

Cena 99,90 Kč / 4 €

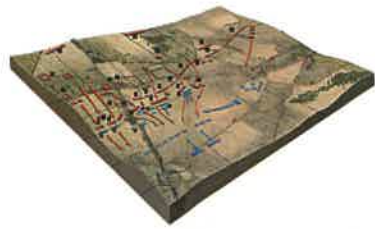
jen v slovenštině

VELKÉ BITVY HISTORIE

Série „Velké bitvy historie“ je českou verzí světoznámých edicí „Campaign“ a „Essential Histories“ britského vydavatelství Osprey Publishing. V této sérii čtenář obdrží popis všech významných bitev a vojenských tažení historie.

Kresby

3D mapy z „ptačí perspektivy“

Celobarevné ilustrace

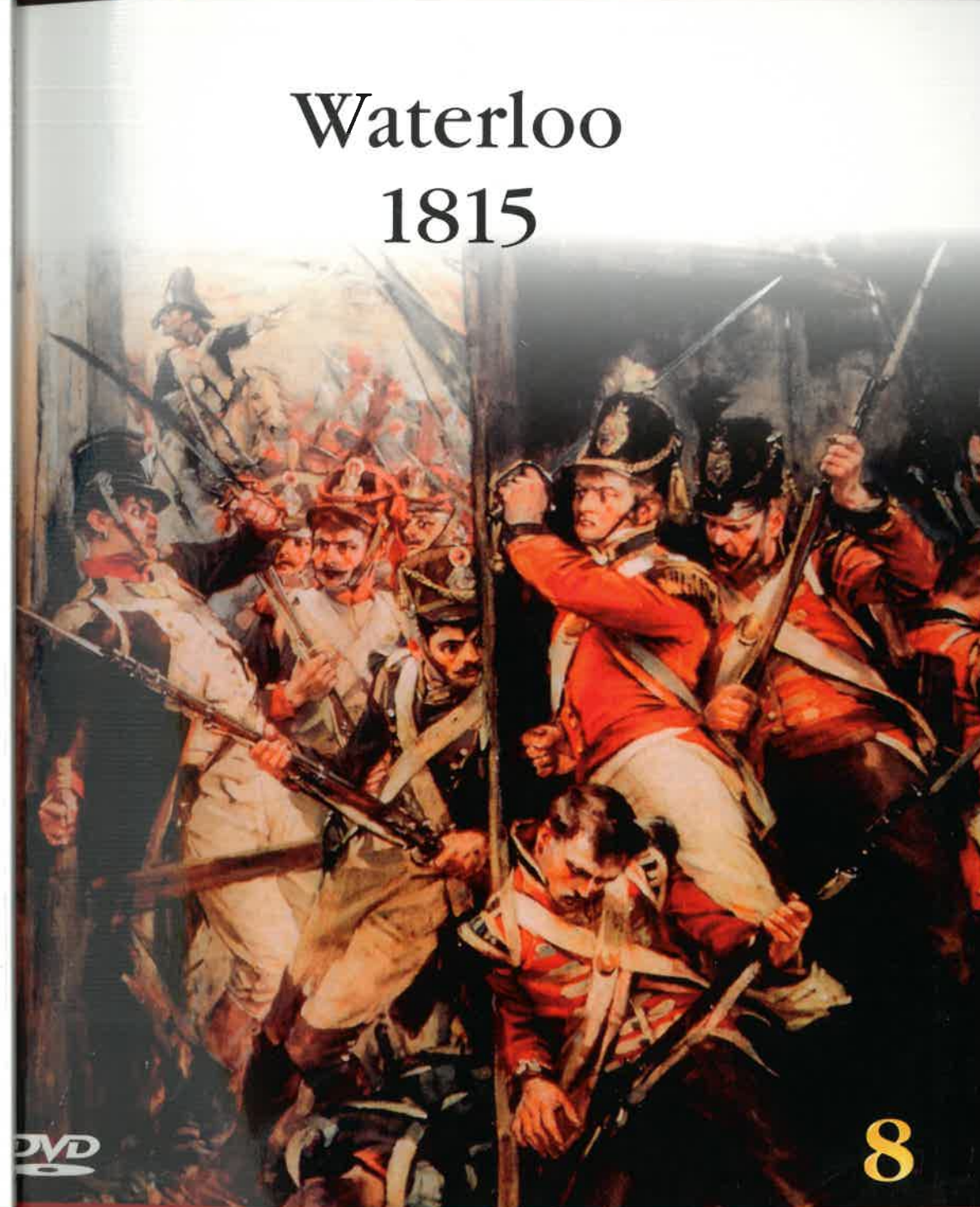
Mapy

Waterloo 1815 Zrození moderní Evropy

Waterloo má mezi velkými bitvami zvláštní postavení. Představuje vyvrcholení dvacet let trvajícího konfliktu, v němž se proti sobě postavili jedni z největších vojevůdců historie, Napoleon a Wellington, a jehož výsledek visel na vlásku téměř do posledního okamžiku. Tento svazek přibližuje čtenářům celé tažení včetně bitev u Quatre-Bras, Ligny a Wavre, navíc s doprovodem barevných map a tří detailních trojrozměrných pohledů na rozhodující okamžiky střetnutí. Výjimečným způsobem je zde zachycen především celkový dojem neuvěřitelně těsného výsledku – sám Wellington bitvu prohlásil za „zatraceně těsnou záležitost“ a toto strhující vyprávění dává jeho slovům jednoznačně za pravdu.

Vydavatel:
AMERCOM SA

Další pokračování:
Ofenziva Tet 1968
Polsko 1939
Alexandr Veliký 334–323 př. n. l.
Kursk 1943
Velká Armada 1588

Waterloo 1815

DVD

8

VELKÉ BITVY HISTORIE

Waterloo 1815

Zrození moderní Evropy

GEOFFREY WOOTTEN

Napoleonův odjezd z Elby na počátku jeho pokusu o znovuzískání trůnu, večer 26. února 1815; člun obsluhovaný námořníky z císařské gardy čeká, aby jej přepravil na palubu lodi *Inconstant*. (malba J. Beauma)

Napoleon na palubě *Inconstant* při návratu z Elby, vracející se do Francie, aby získal nazpět svůj trůn, 26. února – 1. března 1815. Spolu s jeho štábem můžeme na palubě vidět i granátníky z „Batalionu Elba“. (malba Julese Verneta; ASKB)

Napoleon dohlíží na vylodění svých jednotek v zálivu Juan, nedaleko Antibes, 1. března 1815. Muži „Batalionu Elba“ na levé straně mají na sobě uniformy granátníků a pěších myslivců císařské gardy. (podle Friedricha Philipse Reinholda; AKSB)

CESTA K ROKU 1815

Prvotní nadšení francouzských revolučních armád se s postupem času přetavilo v mocnou zbraň, již třímal v rukou jediný muž, Napoleon Bonaparte, který jí neváhal využít k naplnění ambicí národních i osobních, v honbě za údajnou slávou Francie a její republiky. Avšak v roce 1814, sedm let po pomyslném vyvrcholení jeho moci v Tylži, byl mýtus Napoleonovy neporazitelnosti rozmetán na prach. Sebedůvěra ostatních velmocí rostla s tím, jak kopírovaly jeho taktické a organizační metody, zatímco Rusko prokázalo, čeho lze dosáhnout zápasem do hořkého konce – jen toto poznání stálo francouzského císaře na 400 000 mužů. Dva roky po zničující katastrofě ruského tažení pak Francie, zápasící se zdrcující převahou, již téměř vykrvácela. Spojeny v kořečně (alespoň prozatím) fungující koalici, dorazily síly Rakouska, Ruska, Pruska a dalších států do samotného srdce Francie. Francouzští spojenci jako Bavorsko či Sasko buďto zběhli, nebo byli přemoženi, a zdecimované šiky francouzských odvedenců zůstaly proti obrovské převaze samy. Armády koalice se pak v boji proti početně slabším a nyní již obtížně nahraditelným silám protivníka spokojily s opotřebovacími bitvami, pomalu zatlačující Napoleona k branám Paříže. Císařova politická moc nad Francií opadala s každým dalším vojenským neúspěchem a jeho maršálové se blížili stavu vzpoury. Někteří nakonec i zběhli. Když pak spojenci obsadili Paříž, Napoleon se v dubnu roku 1814 konečně nechal přesvědčit k abdikaci.

Z CÍSAŘE EXULANTEM

Jeho trestem se mělo stát vyhnanství. Šok z porážky byl obrovský a Napoleon ve Fontainebleau vypil ampulku jedu, kterou při sobě nosil od doby, kdy v Rusku jen o vlásek unikl zajetí. Jakkoliv jej však jeho účinky těžce zasáhly, s postupem času se jeho stav zlepšil a 14. dubna již byl císař schopen srdceryvného rozloučení s milovanou císařskou gardou. Oděn v generálskou uniformu a redingot, s charakteristickým kloboukem na hlavě dal svým veteránům dojemné sbohem předtím, než se rozplakal do plukovní zástavy, a následně nasedl do kočáru: „Adieu mes enfants! Mes vœux vous accompagneront toujours!“

* Sbohem, děti moje. Vždy vám budu žehnat.

V obavách z nenávisti davů i nepřátel cestoval v přestrojení až na jižní pobřeží Francie a odtud na malý ostrov Elba. Postrach kontinentu a bývalý vládce Evropy od Lisabonu po Moskvu byl nyní pánem středomořského ostrůvku o rozměrech ne víc než osmadvacet na osmnáct kilometrů, přičemž *Grande Armée* – kdysi téměř půlmilionovou – mu nahradila osobní garda o jednom tisíci mužů.

Záhy po příjezdu na Elbu vyvstaly Napoleonu Bonapartovi důvody k ještě hlubšímu zoufalství. Francouzská vláda odmítla vyplácet dva miliony franků roční apanáže, kterou mu původně přislíbila, a jeho první žena, císařovna Josefína, zemřela v Paříži na záškrt. A mělo být ještě hůř – jeho stejně milovaná druhá žena Marie Louisa byla „uklizena“ do zapadlých zákoutí Rakouska, kde rychle podlehla svodům svého nového pobočníka, generála hraběte Neipperga. Co však bylo možná nejhorší, nesměl se setkat s vlastním synem, římským králem.

Vrcholem všeho pak bylo, že řada bývalých Napoleonových maršálů užívala bohatství a titulů, které jim on sám přiřkl, ke vskutku královskému pohoštění právě těch nepřátel, kteří způsobili jeho pád. Dokonce i Josefína v Paříži nestydatě hostila cara Alexandra.

Napoleon, uvězněn na malém ostrůvku, chvíli nevydržel na jednom místě. Frustrován svým vyhnanstvím a brzy znuděn ubíjející rutinou Elby – přerušovanou jen jídlem a kartami – bývalý císař alespoň často měnil rezidence. Prodejný vévoda de Talleyrand, jenž v Paříži nepomáhal Napoleonovu konečnému pádu, měl své špehy všude, někdy v takovém množství, že omylem špehovali i sebe navzájem. Ti neustále sledovali každý Napoleonův krok a vymýšleli si ty nejdivočejší zprávy, které Talleyrand promptně publikoval v bourbonském tisku.

Po počátečním záchvatu čínorodosti se Napoleon na Elbě záhy dostal do situace, kdy neměl co dělat. Nezbylo mu než se usadit, přičemž jeho brilantní mysl neměla co na práci. Jedinými záblesky světla v temnotách nudy pro něj byly útržkovité zprávy z Francie, nesporně potěšující v tom, že zvěstovaly ne právě nejlepší situaci nového krále, Ludvíka XVIII. Úleva z ukončení války, kterou většina Francouzů s návratem Bourbonů na trůn pocítovala, velmi brzy uvolnila cestu nespokojenosti rostoucí úměrně s tím, jak se z exilu vraceli staří rojalisté s úmyslem zanechat v národě svou stopu a využít nové situace ve svůj prospěch. Jejich král Ludvík mezitím rychle utrácel oněch šedesát milionů franků, které po Napoleonovi zůstaly ve státní pokladně, zatímco veteráni právě skončených válek, kteří obětovali své zdraví a mládí slávě vlasti, zažívali krušné časy. Brzy bylo možno spatřit ve vlasech dam či klopách pánů diskretně prosvítající fialky, jejichž barva se stala symbolem bonapartistů.

Koalice nepřátel Francie zatím sotva přežila válku, kterou právě vítězně vybojovala. Na Vídeňském kongresu propukly mezi jednotlivými členy spory a hašteření, provázející úsilí vydobýt pro sebe maximum výhod či alespoň vzájemnými výměnami území překreslit mapu Evropy. Spojenectví se hroutila jako domečky z karet a menší státy byly většinou ponechány v hluboké nespokojenosti. Ve Vídni byl i Talleyrand, využívající každé příležitosti k rozdmýchání dalších vášní

Dne 7. března 1815 Napoleonovi u Grenoblu zkřížil cestu batalion 5. řadového regimentu, vyslaný k jeho zatčení. Vojáci při pohledu na císaře zapomněli na svoji přísahu věrnosti monarchii a přeběhli do jeho řad. „Před Grenoblem jsem byl dobrodruhem,“ poznamenal Napoleon, „po něm jsem byl vladařem.“ (podle Charlese Steubena)

a požadující, aby byl Napoleon deportován co nejdál od Evropy, na Azorské ostrovy či ještě dál. Padaly i návrhy jako Karibik či Svatá Helena a koncem roku 1814 již Napoleon věděl, že Británie a Prusko se v zásadě shodly na jeho stěhování. Tichý souhlas Ruska pak znamenal, že je jen otázkou času, kdy bývalý císař ztratí i Elbu.

Rostoucí neklid ve Francii naznačoval, že pro Napoleona se zde může otvírat jistá příležitost. Rozhodná akce by mohla opět sjednotit francouzský národ a obnovit národní hrdost. Napoleon neměl co ztratit a, využívaje nepřítomnosti guvernéra Elby, v březnu roku 1815 přistál v jižní Francii. Odstartoval tak pravděpodobně nejslavnějších sto dní v dějinách.

CÍSAŘŮV NÁVRAT

Úmyslně protahovaná cesta do Paříže, vedoucí přes Nice a Grenoble, dala Napoleonovi čas znovu vybudovat a upevnit si lidovou podporu po celé Francii. Ze skupinky následovníků, kteří jej doprovázeli v Nice, se v Grenoblu stal dav a v Lyonu doslova záplava. Celé armády, vyslané k jeho zjetí, tváří v tvář císařově charismatu hromadně dezertovaly a umožnily, aby 20. března bez jediného výstřelu triumfálně vstoupil do Paříže.

Nicméně i přes stále rostoucí lidovou podporu byla Napoleonova pozice ve Francii stále nejistá. Hrůzy nedávných válek ještě zdaleka

nebyly zapomenuty, matky stále truchlily pro ztracené syny, manželky pro mrtvé manžely. Opatrní a zdaleka ne přesvědčení zůstávali i poslanci ve sněmovně, o velmocích sledujících situaci z Vídně ani nemluvě.

Bouře v probourbonských oblastech Francie přerostly v průběhu března v povstání ve Vendée, trvající až do června. Bylo zjevné, že Napoleon již nemá onu suverénní moc nad Francií, jako mívával dříve. Pokud nechtěl veškerou pozitivní energii, která se v národě jeho návratem nahromadila, zase ztratit, musel konat.

Napoleon v průběhu celé své kariéry nikdy neváhal zvolit pro řešení mezinárodních problémů vojenskou moc, nyní však potřeboval čas, aby mohl stabilizovat situaci. Jeho bezprostřední diplomatické kroky tak směřovaly k evropskému míru, prováděny velkorysými nabídkami jednotlivým velmocím. Císař však zároveň připravoval mobilizaci svých sil a koalice mu hrála do karet. Již předtím, než vůbec dosáhl Paříže, se její členové v netypické shodě rozhodli odložit své spory stranou a 25. března společně vyhlásili uzurpátorovi válku. Za účelem jeho definitivního svržení pak slíbili vyslat do pole 600 000 mužů. Odmítnutí jeho mírových nabídek z poloviny dubna pak Napoleonovi poskytlo morální ospravedlnění potřebné k zahájení nového tažení. Obyvatelé Francie se začali tvářit v tvář další invazi spěšně připravovat na válku.

Bleskové vítězství by nejen vedlo k upevnění Napoleonovy politické pozice ve Francii, ale také by dále posílilo jeho vojenskou reputaci a bylo by významným varováním pro jeho protivníky, aby raději jednali o míru, než aby nesli následky další strašlivé války. K rozbití koalice, která proti němu stála, by ostatně mohl stačit i skromnější úspěch. Aby však měl na úspěch vůbec nějakou šanci, musel koaliční armády porazit po částech – dříve, než se proti němu spojí do zdrcující, neporažitelné síly.

Z vojenského hlediska byl čas zcela zásadní, neboť z pěti nepřátelských armád byla koncem května relativně blízko Francie pouze vojska Blücherova a Wellingtonova, a i ta byla doširoka rozptýlena, což Napoleonovi nabízelo šanci na překvapivý útok s využitím lokální převahy. Bonusem navíc bylo, že vítězství nad dosud neporaženým Wellingtonem mohlo teoreticky způsobit pád londýnské burzy a následně i britské vlády, což by mohlo silně zadluženou Británii z probíhajícího konfliktu na dlouhé měsíce úplně vyřadit.

Porážkou Blüchera a Wellingtona a obsazením Nizozemí by také Napoleon mohl zopakovat úspěšný recept ze všech francouzských revolučních válek – exportovat domácí problémy do sousedních zemí. S obsazením těchto do značné míry profrancouzských oblastí by navíc významně posílil své lidské zdroje a povzbudil by německé státy či Poláky, aby se k němu opět připojili ještě dříve, než se válka s postupem ruské a rakouské armády dostane i na jejich území. Ostatně vzpoura v pruské armádě již mezitím způsobila, že 14 000 nespokojených Sasů muselo být odesláno domů.

CHRONOLOGIE

1814

Napoleon v exilu na Elbě; Vídeňský kongres

1815

1. března – Napoleon se vrací do Francie

13. března – koalice velmocí jej prohlašuje za psance

20. března – Napoleon vstupuje do Paříže

25. března – koalice mu vyhláší válku; je zahájena mobilizace a spuštěny odvody; vzpoura ve Vendée

15. června:

3.00 – *Armée du Nord* zahajuje přechod přes Sambre

3.30 – Ney přijíždí do Charleroi, aby se přidal k armádě; Napoleon mu svěruje její levé křídlo

17.30 – Napoleon se střetává s pruským zadním vojem u Gilly; Gneisenau hlásí Wellingtonovi „silný francouzský útok“

18.30 – Ney obsazuje Frasnes

20.00 – Napoleon se vyčerpán vrací do Charleroi; Wellington se svým štábem se účastní plesu vévodkyně z Richmondu

16. června:

4.00 – císař vstává

6.00 – Prusové zpozorování při přesunu směrem Brye/Saint-Amand

9.30 – Wellington přijíždí ke Quatre-Bras a vidí Francouze připravující snídani; Ney u Quatre-Bras stále čeká na rozkazy; Blücher je v Brye

11.00 – císař v doprovodu gardy přijíždí do Fleurus

12.00 – Wellington a Blücher se setkávají v Brye

14.00 – zahájeny bitvy u Quatre-Bras a Ligny

Bitva u Quatre-Bras:

15.00 – francouzský postup po příchodu Pictona zastaven

16.00 – Ney zahajuje všeobecný útok; d'Erlon dostává rozkaz pochodovat k Ligny

17.00 – Kellermannova zteč

17.30 – Altenův útok

19.00 – jednotky britské gardy obsazují *Bois de Bossu*; Wellington zahajuje protiútok

21.00 – bitva končí s oběma armádami v jejich původních postaveních; d'Erlon se vrací k Fleurus

Bitva u Ligny:

15.00 – první útok na vesnice obsazené Prusy

17.00 – Wagnelée, Saint-Amand a La Haye-Sainte ve francouzských rukou

17.30 – Tongrenelle ve francouzských rukou; o Ligny pokračuje zuřivý boj

18.00 – Napoleon povolává gardu; d'Erlon se připojuje k francouzskému levému křídlu; Blücher znovu obsazuje Saint-Amand

19.00 – d'Erlon se obrací a pochoduje zpět k Neyovi; garda útočí na Ligny; Saint-Amand opět dobyto Francouzi

20.30 – garda rozbíjí pruský střed; Blücher raněn

21.00 – císař se vyčerpán vrací do Fleurus, možná nemocen; později v noci odmítá přimout Grouchyho

17. června:

2.00 – poslední Prusové opouštějí Sombreffe

5.00 – Wellington vysílá svého pobočníka Gordona, aby zjistil výsledek střetnutí u Ligny

8.00 – císař usedá ke snídani; jednotky se připravují k inspekci

- 9.30 – Gneisenau a Gordon jsou Blücherem ujištěni, že cílem jeho ústupu je Wavre; Napoleon si prohlíží bojiště u Ligny
 10.30 – Wellington se začíná stahovat od Quatre-Bras
 11.00 – Napoleon dostává hlášení od Neye a vydává mu rozkaz, aby na Wellingtona zaútočil; Grouchy má za úkol pronásledovat Blüchera
 12.00 – poslední jednotky Wellingtonovy pěchoty opouštějí Quatre-Bras
 13.00 – Grouchy zahajuje pronásledování Prusů
 14.30 – Napoleon přijíždí ke Quatre-Bras, aby zde našel pouze britské jezdeckvo (zadní voj) a obědvající Neyovy vojáky; začíná bouřka
 15.00 – Grouchy přijíždí do Point-du-Jour, jeden a půl kilometru od Ligny; odesílá Vandamma do Gembloux
 18.30 – Napoleonův předvoj míří k La Belle-Alliance
 20.00 – čelo Vandammova sboru dosahuje Gembloux, devět kilometrů od Point-de-Jour; Prusové nikde; armáda rozbíjí tábor

18.června: bitva u Waterloo

- 3.30 – Blücher potvrzuje Wellingtonovi, že mu přijde na pomoc; Wellington rozhoduje, že bude držet pozici u Mont-Saint-Jean
 3.48 – úsvit; pruský IV. sbor opouští svůj tábor u Wavre
 9.00 – Wellington dokončuje rozestavení svých sil
 10.00 – Napoleon vydává poslední rozkazy
 11.30 – čtyřicet děl zahajuje ostřelování spojeneckých postavení; začíná útok na Hougomont
 11.45 – Grouchy odmítá vyrazit za zvukem děl
 12.00 – nedaleko Saint-Lambert, pět kilometrů od La Belle-Alliance, je zajat pruský husar; Lobau zaujímá pozice na francouzském pravém křídle
 13.00 – francouzské dělostřelecké ostřelování se stupňuje; nyní se jej účastní 88 děl, každé pálí dvě až tři rány za minutu
 13.30 – d'Erlon útočí na Pictona, podporován Traversem a Duboisem; útok zastaven; Kempt provádí protiútok; Picton zabit
 14.00 – Travers a Dubois útočí na Kempta a Packa; Uxbridge se dvěma brigádami těžkého jezdeckva vyráží do protiútku; jejich části útočí na francouzské dělostřelectvo a jsou s těžkými ztrátami odraženy
 16.00 – předvoj pruského IV. sboru se vynořuje z Bois de Paris; Lobau Prusy zastavuje; začíná masový útok francouzského jezdeckva na spojenecký střed
 17.00 – zapojuje se i zbytek francouzského jezdeckva; pruský II. sbor naráží na křídlo IV. sboru
 17.30 – na podporu vyčerpané francouzské kavalerie vyráží vpřed Reilleho pěchota; útok francouzského jezdeckva nakonec odražen s těžkými ztrátami na obou stranách; Lobau v zoufalém boji brání Plancenoit
 18.00 – Ney vysílá proti Wellingtonovu středu třetí útok; mladá garda je vyslána bránit Plancenoit; stará garda zaujímá pozice za sborem hraběte de Lobau
 18.30 – Prusové vytlačeni z Plancenoit, nastalou přestávku v bojích využívají k přeskupení; Ney obsazuje La Haye-Sainte; britský střed prolomen; Wellington je v krizi; Ney žádá o posily
 18.45 – příchod pruského I. sboru na jeho levé křídlo umožňuje Wellingtonovi zkrátit linii
 19.00 – císařská garda se vrací do zálohy; Chassé zaplňuje mezeru ve Wellingtonově linii; Wellington osobně nasazuje poslední zálohy (Brunšvické)
 19.30 – útok císařské gardy na Wellingtonův pravý střed
 20.15 – všechny útoky gardy odraženy; pruský I. sbor se zapojuje do boje
 21.00 – Prusové znovu obsazují Plancenoit; garda se chystá k poslednímu odporu
 21.30 – Prusové dosáhli Rossomme
 22.00 – Wellington a Blücher se setkávají u La Belle-Alliance

Wavre, 18.-19. června:

Grouchy útočí na pruský III. sbor v okolí Wavre a nakonec jej poráží; poté, co se dozví výsledek bitvy u Waterloo, ustupuje do Francie

21. června – Napoleon se vrací do Paříže

15. července – Napoleon kapituluje na palubě HMS *Bellerophon*

VELITELÉ

FRANCOUZI

Napoleon je považován za jednoho z největších vojevůdců všech dob a jeho pověst přivádí v úžas vojenské velitele dokonce i dnes. Z pohledu vojenských vavřínů se mu může rovnat snad pouze Alexandr Veliký, vedoucí s náskokem příslušejícím těm vojevůdcům, kteří umírají mladí. Přestože stále byl (pokud byl ve formě) vysoce talentovaným, vrcholně charismatickým a strategicky brilantním velitelem, Napoleon roku 1815 již nebyl oním Napoleonem italských či dunajských tažení. V době bitvy u Waterloo mu

bylo 46 let a jeho zdravotní stav nebyl nejlepší. Dlouhá léta pohodlného života prokládaná náročnými a vyčerpávajícími taženími si vybrala svoji daň, stejně jako jedenáct měsíců lenošení na Elbě.

Proto zde již nemluvíme o neúnavném muži slavkovského tažení, který se zjevoval, kdekoli nastala krize, a cválal ze středu armády na křídlo a zpět, aby své muže povzbudil či jim udělil rozkazy. Značné fyzické nepohodlí mu nyní způsobovala již i pouhá jízda na koni; existují názory, že se u něj v průběhu exilu na Elbě znovu objevily hemoroidy. Důkazy pro to nejsou, ale jisté je, že Napoleon tímto onemocněním v mladším věku trpěl.

Je také možné, že trpěl akromegalií, poruchou funkce žláz, která mimo jiné způsobuje náhlé záchvaty apatie či naopak přehnaného optimismu. V průběhu našeho vyprávění budeme mít možnost opakovaně zaznamenat v Napoleonově chování možné důkazy o příznacích právě této choroby. Snížená pozornost k detailům, období duševního vyčerpání, neoprávněný optimismus, či naopak snížené úsilí (jedny z hlavních symptomů) v roce 1815 přispěly k císařově celkovému neúspěchu.

I jeho vytrvalost byla po Elbě slabší a v průběhu nastávajícího tažení jej ve více než jednom případě zcela opustila. Výsledkem bylo, že ona intenzivní, téměř absolutní jednota záměru a cíle, která kdysi charakterizovala Napoleonův přístup k vedení války, se nyní značně rozmělnila, což přispěje k tomu, že oba vojevůdci, kteří proti němu budou stát u Waterloo, nakonec dokážou napravit své chyby a vyhnout se pohromě. Dříve se přitom generálům příliš nestávalo, že by tvář v tvář Napoleonu Bonapartovi dostali druhou šanci.

Napoleon v roce 1815, oblečen ve svůj slavný šedivý redingot. (podle Paula Delaroché)

Přestože jeho reputace stále naháněla obavy, jeho nesmírná energie, génius a cit pro obchvatný manévr, s nimiž ovládl bitevní pole například u Castiglione, Ulmu, Slavkova či u Jeny, byly nyní věcí minulosti. Zatímco v roce 1805 bylo možno říci, že „císař objevil nový způsob vedení války – nutí nás užívat našich nohou namísto našich zbraní“, tato inovace časem ustoupila do pozadí na úkor masivních, krvavých a těžce vybojovaných frontálních útoků v bitvách, jako byly Wagram, Borodino či Lipsko – stejných, jaké se měly opakovat u Ligny a Mont-Saint-Jean. Frontální útok spíše než manévr představuje formu opotřebovávajícího boje, a přestože je velice brutální, lze jej rychle připravit a provést a od velitele vyžaduje méně koncentrace a energie, přičemž i dohled nad ním je jednodušší než nad jakýmkoliv manévrem. Nejvýraznější Napoleonova vítězství můžeme najít na počátku jeho kariéry a ve všech případech se jednalo o manévrový boj zakončený neúnavným pronásledováním. Jeho stále se prohlubující závislost na frontálních útocích (počínaje Wagramem) může naznačovat jak taktickou strnulost, tak přehnanou sebedůvěru. Nebezpečný zvyk podceňovat sílu a schopnosti protivníka může mít zcela zásadní dopady na výsledek tažení a je zajímavé si povšimnout, že přestože Napoleon před rokem 1815 skutečně nikdy neprohrál bitvu, které byl osobně přítomen, je také pravda, že od roku 1809 nevyhrál jediné tažení rozhodujícím způsobem. Jisté je, že na rozdíl od „slavkovského“ Napoleona je u něj v roce 1815 možno pozorovat také ochotu přenechat taktickou kontrolu nad bojem některému z polních velitelů – volba maršála Neye, jenž bude tento úkol plnit u Waterloo, měla mít dalekosáhlé následky.

Napoleon byl nicméně v roce 1815 stále vynikajícím vojevůdcem, strategickým géniem evidentně v tomto tažení převyšujícím jak Wellingtona, tak Blüchera. Pokud byl ve formě, měl jiskru a přehled, které lze označit jediné jako dech beroucí. Jeho forma stejně jako jeho energie však měla být v průběhu tažení k Waterloo čímkoliv, jen ne ustálenou konstantou. Disponoval také mezi soudobými veliteli jedinečnou schopností inspirovat prosté vojáky k projevům neskutečné odvahy a odhodlání (a činí tak dodnes, i když ze záhrobí), avšak v taktické rovině jej výrazně převyšoval Wellington, který dosahoval významných úspěchů i přes přetrvávající nedostatky v jezdecktvu a dělostřelectvu a často i přes méně kvalitní lidský materiál, sloužící v řadách jeho armády.

Pokud si uvědomíme poněkud proměnlivé schopnosti císaře, je zřejmé, že pro konečný úspěch jeho tažení roku 1815 bude zcela klíčovou položkou kvalita jeho štábu. Výběr důležitých štábních důstojníků se však ukázal jako ne zcela šťastný. Byl dílem samotného Napoleona a obtíže, na které při něm narazil, i omyly, kterých se dopustil, naplno ukazují význam schopnosti dobrého velitele rozpoznat lidské kvality. Nejedna přehmat a chyba, které budou v průběhu tažení podkopávat

Maršál Michel Ney, kníže Moskevský, vévoda z Elchingen (1769–1815), „Nejstatečnější ze statečných“, byl v průběhu tažení k Waterloo prvním Napoleonovým podřízeným. Za své účinkování u Quatre-Bras a Waterloo byl podroben tvrdé kritice. (portrét R. G. Tietze podle Françoise Gérauda)

Maršál Emmanuel, markýz de Grouchy (1766–1847), schopný velitel kavalerie, pravděpodobně však nevhodná osoba na post velitele Napoleonova pravého křídla v průběhu tažení k Waterloo. (portrét Henryho Wolfa podle Jean-Sébastiena Rouillarda)

francouzské úsilí, měly kořeny právě zde, ve volbách učiněných často spíše z politických než z vojenských důvodů. Napoleon při výběru členů svého štábu buďto nebyl schopen, či přímo odmítl využít jejich schopností a potlačovat jejich nedostatky, snad ve víře, že jeho vlastní (jakkoliv uvadající) génius dokáže všechny vady systému velení překonat a získá mu tak veškerou slávu.

Je pravda, že maršál Berthier, jenž byl pro funkci náčelníka štábu osobou nevhodnější, nebyl již k dispozici – v červnu 1815 zahynul pádem z okna své rezidence. Napoleon a Berthier tvořili v průběhu řady společných tažení excelentní tým, v němž byl Berthier schopen doladovat detailní nedostatky v Napoleonových smělejších plánech a překládat jeho obecné myšlenky i špatnou korsickou francouzštinu (a příšerný rukopis) do prakticky proveditelných operací. V Berthierově nepřítomnosti byl logickou volbou pro kritický a vysoce náročný post náčelníka štábu maršál Louis-Gabriel Suchet, velice schopný, zkušený a kompetentní důstojník. Pro Napoleona, který vždy se svými generály zacházel způsobem „rozděl a panuj“ a odmítl vystavovat světu na odív kohokoliv, kdo by s ním mohl sdílet slávu, byl však Suchet možná až příliš logickou volbou. Ať již k tomu byly důvody jakékoliv, schopný maršál se na počátku nadcházejícího tažení ocitl na velitelském postu ve vzdáleném Lyonu, bez možnosti nějak přispět k vývoji událostí.

Namísto něj se náčelníkem štábu stal maršál Nicolas Jean de Dieu Soult, který s novou pozicí neměl téměř žádné zkušenosti a nebylo jasné, zda má vůbec potřebné schopnosti. Nejedna komunikační problém, k němuž v nadcházejícím tažení dojde, ať již se jedná o nejasné, špatně doručené, či neodeslané rozkazy, lze objektivně připsat na jeho vrub. Soult byl přitom jedním z Napoleonových nejlepších a nejzkušenějších polních velitelů a jako takový měl být jmenován spíše na pozici velitele levého křídla armády proti Wellingtonovi, který byl v roce 1815 takticky zřejmě nejlepším velitelem v Evropě. Soult navíc proti Wellingtonovi bojoval na Iberském poloostrově a v Pyrenejích a dobře znal jeho povahu i taktické úskoky.

Namísto něj se však velitelem levého křídla armády stal maršál Michel Ney a tato volba se později ukázala fatální. Ney trpěl téměř manickými poruchami a s velkou pravděpodobností byl v roce 1815 obětí bojového vyčerpání. Období intenzivní, impulzivní a iracionální aktivity se u něj střídala se stavy téměř absolutní pasivity, letargie a opatrnosti. Dokonce i podle názoru samotného Napoleona byly Neyovy schopnosti strategického myšlení velice omezené a již dříve se mu při několika příležitostech podařilo narušit císařovy plány vlastní zbrklou akcí. I přesto mu však Napoleon svěřil velení levého křídla, které mělo v případě, že se císař soustředí nejprve na Prusy, operovat prakticky samostatně. Jeho úkoly pak vyžadovaly jak energický přístup, tak analytické myšlení, které měly pomoci dosáhnout hlavních cílů postupu, zabránit spojení obou koaličních armád a případně využít jakékoliv strategické příležitosti, kterou by mohla nabídnout pomalá britská mobilizace.

Na druhé straně bylo zřejmé, že Napoleon tímto krokem dával najevo, že co se bývalých bourbonských generálů týče, je připraven odpouštět a zapomínat – Ney byl ještě nedávno vrchním velitelem armády Ludvíka XVIII., jemuž slíbil, že Napoleona přiveze v železné kleci. Maršál byl také velice charismatický a nesmírně populární mezi prostými vojáky.

Pravé křídlo armády svěřil císař do rukou maršála Emmanuela de Grouchyho, vynikajícího kavalery, pohříchu zcela nezkušeného, co se hlavního velení nad velkými smíšenými formacemi týče. Pomyslíme-li na Napoleonovu neochotu povolát Murata, pravděpodobně nejlepšího velitele jezdecktva v Evropě, který však v roce 1814 přeběhl na stranu protinapoleonské koalice, Grouchy se spíše zdál ideálním kandidátem na post velitele armádního jezdecktva. I svoji maršálskou hůl ostatně získal teprve nedávno, jako poslední (šestadvacátý) z císařových maršálů.

Nejlepší volbou na post velitele pravého křídla (proti Prusům) by zcela jasně byl maršál Louis-Nicolas Davout. Prusy dokázal porazit již několikrát předtím a ti mu tuto zkušenost opláceli zdravým respektem a obavami. Jeho schopnosti z něj v počátcích císařství činily jediného vážného Napoleonova rivala, a přestože tento čestný, apolitický a vysoce talentovaný voják prokazoval císaři po celou dobu své kariéry neochvějnou loajalitu, je možné, že se Korsičan přes staré časy nedokázal nikdy úplně přenést. Obava, že by opět musel sdílet vojenskou slávu, utkvěla v Napoleonově mysli, což ve spojení s evidentní politikou nestabilitou obnoveného císařství vedlo k tomu, že Davout – Napoleonův nikdy neporažený maršál – zůstal v Paříži, daleko od bojových akcí, ve funkci ministra války.

Jak uvidíme, oněch několik hodin, které Napoleon věnoval výběru svého štábu, mělo na konečný výsledek tažení možná stejný dopad jako spojené úsilí všech 220 000 koaličních vojáků v čtyřech horkých dnech mezi 15. a 18. červnem.

Máme-li situaci francouzského vrchního velení shrnout – Napoleon, přestože již měl svá nejlepší léta za sebou, v roce 1815 stále patřil k nejlepším vojevůdcům světa, od svého štábu však mohl očekávat podporu v mnohem nižší kvalitě, než by pro úkol, před nímž stál, bylo třeba. Tyto nedostatky muselo tudíž kompenzovat odhodlání prostých vojáků a zde hrála klíčovou roli Napoleonova schopnost vést a inspirovat masy lidí – schopnost, v níž se mu nikdo nemohl rovnat, neboť jeho muži byli doslova ochotni riskovat svůj život byt i jen za přátelské poplácání od svého císaře. Jak vhodně poznamenal Wellington, přítomnost Bonapartova trojhranného klobouku na bojišti vydá za 40 000 mužů.

Polní maršál Artur Wellesley, 1. vévoda z Wellingtonu (1769–1852), velitel britsko-nizozemské armády. (malba sira Thomase Lawrence)

BRITOVÉ

Sir Arthur Wellesley, první vévoda z Wellingtonu, byl stejně starý jako Napoleon. Jako třetí syn anglo-irského šlechtice rodinným jménem Wellesley si v mládí musel sám zvolit vhodnou kariéru. Poté co s relativním nezájmem absolvoval Eton College, se stejně jako řada jeho vrstevníků více či méně bez většího nadšení dostal do řad armády. Britský systém zakupování hodností mu zajistil sérii rychlých povýšení, prošel několika různými regimenty, až se nakonec v roce 1794 stal velitelem 33. pěšího (*Ist Yorkshire West Riding*) regimentu. S ním se připojil k armádě vévody z Yorku na ústupu z Flander, přičemž se jeho pluk vyznamenal v bojích u Dommelu.

Flanderské tažení byla katastrofa a v mladém veliteli pluku zanechala dojem, který v pozdějších letech pomohl zformovat jeho mínění o britské armádě. Jak později vzpomínal, „sledováním našich vlastních chyb a nedostatků v našem systému při tažení v Holandsku jsem se naučil více než kdekoliv jinde. V dobrých rukou byly regimenty stejně dobré, jako jsou dnes, ale celý systém byl mizerný.“ Mizerný byl bezpochyby, neboť přestože z Wellingtona vytvořil prvotřídního generála, byl vévoda výjimkou potvrzující pravidlo – schopných vyšších důstojníků bylo v uniformě Jeho veličenstva britského krále vždy jako šafránu. Vedle toho navíc existovala i řada nešvarů, jako například neuvěřitelně zkorumpovaný Královský zásobovací sbor s pověstí vedoucí až k přezdívce *Newgate Blues*. „Naučil jsem se, co nemám dělat,“ prohlásil Wellington později, „a to vždycky něco znamená.“

Jeho schopnosti polního velitele byly nicméně definitivně zformovány až službou v Indii, kde strávil osm let poté, co sem následoval svého staršího bratra, od roku 1798 generálního guvernéra. Rychle vystoupal do hodnosti generálmajora a získal slávu jako vítěz druhé anglo-mahratské války, ověřený mnoha úspěchy v poli. Tyto úspěchy však tváří v tvář kultuře kariérních důstojníků, s níž se setkal po návratu do Anglie, neznamenaly téměř nic. Byl pohrdavě označován za „generála sepojů“ (tj. indických jednotek ve službách britského impéria – pozn. překl.), což bylo o to absurdnější, uvědomíme-li si téměř naprostý nedostatek jakýchkoliv bojových zkušeností britských důstojníků umístěných se svými regimenty v Anglii.

Skutečné jméno si tak vydobyl až ve Španělsku a Portugalsku, kde ve spolupráci s iberskými spojenci postupně postavil armádu, s níž nakonec vyčistil celý poloostrov od francouzských jednotek a vstoupil do samotné Francie. Až do roku 1814, kdy bylo podepsáno příměří, nestál čerstvý vévoda z Wellingtonu nikdy proti armádě vedené samotným Napoleonem. Až nyní, v roce 1815, bylo oběma velkým vojevůdcům souzeno střetnout se na bitevním poli.

* Podle věznic v Newgate a modrých uniforem kočích, kteří byli údajně rekrutováni ze stejného kraje a měli s touto institucí bohaté zkušenosti, jež využívali k rozkrádání zásob – pozn. překl.

V osobních vlastnostech i vzhledu byli oba muži odlišní jako den a noc. Tam, kde Napoleon inspiroval své podřízené prostým charismatem okořeněným výbuchy prchlivosti, Wellington vedl chladným rozumem a schopnostmi. Zatímco Napoleon proměnil strategii v téměř intuitivní umění, Wellington stavěl na stylu založeném na analýze a logice. Tam, kde Napoleon posílal vojáky do boje po tisících, občas zbytečně, Wellington šetřil svoji často miniaturní armádu a snažil se předcházet zbytečným ztrátám na životech. Nepřístupný, chladný, ale vždy spravedlivý, měl Wellington na své podřízené i na sebe ty nejvyšší, často téměř nesnesitelné požadavky. Jako tradiční aristokrat pohrdal hrubým lidským materiálem, který tvořil mužstvo jeho armád, přesto však vysoce respektoval bojové kvality, které v něm vojenský systém probouzel, a neváhal by jej – tedy přinejmenším pěchotu – postavit proti jakémukoliv protivníkovi.

Rožmary britského systému přidělování hodností jej pro nadcházející tažení vybavily z celkového pohledu až překvapivě kvalitními veliteli – dalo by se říci téměř náhodou, neboť Wellington rozhodně nebyl se štábem, který jej u armády očekával, příliš spokojen. Dokázal narychlo provést několik klíčových změn, včetně jmenování velice schopného sira Williama DeLanceye náčelníkem svého štábu, zbytek jeho podřízených si však, jak se mělo ukázat, udržel svoji poněkud smíšenou kvalitu. Řada důstojníků, které by preferoval jako své podřízené (např. Alexander Dickson, v nějž doufal jako ve velitele dělostřelectva), byla navíc právě na cestě z Ameriky. Z určitého pohledu však přece jen lze s jistotou rezervou prohlásit, že Wellingtonovi noví podřízení tvořili relativně osvědčený velitelský tým. Někteří vyšší důstojníci, jako například generál sir Roland „Taťka“ Hill, byli vysoce respektovaní velitelé, kteří

Princ Vilém Oranžský (1792–1849), pozdější nizozemský král Vilém II., rozdává vyznamenání. Byl velitelem britsko-nizozemského I. sboru a formálně Wellingtonův zástupce, a to i přesto, že byl až nebezpečně nezkušený. (tisk vydaný Thomasem Kellym)

Henry William Paget, hrabě z Uxbridge (1768–1854), velitel spojeneckého jezdeckva, který u Waterloo přijde o nohu. V roce 1815 se stal prvním markýzom z Anglesey. (rytina podle portrétu sira Thomase Lawrence)

s Wellingtonem sloužili ve Španělsku, zatímco jiní byli nezkušení, ale nechyběla jim sebedůvěra. Co se týče ostatních, musel prostě vyjít s tím, kdo byl k dispozici.

Například dvaadvacetiletý princ Vilém Oranžský byl velice nezkušený, nicméně v okamžiku vyhlášení války měl pod svým velením na 30 000 nizozemsko-belgických vojáků. Velení nad nimi byl ochoten Wellingtonovi přenechat jen s velkým váháním – a to pouze nad pěchotou, tedy alespoň do samotného rána před bitvou u Waterloo. Byl ostatně nejvyšší čas, neboť „Mladej žabožrouť“, jak jej britští vojáci pojmenovali, byl na pokraji nekoordinované, nikým nepodpořené a téměř jistě katastrofální samostatné ofenzivy proti Napoleonovi. Z politických důvodů mu Wellington svěřil velení I. sboru.

Další zajímavou osobou v britském velení byl hrabě z Uxbridge, Wellingtonův zástupce a zároveň velitel jeho jezdeckva, přičemž do obou funkcí byl jmenován přes Wellingtonův výslovný odpor. Z profesionálního hlediska byl sice Uxbridge velmi schopným důstojníkem, osobní vztahy mezi ním a Wellingtonem však byly díky rodinnému skandálu na bodu mrazu – hrabě totiž svedl vévodovu švagrovou a utekl s ní. Wellington se k němu v průběhu celého tažení choval s ledevou zdvořilostí a jeho pocity jistě nebyly pro hraběte žádným tajemstvím. Ostatně, když se Uxbridge pro případ, že by se vrchnímu veliteli přihodilo něco zlého, taktně dotázal, jaké jsou plány, dostalo se mu více než chladné odpovědi: „Mým plánem, pane, je porazit Francouze.“

Pokud byl velitelský sbor koaliční armády na své nejvyšší úrovni poněkud nevyrovnané kvality, pak bylo Wellingtonovým štěstím, že na úrovni divizí byli jeho podřízení prakticky do jednoho jak kompetentní, tak spolehliví – důstojníci jako Picton, Maitland, Cooke a Ompteda byli připraveni splatit svému veliteli důvěru, kterou do nich vkládal. Zároveň by bylo nefér neuznat bojové kvality řady nizozemských důstojníků, z nichž většina ještě v nedávných taženích sloužila pod francouzským velením. Výhody takto získaného francouzského výcviku se prokázaly například v činech barona de Perponchera a vévody Sasko-Výmarského v bojích u Quatre-Bras – jejich smélost, vlastní iniciativa a inteligence (charakteristické projevy francouzské školy) zde rozhodujícím způsobem přispěly k přežití Wellingtonovy armády a k jejímu konečnému vítězství.

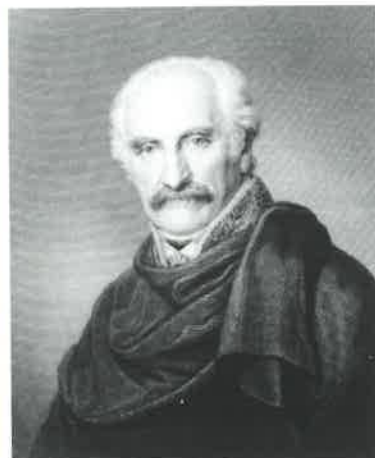
GEBHARD LEBERECHE VON BLÜCHER, KNÍŽE Z WAHLSTATTU

Navzdory skutečnosti, že mu v roce 1815 bylo již 72 let, si maršál Blücher stále zachovával svou ohnivou energii a nezdolnou odvalu. Divoká husarská mentalita ho nadále nutila k velení z první linie, což sice inspirovalo jeho muže, ale zároveň to omezovalo jeho rozhled po bojišti a ne vždy to přispívalo k vítězství. Na sklonku své kariéry však mohl výrazně těžit z partnerství s náčelníkem štábu

Generál August Wilhelm Antonius, hrabě Neidhardt von Gneisenau (1760-1831), Blücherův náčelník štábu. (portrét od P.E. Gebauera).

Polní maršál Gebhard Leberecht von Blücher, kníže z Wahlstattu (1742-1819), velitel pruské armády. (rytina T. W. Harlanda podle F. C. Grögera)

generálem hrabětem von Gneisenau – zatímco Blücher v této dvojici zajišťoval odhodlání a inspiraci, Gneisenau obstaral většinu myšlení.

Za sedmileté války (1756–1763) sice Blücher bojoval jak za Prusko, tak proti němu (v časech profesionálních důstojníků-gentlemanů nikoliv neobvyklá praxe), byla to ale především jeho vášeň pro hazard, lehké ženy a dobré pití, co poškodilo jeho kariéru – po sporu se samotným Friedrichem Velikým strávil šestnáct let v „ústraní“ ve Slezsku, aby se pod pruské prapory vrátil až s nástupem Friedricha Viléma III. na trůn. V roce 1806, již v hodnosti generálporučíka, byl zajat v bitvě u Jeny a Auerstedtu v rámci potupné porážky, kterou toužil odčinit ještě i v roce 1815, dva roky poté, co dosáhl řady úspěchů ve Slezsku. Je pravděpodobné, že toto zjetí výrazně přispělo k jeho osobní nenávisti k Napoleonovi – touha císaře zajmout a pověsit byla v tažení roku 1815 Blücherovou primární motivací, ovšem spolu s nelíbenou láskou k vlastním vojákům a silným vlastenectvím. Čest a věrnost pak byly maršálovými pravděpodobně nejvýraznějšími přednostmi; bez nich by Wellington bitvu u Waterloo se vši pravděpodobností prohrál – přispění anglofobního hraběte von Gneisenau by zde nestačilo.

„Přehlídka“: Napoleon s pěšími granátníky císařské gardy, zde ve slavnostní uniformě (v poli se obvykle nosily dlouhé kalhoty). (Litografie Auguste Raffeta – ASKB)

BOJUJÍCÍ STRANY

L'ARMÉE DU NORD

Není pochyb o tom, že to bylo především Napoleonovo charisma, co na počátku tažení přivedlo tisíce veteránů zpět do uniform císařské armády, aby posílili narychlo zverbované oddíly a dodali vojsku, nejpozději od května 1815 doplňovanému nepříliš nadšenými odvedenci, pevnou páteř. Řadě z nich se poté, co byla mírně uvolněna pravidla, podařilo dostat k císařské gardě. Na soustředění veteránů v řadách gardy nebylo nic neobvyklého, neboť tímto způsobem byli řadovým regimentům již dříve odebírání i nejlepší vojáci, kterým se pak dostalo výcviku pro nižší a střední stupně velení, do nichž byli následně k řadovému pluku opět vráceni. Výhodou bylo, že nezkušeným rekrutům se tím naskytl příklad hodný následování a mezi prostými vojáky se zachovávaly vysoké kvalitativní standardy i úroveň očekávání. Mír, vyhlášený v roce 1814, však rytmus celého procesu narušil a v roce 1815 byli veteráni masově shromážděni v řadách gardy, a to na úkor řadových regimentů.

Ani toto shromažďování vojáků však gardě neumožnilo dosáhnout svých dřívějších počtů – v porovnání se 112 480 muži, kteří v jejich řadách sloužili při tažení roku 1814, jich k Waterloo dorazilo pouhých 25 000, a například 4. granátnický regiment střední gardy byl schopen zformovat pouze jeden z předepsaných dvou batalionů.

Pokud byl nedostatek mužů v řadách gardy, jak na tom mohl být zbytek armády? Dne 1. července uspořádal Napoleon spektakulární přehlídku - *Le Champ de Mai*, tj. Májové pole - při níž předal jednotkám císařské orly. Jeden z očitých svědků, kapitán Coignet z císařské gardy, vypověděl: „císař měl proslov. Nechal si přinést orly, aby je mohl předat armádě a národní gardě. Svým mohutným hlasem zvolal: „Přísahajte, že budete bránit své orly! Přísaháte?“, opakoval. Ale jejich sliby nebyly nijak horoucí, nebylo v nich žádné nadšení. Ten pokřik nebyl jako tenkrát u Slavkova nebo Wagramu a císař to věděl...“ Je možné, že tento pohled odráží spíše než stav armády jisté elitářství jednoho gardisty, nebo lze zvažovat, zda nebyla pompa celého obřadu v náladě boje o přežití roku 1815 poněkud nepatřičná - císař totiž šokoval i své staré vojáky. Odložil svou známou uniformu a klobouk, namísto kterých si oblékl vznešený fialový plášť, rudou sametovou blůzu, sametový klobouk s bílým chocholem, bílou saténovou vestu a punčochy a bílé saténové boty s diamantovými přezkami, což doplnil velkokřížem Čestné legie s diamanty a rubíny a šavlí s diamantovým jílcem. Jistě to nebyl oděv, ve kterém by korpulentní generál středního věku ve svých jednotkách probouzel fanatické nadšení.

Přesto však velkou většinu vojáků Napoleonovy armády v roce 1815 tvořili dobrovolníci, císaři obvykle hluboce oddaní. Mnoho řadových pěšáků bojovalo v předchozích taženích a armáda se skládala téměř výhradně z rodilých Francouzů, což byl výrazný kontrast s některými z armád let 1813-1814, jež často zahrnovaly značné kontingenty někdy ne právě nadšených a spolehlivých spojeneckých oddílů. Nejednoho voják navíc ve své účasti na tažení roku 1815 viděl

mladá garda

- 1) voják v polní uniformě voltžerů
  - 2) důstojník v polní uniformě tiraillérů
- (kresba Bryan Fosten)

Napoleon na inspekci své armády ráno 18. června 1815, před začátkem bitvy u Waterloo. Na levé straně patrný regiment kyrysníků, v popředí oddíl dělostřelectva vyzbrojený Gribeauvalovými děly. (malba J. P. Beadle)

„Májové pole“ - Napoleon uspořádal 1. června 1815 v Paříži impozantní přehlídku, v jejímž průběhu předal armádě její „orly“ a hodlal získat další veřejnou podporu. To, že se objevil ve vznešeném císařském oděvu, a ne ve spíše očekávané uniformě však u mnoha přihlížejících vyvolalo zklamání. (podle F. de Myrbacha)

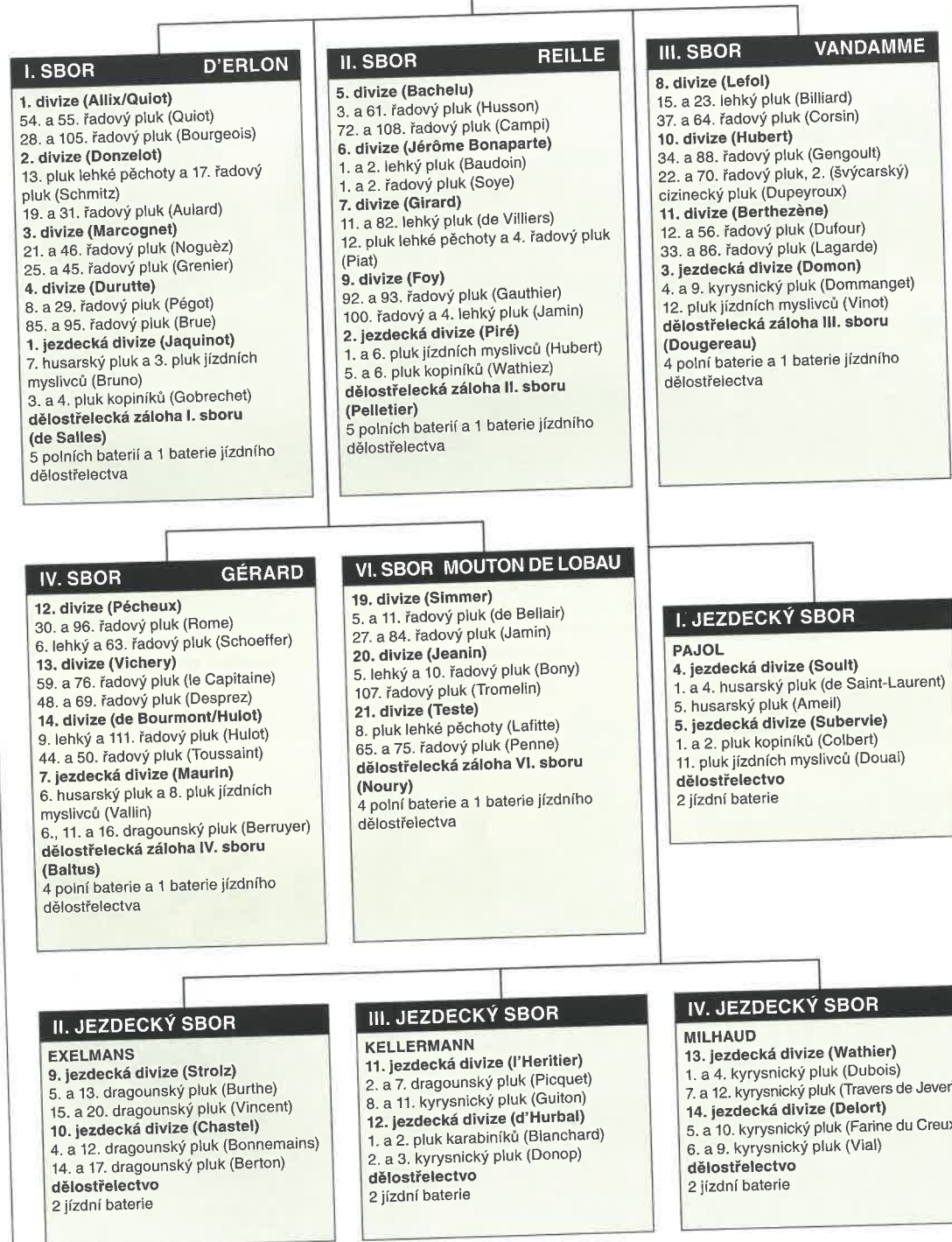

ORGANIZACE: FRANCOUZSKÁ ARMÁDA

CÍSAŘ NAPOLEON

Celková síla francouzské armády: cca 128 000 mužů, 366 děl

CÍSAŘSKÁ GARDA

DROUOT (MORTIER NEPŘÍTOMEN)

granátnická divize (Friant)
1. a 2. granátnický pluk (Friant)
3. a 4. granátnický pluk (Rouguet)

myslivecká divize (Morand)
1. a 2. myslivecký pluk (Morand)
3. a 4. myslivecký pluk (Michel)

divize mladé gardy (Duhesme)
1. pluk tiraillérů, 1. pluk voltizérů (Chartrand)
3. pluk tiraillérů, 3. pluk voltizérů (Guye)

gardová lehká jezdecká divize (Léfebvre-Desnouëttes)
Gardoví jízdní myslivci (Lallemant)
Gardoví kopiníci (Colbert-Chabonais)

gardová divize těžkého jezdectva (Guyot)
jízdní granátníci (Jamin)
gardoví císařovní dragouni (Letort)
elitní četnictvo (Dyonnet)

gardové dělostřelectvo
(přidělené gardové pěchotě a jezdectvu)
6 baterií středního dělostřelectva
4 jízdní baterie

gardová dělostřelecká záloha (Desvaux de Saint-Maurice)
4 baterie těžkého dělostřelectva

především obranu vlasti před další invazí, což bezpochyby významně ovlivňovalo morálku i těch nejnezkušenějších odvedenců.

Jakkoliv byla tato armáda menší a nepochybně pouze narychlo vycvičená i špatně vyzbrojená, šlo pravděpodobně o jednu z těch lepších armád, kterým Napoleon ve své kariéře velel. Navíc patřila k těm zdaleka nejvíce homogenním. Jediný otazník visel nad spolehlivostí jednotek, které ještě donedávna tvořily francouzskou armádu sloužící bourbonskému králi. Zařazené byly do sestavy pravého křídla pod Grouchyho velením a jejich soupeřníci s nimi v průběhu celého stodenního císařství jednali s despektem a extrémní podezřívavostí.

Nakonec, přestože se to zdá neuvěřitelné - poté co prakticky bez ničeho opustil Elbu - Napoleon v několika měsících dokázal postavit do pole 128 000 mužů obstoje kvality. Vyzbrojena a vystrojena často s pomocí improvizace či zoufalého shánění všech dostupných zdrojů, *Armée du Nord* (Severní armáda) překročila s Napoleonem v čele 15. června belgickou hranici a vyrazila proti koalici, která ještě těsně předtím volala po jeho abdikaci. Císař byl přesvědčen, že s Prusy záhy (jako již tradičně) učiní krátký proces a poté ukáže světu, že Wellingtonova reputace byla ve skutečnosti nezasloužená. Kdyby Wellingtonovi a Blücherovi porozuměl o něco lépe, možná by si tak jistý nebyl...

WELLINGTONOVA ARMÁDA

Ze dvou koaličních armád byla britsko-nizozemská tou méně homogenní. Sám Wellington ji označil za „hanebnou“. Tvořila ji směs britských, německých, hannoverských, brunšvických, nassavských a nizozemsko-belgických jednotek. Nejspolehlivější z nich byly britské regimenty a oddíly Královské německé legie, i mezi nimi však chyběla řada Wellingtonových veteránů ze Španělska, kteří právě bojovali v Americe a jejichž místo musely zaujmout dobře vycvičené, ale nezkušené a nevyzkoušené jednotky. Například slavný 2. regiment královských skotských dragounů (*Scots Greys*)* nebyl v akci jako celek

* 2nd (Royal North British) Dragoons (Scots Greys)

1) vrchní seržant, 33. pěší pluk (1st Yorkshire West Riding)
 2) vojín, 69. (South Lincolnshire) pluk
 3) adjutant, 54. (West Norfolk) pluk
 (kresba Bryan Fosten)

Nástup 2. gardového pluku (Coldstream Guards) ráno před bitvou u Waterloo. Je zde zřetelná uniforma britské pěchoty, zde s výložkami krajní křídelní komanie. 2. batalion 2. gardového pluku patřil k Byngově 2. brigádě a zúčastnil se obrany Hougoumontu. (podle Jamese Thiriara)

od roku 1801! Celkově si však britští vojáci vedli dobře a britský kontingent tudíž tvořil základní kámen Wellingtonových divízi. V jeho rámci byli obzvláště děsiví, pro nepřítele stejně jako pro spojence, skotští horalé (*Highlanders*) v kiltech, jejichž kvílící dudy a hrozivé ječení při zuřivých ztečích jim vysloužilo přezdívku „dámy z pekla“.

Královská německá legie (*King's German Legion; KGL*) byly vlastně německé oddíly v uniformách britského stylu, vycvičené na britský účet a začleněné do Wellingtonovy armády. Jednalo se o ostřílené vojáky vynikající kvality a pod skvělým velením. V rámci Wellingtonova vojska se pouze v *KGL*, cizinecké armádě v britských službách, povyšovalo dle zásluh a schopností namísto obsahu peněženky, a Legie opakovaně prokazovala, co dokáže britský výcvik ve spojení s opravdovým talentem.

Naopak řada hannoverských oddílů, taktéž v britských uniformách, měla nízkou kvalitu odpovídající jejich odvedeneckému charakteru. Wellington je rozptýlil mezi své veterány tak, aby je povzbudil a minimalizoval dezerce, a pokud to bylo možné, snažil se nasazovat je pouze v druhé linii.

Co se ostatních týče, miniaturní kontingent nasavských představoval bezpochyby kvalitní sílu a oddíly z Brunšvicka byly užitečnou, i když nezkušenou posilou složenou především z velmi mladých vojáků. Největší starosti však Wellingtonovi dělala nizozemsko-belgická armáda. Ta tvořila téměř 30 procent jeho sil, donedávna byla spojencem Francie a politická náklonnost jejich příslušníků – především těch z Belgie – byla do značné míry stejně zaměřená i nadále. Dokonce i její uniformy a vybavení byly založeny na francouzském vzoru, stejně jako taktika boje v kolonách. Při takové motivaci, doplněné velením nezkušeného prince Viléma Oranžského, by snad ani nebylo spravedlivé

ORGANIZACE: BRITSKO-NIZOZEMSKÁ ARMÁDA

POLNÍ MARŠÁL VÉVODA Z WELLINGTONU

Celková síla britsko-nizozemské armády: cca 106 000 mužů, 216 děl (zahrnuty posádky opěrných bodů)

I. SBOR PRINC ORANŽSKÝ

- 1. divize (Cooke)**
2. a 3. prapor/1. gardového pěšího pluku (Maitland)
2./2. a 2./3. gardového pěšího pluku (Byng)
dělostřelectvo (Adey)
- Sandhamova baterie Královského dělostřelectva
(Royal Artillery; RA)
- Kühmannovo jízdní dělostřelectvo KGL
- 3. divize (Alten)**
2./30., 33., 2./69. a 2./73. pěšího pluku (Colin Halkett)
1. a 2. lehký prapor KGL, 5. a 8. řadový prapor KGL (Ompteda)
6 praporů hannoverské pěchoty (Kielmansegge)
dělostřelectvo (Williamson)
- Lloydova polní baterie RA
- Cleeveho polní baterie KGL
- 2. holandsko-belgická divize (Perponcher)**
7. řadový prapor, 27. myslivecký (Jäger) prapor,
5., 7. a 8. prapor milice (Bylandt)
2. nassavský pluk, 28. oranžsko-nassavský pluk (vévoda Sasko-Výmarský)
dělostřelectvo
- Byleveldovo jízdní dělostřelectvo
- Stienevaarovo polní dělostřelectvo
- 3. holandsko-belgická divize (Chassé)**
2. řadový prapor, 35. myslivecký prapor,
4., 6., 17. a 19. prapor milice (Ditmers)
3., 12. a 13. řadový prapor, 36. myslivecký prapor,
3. a 10. prapor milice (d'Aubremé)
dělostřelectvo (van der Smissen)
- Krahmerova jízdní baterie
- Luxova polní baterie

JEZDECKÝ SBOR UXBRIDGE

1. a 2. pluk *Life Guards*, pluk Královské jízdní gardy,
1. gardový dragounský pluk (Somerset)
1. pluk královských dragounů, 2. pluk královských skotských dragounů, 6. dragounský (*Inniskilling*) pluk (Ponsonby)
1. a 2. pluk lehkých dragounů KGL, 23. pluk lehkých dragounů (Dömberg)
11., 12. a 16. pluk lehkých dragounů (Vandeleur)
7. a 15. husarský pluk, 2. husarský pluk KGL (Grant)
10. a 18. husarský pluk, 1. husarský pluk KGL (Vivian)
13. pluk lehkých dragounů KGL, 3. husarský pluk KGL (Arentschildt)
Královské jízdní dělostřelectvo (*Royal Horse Artillery; RHA*)
- Bullova baterie RHA
- Webberova baterie RHA
- Gardinerova baterie RHA
- Whinyateho baterie RHA
- Ramsayova baterie RHA
- Mercerova baterie RHA
husarský pluk prince regenta, pluk husarů Bremen a Verden,
husarský pluk vévody z Cumberlandu (Estorff)
1. a 3. pluk holandských karabiníků, 2. pluk belgických karabiníků (Trip)
4. pluk holandských lehkých dragounů a 8. pluk belgických husarů (Ghnigy)
5. pluk lehkých belgických dragounů, 6. holandský husarský pluk (Merlen)
dělostřelectvo
- dvě jízdní půlbaterie
jezdecktvo brunšvického sboru
- pluk husarů a pluk hulánů

III. SBOR LORD HILL

- 2. divize (Clinton)**
1./52. a 1./71. (lehkého) pěšího pluku, 2. a 3./95. střeleckého (*Rifles*) pluku (Adam)
1., 2., 3. a 4. řadový prapor KGL (du Plat)
4 prapory hannoverského *landwehru* (Hugh Halkett)
dělostřelectvo
- Boltonova baterie RA
- Sympherova jízdní baterie KGL
- 4. divize (Colville)**
3./14. a 1./23. pěšího pluku, 51. (lehký) pěší pluk (Mitchell)
2./35., 1./54., 2./59. a 1./91. pěšího pluku (Johnstone)
2 hannoverské řadové prapory a 3 prapory *landwehru* (Lyon)
dělostřelectvo (Hawker)
- Bromeova baterie RA
- Rettburgova hannoverská polní baterie
- 1. holandsko-belgická divize (Stedman)**
4. a 6. řadový prapor, 16. myslivecký prapor,
9., 14. a 15. prapor milice (d'Hauw)
1. řadový prapor, 18. myslivecký prapor,
1., 2. a 18. prapor milice (de Eerens)
dělostřelectvo
- Wynandovo polní dělostřelectvo
4 prapory pěchoty a 1 baterie dělostřelectva (Nizozemská indická brigáda)

ZÁLOŽNÍ SBOR

(POD WELLINGTONOVÝM PŘÍMÝM VELENÍM)

- 5. divize (Picton)**
1./28., 1./32., 1./79. pěšího pluku a 1./95. střeleckého (*Rifles*) pluku (Kempt)
3./1., 1./42., 2./44. a 1./92. pěšího pluku (Pack)
4 prapory hannoverského *landwehru* (Vincke)
dělostřelectvo (Heisse)
- Rogerova baterie RA
- Braunovo hannoverské polní dělostřelectvo
- 6. divize (Cole)**
1./4., 1./27., 1./40. a 2./81. pěšího pluku (Lambert)
4 prapory hannoverského *landwehru* (Best)
dělostřelectvo (Bruckmann)
- Unettova baterie RA
- Sinclairova baterie RA
- britské záložní dělostřelectvo (Drummond)**
Rossova baterie Královského jízdního dělostřelectva (*Royal Horse Artillery; RHA*)
Beanova baterie RA
Morrisonova baterie RA
Hutchessonova baterie RA
Iberova baterie RA
- brunšvický sbor (vévoda z Brunšviku)**
prapor předvoje (Rauschenplatt)
1., 2. a 3. prapor lehké pěchoty a gardový prapor (Buttlar)
1., 2. a 3. řadový prapor (Specht)
dělostřelectvo (Mahn)
- Heinemannova jízdní baterie
- Mollova polní baterie
- hannoverský záložní sbor (Decken)**
12 hannoverských praporů rozmístěných v posádkách

Dva z pluků, které se u Waterloo obzvláště vyznamenaly: 92. pěší (Gordon Highlanders) z britské 9. brigády Denise Packa (Pictonova 5. divize) a (v medvědících) 2. pluk královských skotských dragounů (Scots Greys). Zde na vyobrazení Johanna Georga Paula Fischera z roku 1814, prakticky ve stejných uniformách jako později u Waterloo, tedy až na sporrany, které se v poli nenosily. (ASKB)

nepřimhouřit oko nad nadcházejícím poněkud proměnlivým, i když rozhodně ne zcela bídňým bojovým výkonem těchto jednotek.

Britská část koaliční armády byla organizována do jezdeckého sboru, dvou hlavních pěších armádních sborů a zálohy. Ty byly rozmístěny v oblasti mezi Bruselem, Monsem, Yprami a Gentem, s komunikačními liniemi táhnoucími se na severozápad k Ostende a k přístavům na březích kanálu La Manche. Jakýkoliv francouzský manévr k pobřeží by tudíž mohl Wellingtonovi přivodit zásadní logistické problémy a je pravda, že vévoda byl na ohrožení svých komunikací velice citlivý. Někdy možná až příliš, a aby své komunikace co nejlépe kryl, ponechával podstatnou část svých sil až téměř do poslední minuty u Monsu.

BLÜCHEROVA ARMÁDA

Pruská armáda prošla po katastrofální porážce v roce 1806 reorganizací podle francouzského modelu, a přestože velikost stále armády byla zpočátku omezená, byl tento nedostatek vyrovnán zavedením systému záloh, výrazně urychlujících konečnou mobilizaci. Tažení roku 1815 se nezúčastnily žádné gardové jednotky a páteří pruské armády zde bylo dvanáct „starých“ regimentů (celkem 36 batalionů) a do určité míry i dvanáct regimentů záložních.

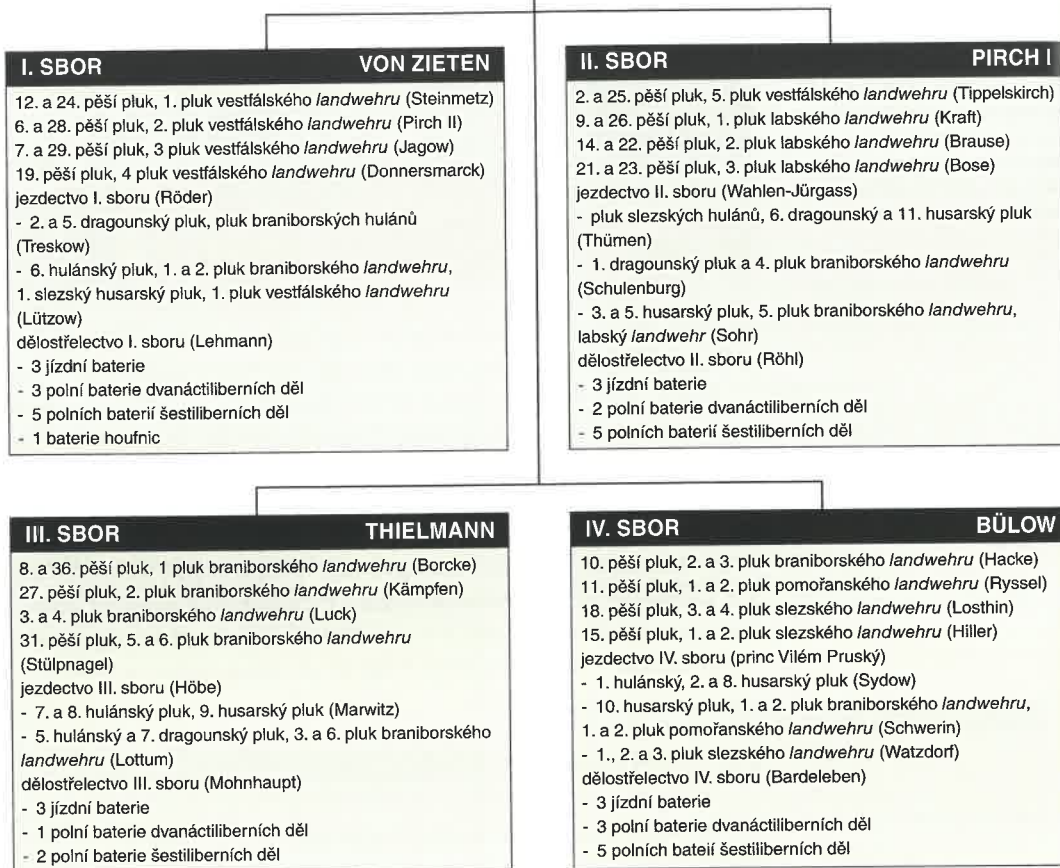
Aby dosáhlo požadované síly, odvedlo Prusko v letech 1814–1815 do armády značné množství nových vojáků. Velká část znovuoživené pruské armády (více než polovina) tak byla tvořena jednotkami *landwehru*, tj. zeměbrany. Její příslušníci byli narychlo a špatně vybaveni, bez disciplíny i jakýchkoliv zkušeností, za svého milovaného maršála Blüchera však dokázali bojovat s velkým vlasteneckým zápalem. K tomu je třeba připočíst skutečnost, že přestože zde mluvíme o „pruské armádě“, rozhodně nešlo o homogenní sílu. Reorganizace sice zvýšila její počty, zároveň však do jejích řad přivedla vedle nováčků z *landwehru* i oddíly z nově získaných provincií, jejichž loajalita nebyla zcela nezpochybnitelná. S tím, jak se měnily hranice, docházelo například již v roce 1814 k masovým dezercím z ostřílené

ORGANIZACE: PRUSKÁ ARMÁDA

POLNÍ MARŠÁL GEBHARD LEBERECHEIT VON BLÜCHER, KNÍŽE VON WAHLSTATT

Celková síla pruské armády: cca 128 000 mužů, 312 děl, včetně posádek

Rusko-německé legie, a 10 000 mužů ze států bývalého Rýnského spolku dezertovalo při prvním náznaku neúspěchu (po bojích u Ligny). Sasové a Slezané - na 14 000 mužů - dokonce nevydrželi ani tak dlouho a museli být po vzpouře odzbrojeni již na samém počátku tažení. Dokonce i některé jednotky z tradičních německých států, např. z Vestfálska, byly do značné míry nespolehlivé. Větší soudržnost armády mohla přijít s postupem času, leč čas byl luxusem, který Napoleon odmítl Prusům poskytnout. Jednotky z nově získaných oblastí byly proto v armádních sborech zamíchány mezi spolehlivé pruské regimenty, které - s proměnlivými výsledky - vyzužily jejich odhodlání i bojový výkon.

Díky neměnnému a relativně omezenému množství zkušených a spolehlivých důstojníků byly pruské armádní sbory velké a jejich velení mělo velice smíšenou kvalitu. Sotva pak překvapí, že pruská pěchota na úrovni sboru byla sice mohutnou, ale poněkud tupou a nemotornou zbraní. Za tajemství úspěchu zde byla obecně považována spíše početní převaha než vynikající taktika.

pruská řadová pěchota

1) mušketýr, 8. pěší pluk (*Leibregiment*)

2) a 3) granátníci 1. gardového pěšího pluku

Leibregiment byl součástí von Borckeho brigády v Thielmannově III. sboru a bojoval u Ligny a Wavre.

(kresba Bryan Fosten)

Pruské jezdectvo trpělo důsledky reorganizace, která dala dohromady regimenty odlišných typů, s odlišným výcvikem a z různých oblastí, jež se často staly součástí Pruska teprve nedávno. Dalším velkým problémem byl nedostatek koní v celé východní Evropě – ne jeden regiment měl víc kavaleristů než koní. I přes všechny tyto obtíže však byla celková morálka vysoká a jezdectvo jako celek bylo spolehlivou zbraní – což je více, než se kdy dalo říci o mnohem lépe vybavené kavalerii Wellingtonově.

Dělostřelectvo bylo taktéž v zásadě kvalitní, ale jeho počet byl dekretem z dubna 1815 skokově zvýšen o 50 procent. Nové, narychlo zformované a vyzbrojené baterie sice vypadaly hezky na papíře, ale jejich obsluhy byly získány „pročesáním“ všech myslitelných zákoutí armády, včetně pěchotních záloh a zásobovacích oddílů, a jejich výcvik byl mizerný. V určitých podmínkách mohly na bitevním poli podávat obstojné výkony, ale z hlediska kvality je nelze srovnávat s dělostřelci francouzskými či britskými, resp. německými z Královské německé legie – nejtypičtějším symptomem nezkušenosti a nedostatečného výcviku byla jejich vytrvalá tendence být všude pozdě, která jim vydrží celé nadcházející tažení.

Prusové byli rozděleni do čtyř sborů a rozptýleni v rozsáhlé oblasti mezi Wavre, Charleroi, Dinantem a Lutychem, resp. Maastrichtem. Jejich komunikační linie vedly přes Lutych k Rýnu, tj. téměř přesně opačným směrem než Wellingtonovy. Kdyby se Napoleonovi podařilo zatlačit jednu či obě armády zpět podél jejich komunikací, vedlo by to k rozdělení spojeneckých sil a naskytla by se mu tím příležitost porazit kteroukoliv z armád samostatně. Pokud k tomu navíc přidáme moment překvapení, mohl císař dokonce doufat, že se mu podaří zastihnout jednu z armád ve fázi koncentrace – a cesta na Brusel by pak byla volná.

Wellington měl k dispozici 106 000 mužů a 216 děl, Blücher 128 000 mužů a 312 děl. Obě armády měly velmi smíšenou kvalitu a stály proti 128 000 mužů a 366 dělům pod velením Napoleona, z velké části dobrovolníků a zkušených veteránů. Pokud by se koaličním silám podařilo operovat společně a dosáhnout střetnutí, měly by převahu v počtech i v dělostřelectvu – v případě nezávislé akce by naopak okolnosti s největší pravděpodobností hrály do karet Francouzům, kteří měli drtivou převahu v těžkém jezdectvu a tvrdé jádro v podobě oddané císařské gardy.

Pruská a britsko-nizozemská armáda, rozptýlené kvůli jednoduššímu rekvírování zásob v širokém oblouku v okolí a na jih od Bruselu, se musely před jakoukoliv akcí nejprve koncentrovat. Jejich celková síla byla tudíž na počátku tažení výrazně redukována, a pokud by byl Napoleon schopen udeřit rychle a překvapivě, jeho naděje na zastížení jedné z nich samostatně a ve stavu nepřipravenosti nebyla malá. Kvůli rozptýlenosti pruských pozic Napoleon očekával, že Blücher ustoupí ke svým komunikačním liniím a bude svou armádu shromažďovat okolo svého velitelství v Namuru – a na Wellingtonovi pak bude, aby se sám utkal s celou *Armée du Nord*, a to i přesto, že před bitvou musí nejdříve soustředit své síly před Bruselem.

Vojín pruského *landwehru* v typickém plášti vzor *Litewka*, čepici z voskovaného plátna a s dekou stočenou přes rameno. (podle Jacquemaina)

TAŽENÍ ZAČÍNÁ

15.–16. ČERVNA

Přestože Napoleon téměř ihned navázal kontakt s hlídkami Zietenova pruského I. sboru, měl na své straně naprosté překvapení – jak Wellingtonova armáda, tak čtyři pruské sbory byly i nadále rozprostřeny v rozsáhlé oblasti. Císař se sice zatím nerozhodl, kterého ze svých protivníků napadne jako prvního, jeho zjevným záměrem však bylo porazit je odděleně. Hodlal při tom využít strategie centrální pozice, kdy se nejdříve natlačí mezi obě armády, zabrání jim tak ve spojení a zároveň získá lokální převahu na bojišti dle vlastního výběru. Rychlá porážka přinutí protivníka k ústupu podél vlastních komunikačních linií a tedy pryč od těžiště operací, kde by jinak mohla posílit svého spojence a přivést francouzskou armádu do úzkých.

Za tímto účelem pochodovali Francouzi k řece Sambre a překročili ji v sevřené formaci kopírující oblouk řeky. Levé křídlo pod Neyovým velením s I. a II. sborem a odřadem gardového jezdectva, a pravé křídlo, vedené Grouchem, sestávající z III. sboru a jezdectva. Zbývající VI. sbor a císařská garda zůstávaly soustředěny pod přímou kontrolou císaře v týlu, aby mohly být nasazeny na kterémkoliv křídle dle potřeby.

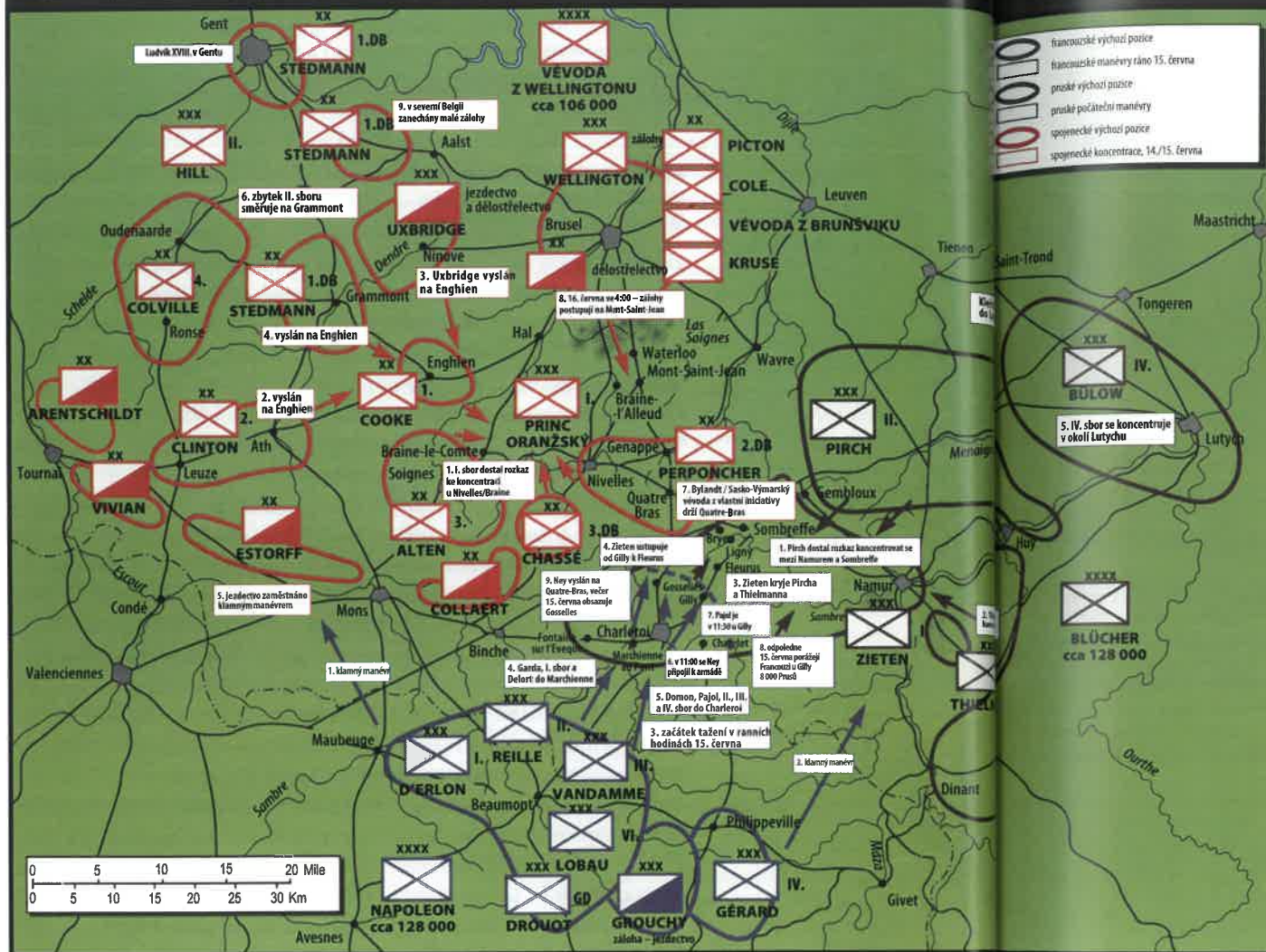
Jak pravé křídlo zatlačovalo předsunuté hlídky Zietenova sboru, Prusové spořádaně ustupovali nejdříve k Sambre a následně dál na sever, přibližně podél hlavní silnice na Ligny a Sombreffe. Francouzské levé křídlo mezitím postupovalo podél hlavní silnice z Charleroi do Bruselu a blížilo se ke klíčové křižovatce v Quatre-Bras. Garda se držela mezi oběma formacemi na severním okraji Charleroi, zatímco VI. sbor generála de Lobau zůstal na druhém břehu řeky jižně od města.

Napoleon se snažil koaliční protivníky přinutit, aby své síly ještě více rozdělili, pročez dal rozkaz ke dvěma klamným výpadům na vzdáleném levém i pravém křídle, směrem na Mons, respektive na Namur. Jeho úmysl téměř vyšel, když Wellington v reakci na tyto manévry vydal rozkaz ke koncentraci svých sil ve směru Enghien – Braine – Mons, tj. pryč od Prusů. V ranních hodinách 16. června byl však tento rozkaz pozměněn a vévoda nyní za ohnisko své koncentrace označil Nivelles, což však stále dávalo Napoleonovi k dispozici mezeru v koaličních pozicích, kterou mohl příštího dne využít ve svůj prospěch. Blücher však mezitím projevil svoji specifickou husarskou mentalitu, zcela ignoroval možné ohrožení Namuru, kde již ostatně dislokoval jeden ze svých sborů, a vydal rozkaz k předsunuté koncentraci celé armády za pozici I. sboru.

Tato předsunutá koncentrace byla ve skutečnosti velice nebezpečným podnikem. Nejenže v případě náhlé akce připravovala Blüchera o služby IV. sboru, nacházejícího se v okolí Lutychu, ale také jej v případě pohromy u Namuru či možného Wellingtonova selhání naplno vystavovala velmi nebezpečným obchvatným manévrum – a jak bylo

ZAČÁTEK TAŽENÍ, NOC Z 14.-15. A 15.-16. ČERVNA 1815

zmíněno, Wellington původně svou armádu opravdu soustřeďoval daleko na západě. Výsledkem bylo, že křídla pruské armády takřka „viselela ve vzduchu“, přičemž Blücher si tohoto nebezpečí zjevně nebyl vědom. Nyní stačilo, aby se Ney držel rozkazů a následující noci postoupil ke Quatre-Bras – a za úsvitu mohl okamžitě udeřit na odhalené pruské pravé křídlo a dosáhnout tak téměř jistého zničení tří čtvrtin pruské armády.

Jak si ale Ney toho dne vedl doopravdy? V průběhu odpoledne postupoval podél bruselské silnice, severně od Gosselies však zastavil a rozhodl se čekat na příchod 20 000 mužů generála Droueta, hraběte d'Erlon. Vpřed vyslal pouze 2 000 kavaléristů generála Lefèbvre-Desnouëttes, kteří se u Frasnes dostali do dělostřelecké palby, nepřátelské baterie však spěšně ustoupily na sever ke Quatre-Bras. Francouzské jezdeckvo je následovalo, ale zastavila je mnohem silnější palba z děl i z ručních zbraní. Síla protivníka nebyla kvůli vysokému obilí v oblasti zřejmá a Ney

proto po několika pokusech o průzkum bojem rozkázal kolem osmé hodiny večerní rozbít mezi Gosselies a Frasnes noční ležení. Nato odjel do Charleroi na setkání s Napoleonem.

Aniž to tušil, Ney narazil na nassavskou brigádu z divize generála Perponchera, směřující z Quatre-Bras na západ k Nivelles. V nastalé situaci se její velitel, vévoda Sasko-Výmarský, rozhodl ve shodě s Perponcherem a bez svolení z vyšších míst setrvat na místě. Tím, že Francouze zastavili jižně od Quatre-Bras, vyšetřili oba velice schopní důstojníci pro koalici životně důležitý čas. Až pozdě v noci, na plese pořádaném v Bruselu vévodkyní z Richmondu, si totiž Wellington plně uvědomil vážnost situace. V jeho průběhu totiž obdržel jak zprávu potvrzující, že francouzský manévr proti Monsu byl jen úskokem, tak také první hlášení o bojích u Quatre-Bras. Ukázalo se, že vévoda se kvůli přecitlivlosti na své komunikace nechal doslova „obalamutit“ a svěst k tomu, aby svou armádu rozmístil příliš daleko na západě. Jakmile však prozřel, okamžitě zrušil své předchozí rozkazy a přenesl těžiště svých sil na vnitřní křídlo, směrem na spojnici Nivelles – Quatre-Bras. I přesto však Pictonova divize ze záložního sboru vyrazila za tónu *Highland Laddie* na jih směrem na Mont-Saint-Jean až ve čtyři hodiny ráno. V osm hodin ji následoval Wellington se svým štábem.

Na francouzském velitelství zatím Napoleon neměl stále ani tušení o předsunuté koncentraci Blücherovy armády. Očekával, že Wellington ustoupí směrem na Brusel, bude si od Francouzů udržovat časový i prostorový odstup a obrátí se proti nim až poté, co plně zkoncentruje své síly. S pověstí, jakou měli Francouzi ohledně schopnosti rychlého manévru, si však císař mohl být téměř jist, že se mu podaří zaútočit dříve, než k této koncentraci dojde. Když tedy Ney opouštěl Charleroi, věděl, že hlavní útok bude 16. června směřovat proti Britům s tím, že pro tento úkol může následujícího dne očekávat i podporu obou záložních sborů. Jeho rozkazy však budou záhy předstíženy událostmi. Perponcher, i přes posílení Bylandtem, měl u Quatre-Bras zatím jen 8 000 mužů, 16 děl a 50 husarů, proti nimž stál Ney v čele 25 000 pěšáků, 3 000 kavaléristů a s 60 děly. Další 20 000 mužů d'Erlonova sboru se pak k němu blížilo z jihu a očekávan byl i příchod VI. sboru a gardy. Vyhlídky nizozemsko-belgického kontingentu rozhodně nebyly nejlepší...

16.-17. ČERVNA

K obvyklým Napoleonovým zvykům patřilo diktování rozkazů kolem druhé hodiny ráno, aby se dostaly k jednotkám kolem šesté a operace mohly začít co nejdříve. Avšak 16. června, nejspíše pod vlivem vyčerpání z předchozích dní, císař své ústní rozkazy pro Neye písemně potvrdil až v šest hodin, přičemž jeho nezkoušený štáb zprávu odeslal až o další dvě hodiny později.

Do toho všeho se, naštěstí pro Wellingtona, Napoleon dopoledne 16. června konečně dozvěděl o Blücherově předsunuté koncentraci

a původní záměr, podle kterého měl Grouchy Prusy zadržovat u Ligny, se rychle proměnil v plán generální bitvy. Naneštěstí pro Neye se mu v panujícím vzrušení nikdo neobtěžoval sdělit informaci, že hlavní úder bude toho dne veden proti Prusům. Depeše obsahující nový plán byla veliteli levého křídla armády odeslána až ve dvě hodiny odpoledne a Ney ji obdržel o další dvě hodiny později.

V očekávání, že Wellington ustoupí a bude koncentrovat své síly, tábořila většina Neyových jednotek v pochodové formaci podél cesty, připravena spíše k pronásledování a dalším manévřům než k bitvě. Když se navíc maršál vrátil ze svého setkání s císařem, nevydal žádné předběžné rozkazy a jeho jednotky byly rozptýleny v délce téměř třiačtyřiceti kilometrů, což brzké zahájení operací za rozbřesku dalšího dne jen dále ztěžovalo. Ney beztakhodlal počkat, až z Charleroi dorazí písemné potvrzení rozkazu, které však bylo odesláno až kolem osmé hodiny a doručeno po půl jedenácté. Jasně se v něm říkalo: „Budte připraveni k okamžitému postupu směrem na Brusel, jakmile k vám dorazí záložní sbory.“ Ney proto bez jakéhokoliv spěchu vydal v 11:00 rozkaz, aby se II. sbor pod velením generála hraběte Reille soustředil u Quatre-Bras.

Sem mezitím dorazil i sám Wellington a měl možnost osobně si celé postavení prohlédnout. Poté co zjistil, že se nic neděje a Francouzi si v poklidu připravují oběd, vydal se za Blücherem do Ligny a slíbil mu, že pokud sám nebude napaden, přispěchá mu na pomoc. Je také velice pravděpodobné, že ve stejné době se definitivně rozhodl soustředit svoji armádu nikoliv u Nivelles, ale u Quatre-Bras – za tím účelem také vydal rozkaz Pictonově divizi, čekající na křižovatce Mont-Saint-Jean na rozhodnutí o dalším směru pochodu, aby se připojila k Perponcherovi.

Ney mezitím před Quatre-Bras promarnil celé dopoledne. Až s druhou hodinou odpolední mohl sledovat, jak Reille zahajuje útok.

BITVA U QUATRE-BRAS

Reille měl s Brity zkušenosti z Iberského poloostrova, kde mnohokrát pozoroval, jak Francouzi díky přehnanému sebevědomí a zbrklým útokům přicházejí o své muže i svoji reputaci. Znal také Wellingtonův zvyk skrývat velké části svých sil až do posledního okamžiku a při pohledu na zvlněný terén, poskytující spolu s vysokým obilím a přilehlým lesem (*Bois de Bossu*) téměř ideální kryt, resp. možnost křídelného přepadu, zahájil postup s extrémní opatrností.

Perponcher, nyní již pod velením právě dorazivšího Viléma Oranžského, pokryl celou svoji frontu 27. batalionem lehké pěchoty rozmístěným v tenké linii o délce téměř jedné míle. Za ním na západní straně silnice byla postavení zbývajících batalionů – některé byly seřazeny v lese – zatímco 5. batalion milice okupoval statek Gemioncourt.

Východně od cesty, kryta hustou rojnicí, zahájila postup francouzská 5. divize generála Bachelua a brzy se tlačila přímo na Gemioncourt.

Friedrich Vilém, vévoda z Brunšviku (1771–1815), velitel brunšvických sil v průběhu tažení, jenž padl u Quatre-Bras. Zde v černé uniformě s umrlčí lebkou, odznakem svého kontingentu, na čepici. (podle Ackermannova Repository of Arts)

Předsunutá rojnica nassavských spěšně ustoupila do prostoru samotného statku a připojila se k jeho odhodlaným obráncům. 6. divize Jérôme Bonaparta, která dorazila na bojiště se zpožděním, postoupila, takéž kryta rojnicí, západně od silnice a brzy vstoupila do *Bois de Bossu*. V průběhu následující hodiny pak francouzské oddíly s podporou dělostřelectva obsadily předsunutá postavení okolo Pireaumontu a Gemioncourtu a Jérôme Bonaparte postupoval pomalu, ale jistě lesem na sever. Bylandtova tenká linie pěšáků před zdrcující převahou spořádaně ustupovala a čekala, až se k ní připojí posily v podobě Pictonovy divize. Náhle však na nizozemský 17. batalion milice dopadl plnou silou jezdecký útok, který jej zcela rozprášil – někteří pěšáci se dali na překotný útek do týla, jiní zůstali a v izolovaných skupinkách bojovali do posledního muže, tj. do chvíle, než byli kavaléristy doslova převálcováni. Nebezpečně tenká linie obrany tím byla prolomena a Pirého kopiníci se rázným útokem řítili vpřed, drtíce před sebou Merlenovo nizozemské lehké jezdecktvo, které se je snažilo zastavit. Kdyby Reille vyrazil jen o chvíli dříve, bylo by nyní prakticky po bitvě, neboť by neexistovalo nic, co by mu mohlo ve využití dosaženého průlomu zabránit. Nyní však, doslova na poslední chvíli, dorazila od Quatre-Bras Pictonova divize, aby francouzský postup zastavila.

Snad pod vlivem Reilleho rad týkajících se Wellingtonovy lživé taktiky se postupující francouzská pěchota při pohledu na čerstvé oddíly nepřítele zastavila a záhy nato se i stáhla. Kopiníci ale viděli situaci jinak, a zatímco někteří se věnovali obklíčování nizozemských jednotek ve zbývajících ohniscích odporu, ostatní vyrazili přímo na blížící se Skoty, kteří však zformovali karé a jednou salvou zteč odrazili.

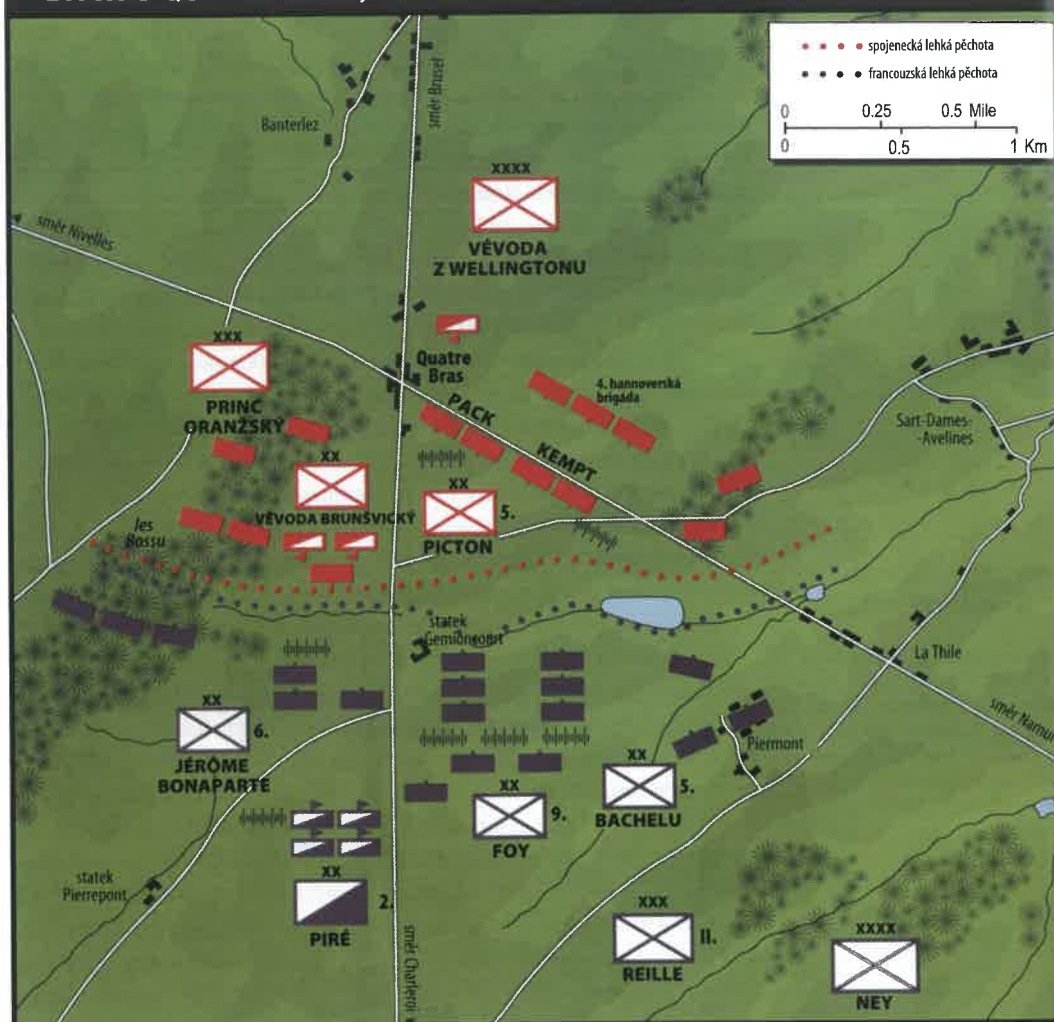
Britské brigády se nyní pod Wellingtonovým osobním dohledem řadily východně od křižovatky podél živým plotem ohrazené cesty na Namur – 95. střelecký (*Rifles*) regiment obsadil les severně od rybníka Materne, kde se dostal do střetu s postupujícími tirailléry, a 92. pěší regiment (*Gordon Highlanders*) obsadil budovy okolo samotné křižovatky. Za nimi, severně od silnice na Namur, se rozmístili Hannoverští a příchod brunšvického sboru do postavení západně od Quatre-Bras celou linii zkompletoval – právě včas pro další francouzský útok. Bylandtova linie, od počátku střetnutí početně slabší a čelící dobře organizovanému útoku všech druhů zbraní, se mezitím ocitla v troskách a mnoho jejích vojáků se skrývalo v relativním bezpečí lesa.

Neyovi dělostřelci se nyní zaměřili na Pictonovy jednotky, které dostaly od Wellingtona rozkaz zalehnout do příkopů a na částečně sníženou cestu. Jak cesta, tak husté keře, které ji lemovaly, poskytovaly Pictonovým mužům velice užitečné krytí před ostřelováním z celkem 38 děl. Zatímco francouzští dělostřelci v očekávání útoku stupňovali svoji přípravnou kanonádu, jejich pěchota se pod Neyovým osobním velením řadila do čtyř útočných kolon, každé o síle brigády, v mase podle maršálova názoru dostatečně velké na to, aby dokázaly bez váhání prorazit tenkou nepřátelskou linií a zajistily mu okamžité vítězství.

Jak francouzské kolony zahájily postup a mýjely své dělostřelectvo, palba ustala a Wellington nařídil Pictonovým mužům, aby překročili

BITVA U QUATRE-BRAS, 16. ČERVNA 1815

živé ploty a zaujali postavení bok po boku s brunšvickými pěšáky na pravém křídle. Pictonova dlouhá, tenká linie teď bez hnutí či hlesu očekávala Francouze, blížící se s výkřiky „Za vítězstvím!“, „Bodáky na ně!“ či „Vive l'Empereur!“ Dokonce i pro veterány tažení z let 1813 a 1814 musel být pohled na britskou linii matoucí novinkou a lze si snad i představit, jak se počáteční francouzské sebevědomí mohlo v těch několika minutách, které pochod a následný útok na pevnou britskou hráz zabere, proměnit v paniku.

Na počátku to bylo především množství a koncentrace lidí na malém prostoru, co dodávalo postupujícím kolonám pocit bezpečí. Pohled na sebevědomé francouzské šiky, zvolání a výkřiky, hlasitá inspiřující hudba a vlající zástavy, formace ježící se hlavěmi i vztyčenými čepicemi – to vše dokázalo odjakživa znervózňit každého kontinentálního protivníka rozestavěného v lineární formaci. I proto kontinentální armády velice brzy pochopily, že jejich oddíly se v této sestavě v otevřeném boji téměř vždy zhroutnou ještě dříve, než vůbec dojde ke

„Quatre-Bras“: britská pěchota v karé na obraze Lady Elizabeth Butlerové. Jeden ze zlatých hřebů výstavy pořádané roku 1875 Královskou akademií, popsáný Ruskinem jako „předrafaelovský bitevní výjev“.

kontaktnu, a raději také začaly užívat hlubší kolony. Quatre-Bras však muselo mnoha Francouzům přinést zcela novou zkušenost, protože Pictonovi pěšáci zůstali nehnutě stát. Proč tam ti Britové stojí? Nevídí snad, že se přes ně Francouzi v několika okamžicích přeženou jako bouře? Proč se ani nepohnou? Útočné kolony rychle postupovaly nyní již udusanými obilnými poli a kvapně se blížily na krátkou vzdálenost, neefektivnější k vedení palby. Proč ale Britové pořád nestřílejí? Taková salva by měla na tuto vzdálenost strašlivé účinky.

Náhle se nad ztichlou červenou linií rozlehl jasný, hlasitý rozkaz: „K líci zbraň!“ Jako jedna se muškety tiše zvedly do palebné pozice, míříce přímo na čela postupujících kolon, zepředu, zleva i zprava. Všem bylo jasné, že takto se překrývající palba bude vražedná, ale bylo již příliš pozdě se otočit.

„Pal!“ Podél celé linie se britské salvy zakusovaly do francouzských kolon, znovu potvrzující matematicky potvrzenou jistotu, že pevná britská linie je nadřazena francouzské koloně. Východně od bruselské silnice se čela úchvatných modrých kolon pěchoty, před pár okamžiky působících dojmem, že tenkou linií před sebou smetou z povrchu zemského, proměnila v potácející se a zmatenou masu zraněných a umírajících mužů. Mezi výkřiky agónie zasažených a umírajících začala mít dříve pozitivně motivující masa lidí veskrze negativní efekt, když další a další řady klopýtaly přes zmrzačená těla svých kamarádů a samy se stávaly obětí přesné palby Wellingtonových veteránů. Čelo francouzských kolon se nyní již úplně zastavilo, zcela zmatené, a pokoušelo se rozvinout a opětovat palbu, zatímco zadní řady se bez ohledu na krvavou kaši pod nohama stále snažily postupovat vpřed. Když zmatek ve francouzských řadách dosáhl vrcholu, z oblaků dýmu se náhle ozval děsivý válečný pokřik, ohlašující divokou zteč Pictonových *Highlanders*. Otřesené kolony se obrátily na útěk a jen těsně unikly odvetě za svou smělou.

Západně od silnice měly oddíly Jérôma Bonaparta proti mladým a nezkušeným Brunšvicům mnohem větší úspěch a s tím, jak před nimi většina Belgičanů prchala do týla, se brunšvicí linie náhle zhroutila a Jérômovi pěšáci se hnali lesem jako lavina. Objevilo se i francouzské jezdecktvo, aby průlom využilo, načež vévoda Brunšviců zbrkle vyslal do protiútku své husary, přezdíváné „Smrtihlavi“, kteří však byli hned na jeho počátku zdecimováni palbou francouzských pušek a následně odrazeni Pirého kavalerií. Při následném pronásledování padl i sám vévoda Brunšviců. Výsledkem protiútku byly těžké ztráty, zahrnující i šest děl, podařilo se však zastavit další rozpad spojeneckého pravého křídla a pěchota získala čas stáhnout se za okraj lesa a přeskupit se.

Úspěšný na levém, avšak zastaven na pravém křídle, Ney se rozhodl do boje o klíčovou křižovatku povolát d'Erlonův sbor. Ke svému zděšení však zjistil, že po přítomnosti I. sboru v jeho týlu není ani památky. Bylo kolem čtvrté hodiny odpolední, Ney měl stále početní převahu a nyní obdržel Napoleonův rozkaz (starý dvě hodiny), aby co nejrychleji obsadil Quatre-Bras a následně udeřil na pruské pravé křídlo a týl. Reille byl se svým sborem již plně zaměstnán a Ney proto vyzýval d'Erlona, aby si pospíšil a co nejdříve ušetřil protivníkovi *coup de grâce* (ránu z milosti) – jeho jezdecktvo již nyní téměř svobodně křižovalo přes Wellingtonův střed i pravé křídlo a vše napovídalo, že úplné zhroucení britsko-nizozemských pozic je na dohled.

Piré totiž mezitím opět vrhl své jízdní myslivce a kopiníky proti spojeneckému středu a kavaleristé překvapivým útokem pronikli téměř až k samotné křižovatce. Dokonce sám Wellington se před

Quatre-Bras: 28. (*North Gloucestershire*) pěší pluk odráží francouzský útok. Důstojník na koni v levé části obrazu je sir Charles Belson, velitel pluku. (S. Mitan podle kapitána George Jonese)

francouzskou ztečí musel zachránit jezdeckým skokem přes překrčené řady 92. pěšího pluku. Francouzi, nyní poněkud dezorganizovaní, chvíli kroužili kolem narychlo zformovaného karé 92. pluku a pak zamířili zpět k jihu, aby zezadu udeřili na sousední 42. a 44. regiment, stále ještě zformované v linii. Zvlněný terén a zbytky obilí jejich zteč skryly téměř do posledního okamžiku a umožnily francouzským kavaleristům využít momentu překvapení. 42. pěší (*Royal Highland*) regiment (*Black Watch*) byl zastížen právě ve chvíli, kdy se snažil zformovat do karé, a jakkoliv se to zdá neuvěřitelné, manévr se mu podařilo dokončit, přičemž několik kopiníků se na jeho konci ocitlo uvězněno uvnitř. V nastalém zuřivém zápase, při němž *Highlanders* a obzvláště jejich důstojníci utrpěli těžké ztráty, byla většina kopiníků pobita a jejich těla vyhozena z karé ven. Stejná zteč mezitím zasáhla i vedle stojící 44. (*East Essex*) regiment, jenž ani nestihl začít formovat svoje karé. Co však následovalo, bylo vrcholnou ukázkou vojenské disciplíny – zadní řada britské linie dostala rozkaz provést čelem vzad, který s ledovým klidem vykonala, a vypálila sérii salv dostatečně účinných na to, aby byla nepříteli důrazně vedená zteč kopiníků a po nich i lehkého jezdecktva odražena.

Francouzská kavalerie, nyní již totálně ve zmatku, nato ustoupila zpět do francouzských linií. Výsledná přestávka umožnila Wellingtonovi znovu rozmístit některé své jednotky tak, aby zastavil rozklad pravého křídla. Celý francouzský útok se nyní proměnil v úmorný zápas na krátkou vzdálenost, v němž si větší palebná síla britských jednotek ve středu a na východě bojiště postupně vybírala svou daň, a to i přesto, že některé z nich byly kvůli hrozbě útoku jezdecktva stále zformovány do karé. Dvě zteče jezdecktva východně od bruselské silnice tak sice zahaly na útek jeden hannoverský prapor, ale jinak neměly na Wellingtonovu pevnou linii valnějšího účinku.

Iniciativa začala nyní proklouzávat Neyovi mezi prsty a přesouvala se na stranou spojenců. Ti se udrželi proti tomu nejlepšímu, co byl francouzský maršál schopen nasadit, a teď jim navíc dorazily posily v podobě Halkettovy a Kielmanseggeho brigády z Altenovy divize. Francouzské pravé křídlo přitom začalo dokonce ustupovat. Neyova unavená armáda pomalu ztrácela početní převahu nad jednotkami, které prokázaly, že jsou k boji připraveny více než dobře, a které byly vedeny jedním z nejlepších světových generálů. A co bylo pro Neye vůbec nejhorší, právě nyní se konečně dozvěděl, co se stalo s d'Erlonovým sborem.

Ten dostal před nějakým časem od jednoho z Napoleonových pobočníků, generála de la Bedoyère, rozkaz, aby se přesunul k Ligny. D'Erlon bylo proto nyní již dosti dlouhou dobu na pochodu k Ligny a v okamžiku nastávající krize se od Neye každou minutou vzdaloval. De la Bedoyère, aby při předávání rozkazu jménem císaře ušetřil čas, Neye vůbec nekonzultoval, a lze si jen představit, v jakém duchu asi prchlivý rudovlasý maršál v onu kritickou chvíli na novinky o pohybu svých posil reagoval – to, že se o něm dozvěděl jako poslední, bylo v zásadě jen solí na ránu urážky.

Královská německá legie

- 1) seržant, ostrostřelci,
2) důstojník, 2. lehký prapor
3) vojín, 1. lehký prapor
Dvě kompanie 1. praporu a šest
kompanií 2. praporu byly téměř
vybity při obraně statku
La Haye-Sainte.
(kresba Bryan Fosten)

Wellington navíc rozhodně nebyl vojevůdcem, který by v nastalé situaci jen nečinně přihlížel. Drtivý protiútok Altenových oddílů na ustupující francouzské pravé křídlo přivodil v této části linie akutní krizi a impulzivní Ney se okamžitě rozhodl, že d'Erlona je potřeba povolát zpět. Aniž by se zamyslel nad tím, jak dlouho bude trvat, než rozkaz k I. sboru dorazí, či jak dlouho bude jeho 20 000 mužů pochod ke Quatre-Bras trvat, jeho téměř reflexivní reakce ve svém důsledku vyřadila d'Erlona a jeho sbor z bojů jak u Ligny, tak i u Quatre-Bras.

V pět hodin odpoledne, tváří v tvář početní převaze, pravé křídlo pod tlakem a ustupující, bez záloh, podrážděný a frustrovaný téměř k nepřičetnosti celodenními zmatky a neúspěchy, obdržel maršál Ney od císaře depeši, aby si pospíšil. To už byla poslední kapka. Nejenže jednotky, které měl slíbeny, nikdy nedorazily, ale navíc císař Neye připravil o klíčové posily, nezbytné k úspěchu celé operace. Napoleon zjevně neměl představu o tom, pod jakým tlakem se jeho maršál nachází a že nyní stojí proti většině Wellingtonovy armády. Ney, nemá je zálohy, teď potřeboval především čas, aby stabilizoval svoji frontu a znovu zformoval pravé křídlo. Zbývala však již jen jediná věc, kterou

bylo možno proti spojencům podniknout – v záchvatu zoufalství vydal Ney rozkaz právě dorazivšímu Kellermannovu jezdecktvu, aby v prakticky sebevražedné zteči vyrazilo přímo proti nepřátelskému středu – brigáda kavalérie proti téměř celé armádě. Obětoval tím nenahraditelnou bojovou sílu jen proto, aby získal navíc pár drahocenných minut k oddechu. Tak zní válečná logika, vyjadřující hodnotu lidského života ve vojenském myšlení. Kellermann tento rozkaz vcelku oprávněně zpochybňoval, neboť na bojiště zatím dorazila pouze část jeho sboru, jmenovitě Guitonova brigáda složená ze 750 mužů 8. a 11. regimentu kyrýsníků (druhý jmenovaný ani nebyl vybaven kyrýsy), ale Ney mu odmítal naslouchat. Se slibem podpory z prořídých řad Pirého jezdecktva, maršál Kellermann prudce přerušil: „Jděte! Ale hned!“

Kellermannovy dva regimenty se seřadily v krytu Gemioncourtského hřebene, mimo dohled britské pěchoty, jejíž 42. pěší regiment a 2. batalion 44. regimentu se stále nacházely ve svých karé východně od cesty na Charleroi, zle pocuchané Pirého kopiníky; 92. regiment (*Gordon Highlanders*) byl v karé přímo napříč silnicí a v jeho středu se stále nacházel i Wellington.

Francouzi se pod vrcholem hřebene tiše rozvinuli do linie a netrvalo dlouho, než jasný, vysoký tón trubky vydal signál ke zteči. Kellermann brigádu vypustil přímo do trysku, ignoruje obvyklý postupný vývoj přes krok-klus-cval. Brigáda těžkého jezdecktva vyrazila proti britským karé, rozhánějíc cestou zbytky brunšvické a belgické kavalérie. Zle zkoušená karé se však držela a jejich vražedná palba dokázala zteč rozbít. Jezdci pouze projeli mezi čelními karé a dezorganizovaně pokračovali směrem k postavení Halkettovy brigády.

Pár minut předtím, než se Kellermannovy jednotky začaly formovat ke zteči, dorazil Colin Halkett se svou brigádou – z Altenovy 3. divize, I. sboru pod velením prince Oranžského – na bojiště. Packova brigáda ze sousední Pictonovy divize byla v tu dobu již dvě hodiny pod soustředěným tlakem, ztrát v jejích řadách neustále přibývalo a začínala jí docházet munice. S příchodem čerstvých sil byl 2. batalion 69. pěšího regimentu (*South Lincolnshire*) vyslán, aby Packovo postavení vyztužil. Halkett proto vyrazil vpřed, předal jednotku a vrátil se, aby přivedl zbytek své brigády. Pack mezitím 69. pluku nařídil, aby se předtím, než postoupí pozicemi jeho brigády, zformoval do karé.

Vilém Oranžský, který neměl potuchy o tom, co se kolem děje, našel 69. regiment právě ve chvíli, kdy se formoval do karé. Poněkud rozezlen tím, že si důstojník z jiného sboru dovolil vydávat pokyny „jeho“ praporu, dal vojákům rozkaz vrátit se zpět do linie. Došlo k protestům, ale princ trval na svém. A právě v tu chvíli, uprostřed celého manévru, se na křídle zpoza čelních britských karé vyřítili Kellermannovi kyrýsníci. Pro 2. batalion 69. pluku již bylo pozdě pokoušet se vrátit do karé – pouze dvě kompanie byly schopny otočit se tváří v tvář nečekanému úderu, jen aby byly od zbytku praporu izolovány a do posledního muže pobity. 69. regiment byl v zoufalé situaci. Garavaqueho jezdcí vtrhli přímo do srdce nezformovaného praporu s cílem ukořistit jeho bojovou zástavu (s kterýmžto aktem byla spojena finanční odměna).

Praporečník Duncan Keith byl na místě zabit kyrysníkem jménem Lami, z jeho smrtelného sevření byla vytržena královská zástava a triumfálně odvezena do francouzského týlu. Dobrovolník Christopher Clark, nesoucí plukovní zástavu, zase při její obraně postupně zabil tři kyrysníky, ale sám neměl štěstí o mnoho více. Sice byl nakonec schopen zástavu dopravit do bezpečí, utrpěl však 22 různých zranění.

Neschopen zteč zastavit, 69. pluk hledal úkryt v *Bois de Bossu*. Kellermann mezitím pokračoval vpřed, nemilosrdně zmasakroval obsluhu dělostřelecké baterie a zamířil k blízkému 33. pěšímu pluku, také nezformovanému. Otřesení osudem svých kamarádů z devětašedesátého, i jeho muži prchli do lesa, kde se mohli v bezpečí přeskupit. Další na řadě byl 2. batalion 30. pluku (*Cambridgeshire*), který se stihl zformovat do karé doslova v poslední chvíli a následně snadno odrazil útok 11. kyrysnického pluku. Nedaleké karé teď již značně nervózních Brunšvických se mezitím v přítomnosti francouzské jízdy rozpadlo.

Kdekoliv jejich vlastní jednotky uvolnily výhled na britskou linii, francouzští dělostřelci do ideálních cílů v podobě pěchotních čtverců nemilosrdně bušili a Ney se na podporu Kellermannna snažil dát dohromady veškerou pěchotu, kterou byl schopen sehnat. Ale ani to nestačilo. Podpurné útoky se pomalu zadržovaly, až se zcela zastavily. Části Pirého unavené a znovu zformované divize dorazily právě ve chvíli, kdy se Kellermann přiblížil téměř až k samotné křížovatce. Zde, zcela vyčerpaní dlouhou ztečí, hluboko v nepřátelských liniích, dezorganizovaní a bez jakékoliv podpory pěchoty, se však jeho kyrysníci dostali do soustředěné křížové palby 30. a 73. pěšího pluku a jedné baterie Královské německé legie. Kellermann se pod palbou zoufale snažil svoji jednotku znovu zformovat.

Podpurné útoky francouzské pěchoty byly nyní již definitivně odraženy a všechny britské pluky nyní pojal za svůj hlavní úkol zbavit se těžké kavalerie, která napáchala takové škody, ale nyní byla v chaosu. Malé skupiny Skotů byly schopny se relativně bezpečně a volně pohybovat po bojišti a pronásledovat jednotlivé kyrysníky, vykonávajíce tak krvavou pomstu za děsivé útrapy celého odpoledne; se stejnou volností se mezi nimi potloukaly rozptýlené skupinky kyrysníků a na obou stranách nebyla nouze o těsné úniky. V jedné části bojiště například oddíl kyrysníků zabíjející raněné Skoty narazil na těžce raněného majora ze 42. pluku. Když se jej jeden z kavaléristů pokusil dorazit, důstojník jej stáhl z koně na zem a došlo mezi nimi k zápasu holýma rukama. Kyrysníkovi přispěchal na pomoc francouzský kopiník a majora, zápasícího se svým protivníkem ze všech sil, se chystal bodnout. Skot však ve snaze vyhnout se kopí dokázal kyrysníka převalit na sebe a použít jej jako štít, do nějž se kopí zabodlo plnou silou. Mezitím se objevili další *Highlanders*, kteří zneškodnili i kopiníka.

U křížovatky byly mezitím zbytky Kellermannových vyčerpaných mužů rozstříleny na kusy. Záplava ohně z Wellingtonových otřesených řad nakonec zdecimované kyrysníky přinutila k neuspořádanému ústupu do francouzských linií. Sám Kellermann přišel o svého koně a vrátit se dokázal jen díky tomu, že se přidržoval třmenů dvou

Napoleon a jeho štáb pozorují bojiště u Ligny, 16. června 1815. (malba G. Weisse)

by obsadil Quatre-Bras, již nemohlo být ani řeči. Jedinou jeho nadějí bylo udržet Wellingtona na místě. Když si pak o půl sedmé Wellington uvědomil, že Francouzi jsou na dně, a vydal rozkaz ke generálnímu protiútoky podél celé fronty, nebylo nic, co by s tím mohl Ney udělat. O půl osmé byl *Bois de Bossu* zpět ve spojeneckých rukou, byl obsazen Pireaumont a Wellingtonovy oddíly postoupily až k potoku u Gemioncourtu. Kolem deváté hodiny se začalo rychle stmívat a bylo po bitvě. Ney byl zatlačen do své výchozí pozice, a boj tak skončil taktickou remízou. Když se soumrak proměnil v noc, Wellingtonovo postavení posílila britská kavalerie a Královské jízdní dělostřelectvo (*Royal Horse Artillery, RHA*) – ale příliš pozdě na to, aby mohla zasáhnout do bitvy.

Ze strategického hlediska se Wellingtonovi konečně podařilo shromáždit armádu. Získal také důvěru ve své dosud nevyzkoušené oddíly, které zase získaly určitou morální převahu nad svými protivníky. Wellingtona rovněž mohlo těšit, že jeho komunikační linie zůstaly netknuty a že si zachoval kontrolu nad silniční sítí, která jej mohla dovést kterýmkoliv směrem by potřeboval – vpřed směrem k Prusům (pokud by u Ligny zvítězili), na sever krýt Brusel, nebo zpět k přístavům na březích kanálu La Manche. Poprvé v průběhu tažení měl Wellington plnou kontrolu nad svým osudem.

Ztráty u Quatre-Bras se pohybovaly kolem 4 300 padlých na straně Francouzů, zatímco Wellington ztratil 2 275 britských, 369 hannoverských a 819 brunšvických vojáků a důstojníků; řada zraněných na obou stranách byla zřejmě schopna vrátit se do čtyřiaadvaceti hodin ke svým jednotkám. Samostatný odhad ztrát nizozemsko-belgických oddílů, z nichž řada s koncem dne opustila bojiště či hledala útočiště v *Bois de Bossu*, prakticky neexistuje. S končícím dnem, poté, co stabilizoval svoji frontu u Quatre-Bras, bylo zřejmé, že další Wellingtonův postup bude záležet na tom, jak se vedlo Prusům u Ligny.

svých mužů. Aniž čehokoliv významnějšího dosáhla, zteč jej stála více než třetinu jeho kdysi skvělé brigády, zatímco prakticky ve stejné chvíli, kdy zbytky francouzské kavalerie ustupovaly zpět ke svým, Wellington obdržel další posily v podobě 5 000 svých nejlepších mužů – britská Gardová divize právě vtrhla do *Bois de Bossu*.

Neyovy síly byly naopak zcela vyčerpané. O nějaké možnosti, že

vytvořených francouzskou dělostřelbou, a nastal čas, aby Napoleon v součinnosti s d'Erlonovým křídelním útokem poslal na zteč svoji gardu. Otázka však byla, kde d'Erlon vlastně je. Zatímco garda se na jeho rozkaz začala formovat k útoku, císař poslal Neyovi urgentní žádost, aby si pospíšil: „Ve Vašich rukou leží osud Francie... ani na okamžik neváhejte... se zahájením postupu ve směru na výšiny nad Saint-Amand.“ Ney tuto zprávu dostal v pět hodin odpoledne...

Napoleon však již nemohl na příchod d'Erlona či Neye déle čekat a zformoval proto gardu, aby drolicím se pruským středem prorazila sama. O půl šesté, kdy útok právě začínal, se však ve francouzských řadách rozšířil poplach – za levým křídlem císařské armády se objevila dlouhá kolona neznámých jednotek, přičemž podle zpráv průzkumníků byla nepřátelská. Prorazil snad Wellington? D'Erlon to být nemohl – ten se měl ukázat někde úplně jinde. Bylo zjevné, že v takové situaci si Napoleon nemůže dovolit nasadit gardu proti Prusům, a její útok byl proto odložen, zatímco k neznámé pochoduující mase pěchoty směřovali pobočníci, aby zjistili, o koho se jedná.

Byl to d'Erlon. Narychlo naškrábaný rozkaz jej namísto na „Wagnelée“ nasměřoval na „Wagnée“, načež jeho dvacet tisíc mužů dorazilo do špatné části bojiště. Generál navíc nevyslal vpřed žádné hlídky, které by mohly o jeho příchodu zpravit spřátelené síly. Výsledné překvapení pak nejenže zdrželo kritický útok císařské gardy, ale také silně znervěovalo celé francouzské levé křídlo pod velením generála Vandamma – natolik, že k jeho posílení bylo třeba vyslat oddíly mladé gardy a generál Lefol byl dokonce v jednu chvíli nucen obrátit svá děla proti vlastním panikařícím vojákům, opouštějícím pozice.

Celá situace se vyjasnila až o půl sedmé a garda mohla konečně vyrazit do útoku. Blücher v nabídnutém čase zatím zkonsolidoval své linie a dokonce mírně zatlačil vyděšené francouzské levé křídlo, takže zčásti opět získal kontrolu na Saint-Amand. S téměř zlomyslnou ironií pak v okamžiku, kdy se garda opět formovala k útoku, dorazila zpráva, že se téměř celý d'Erlonův sbor, nyní již na dohled pruských linií, obrátil a vyrazil na pochod ke Quatre-Bras – dorazil k němu totiž Neyův rozkaz k návratu.

Pro Prusy mezitím začalo poslední dějství dramatu. Mladá garda je opět vyhnala ze Saint-Amand a o půl osmé byl konečně připraven mohutný útok, který měl udeřit přímo do srdce přeskupené pruské linie. Na zoufale křehký pruský střed zahájily palbu přes dvě stovky děl. Pak, ve tři čtvrtě na osm, spolu s tím, jak nad bojiště dorazila letní bouřka, více než šest tisíc mužů v gardových uniformách vyrazilo a v útoku, kombinovaném ze všech druhů zbraní, udeřilo přes Ligny na pruské

Blücherova nehoda u Ligny – zalehnout vlastním koněm, starý maršál dlouho ležel pod koppytý bojující kavalerie a jen stěží byl nakonec vytažen. Než se vzpamatoval, velení nad bojem a následným ústupem od Ligny přešlo na Gneisenau. (podle R. F. Messerschmitta)

Major von Lütow, jenž v roce 1813 vytvořil pro pruskou armádu jeden z prvních *freikorpsů*. U Waterloo jeho příslušníci sloužili v řadách 25. pěšího regimentu, 6. hulánského regimentu a 9. husarského regimentu. (rytina Giuseppe Longhi)

Napoleon dává rozkaz k poslednímu úderu, který prolomí pruské pozice u Ligny. Pobočník má na sobě husarskou uniformu, na pravé straně čeká na rozkaz k postupu pěchota císařské gardy. (podle J. Greniera)

distů, nezadržitelně postupující do vesnice a skrze ni dál. Bitvu již pro Prusy nemohlo zachránit nic, Blücher však stále mohl zachránit svoji armádu před hrůzami pronásledování – k tomu však potřeboval čas.

Starý maršál zaujal pozici v čele Röderova jezdeckva a vyrazil s ním přímo proti postupující francouzské gardě. Byla to však zoufalá a beznadějná snaha a francouzská karé útok snadno odrazila. 6. regiment hulánů, v jehož čele byl raněn sám Ludwig von Lütow, měl po útoku sotva 300 mužů. Proti Francouzům mezitím vyrazily další dva regimenty pruského jezdeckva, ale do jejich boku náhle vpadli francouzští kyrysníci a již tak váhavý pruský útok zcela rozmetali. Stejným způsobem byly odraženy i další jednotlivé útoky pruské kavalerie – pevná gardová karé je přivítala přesně mířenými salvami a zbytky byly odklizeny všudypřítomnými kyrysníky.

V jedné z těchto ztečí upadl i samotný Blücher, jehož kůň byl zasažen. Maršál zůstal ležet, zalehnout mrtvým zvířetem, zatímco kolem se opakovaně proháněli francouzští kyrysníci. Až dlouho po soumraku jej věrný pobočník dokázal vyprostit a odvézt do týla, kde se nezdolný Blücher dokázal s pomocí štědrých dávek ginu a česneku vzpamatovat natolik, že byl schopen znovu se připojit ke své armádě.

Ta byla mezitím ve zmatku, bez velitele a ustupovala ve snaze získat před Francouzi náskok dříve, než zahájí nevyhnutelné pronásledování. Generální štáb se musel rychle shodnout na tom, kde se přeskupit, neboť vojsko již bylo vytlačeno od hlavních ústupových tras směrem na Namur, tj. od svých komunikačních linií. V bídném světle a mrholení se proto na okraji jedné ze silnic setkal Gneisenau s veliteli sborů, aby rozhodli, kterou ze zbývajících možných alternativ zvolit. Jediné místo, jehož jméno bylo na mapách pořádně rozeznatelné, bylo Wavre, ležící severně od Ligny. Téměř úplnou náhodou to také bylo to jediné místo, které jako bod soustředění pruské armády Napoleon nepředpokládal, a také směr, který Prusům dával možnost snadno se před Bruselem spojit s Wellingtonem. Ne že by Gneisenau měl spojení s Wellingtonem v úmyslu – nejenže byl vůči svému spojenci velice podezřívavý, chtělo by se říci až na hranici anglofobie; předpokládal také, že bude mít při ústupu plné ruce práce s pronásledujícími Francouzi.

Jakkoliv se to však zdá neuvěřitelné, Prusové se stahovali z bitevního pole u Ligny, ale k předpokládanému francouzskému pronásledování nedocházelo. I když z jejich řad houfně odpadávali dezertéři, velká část

linie. Pruský 21. pěší regiment vyrazil proti postupujícím granátníkům ztečí, byl však zachycen doprovodnými kyrysníky a utrpěl strašlivé ztráty. Dvě jezdecké eskadrony 1. pluku vestfálského *landwehru* byly obětovány, když marně útočily na disciplinované řady gar-

pruské armády byla schopna udržet se pohromadě a ustoupit směrem na Wavre. Pronásledování bylo přitom přímou zodpovědností samotného císaře, který po bitvě ustavil své velitelství v Ligny. Napoleon, který věřil, že Prusové byli rozdraceni, však odmítl ještě v průběhu noci spustit důsledné pronásledování. Je možné, že právě zde lze sledovat projev zmiňovaného přílišného optimismu smíšeného s nedostatkem té energie, jež by ještě před pár lety dokázala doslova elektrizovat veškerou dostupnou kavalerii, která by ihned zahájila agresivní pronásledování. Například po bitvě u Jeny byli pronásledující Francouzi natolik důslední, že dorazili až k Baltu a prakticky tím ukončili celé tažení.

17. ČERVNA: MEZIHRA PROMARNĚNÝCH PŘÍLEŽITOSTÍ

Napoleonovi nebylo celou noc 16. června vůbec dobře, a následující den, vyčerpaného následky bitvy i vlastní choroby, jej zachvátila letargie a deprese trvající celé dopoledne, strávené ostatně v doprovodu Grouchyho a jeho štábu prohlídkou hrůzného bitevního pole. Maršálův požadavek, aby nechal zahájit pronásledování, císař opakovaně odmítl, a raději čekal na zprávy od Neye o průběhu bojů u Quatre-Bras. Hlášení z levého křídla dorazilo až v pozdním dopoledni a teprve na jeho základě si Napoleon uvědomil důsledky svého postavení a možnost, kterou nabízelo k obchvácení Wellingtonovy pozice u Quatre-Bras. Okamžitě se probudil z letargie a začal vydávat rozkazy – Grouchy byl se zpožděním odeslán pronásledovat Prusy, kteří měli podle všech předpokladů ustupovat k Namuru, a Ney dostal rozkaz zaměstnat spojeneckou armádu tak, aby císař mohl obejít její křídlo a dokončit její zničení, započaté předchozího dne.

Přípravy byly urychleně dokončeny a pobočníci vyrazili do kraje, aby pobídli Neye k akci a Grouchyho vyslali za jeho úkolem. Pro Prusy však měla proběhnuvší přestávka v bojových akcích důležité důsledky – jejich hlavní síly byly schopny odpoutat se od francouzské armády a ustoupit k Wavre, kde se spojily s neporušeným IV. armádním sborem. Kvůli pozdrženému začátku pronásledování navíc Francouzi ztratili s hlavními silami Blücherovy armády jakýkoliv kontakt a Grouchy nyní směřoval nikoliv na sever za Prusy, ale na severovýchod, směrem, o němž se pouze domníval, že se v něm Prusové nacházejí. Pronásledoval přitom pouhé trosky rozpadlých jednotek – na osm tisíc opozdílů a dezertérů, směřujících po hlavní silnici do bezpečí pevnosti Namur.

Napoleon se zatím připravoval k obchvatu Britů, držených u Quatre-Bras Neyem, jenž měl pokračovat v úsilí předchozího dne. S levým křídlem armády však zjevně bylo něco v nepořádku, a když ani kolem poledne neslyšel žádnou střelbu, císař spěšně vyrazil do Neyových pozic, aby zde našel vojáky uprostřed oběda a útok v nedohlednu. Příležitost byla téměř jistě promarněna, navíc proti veliteli Wellingtonova kalibru. A opravdu – v kontrastu k Napoleonově nečinnosti neztrácel Wellington v noci

Poddůstojník fyzilírů z pruského 6. pěšího regimentu v blúze podle nového vzoru, užívané v průběhu tažení některými jednotkami. (kresba Bryan Fosten)

na 17. června čas tím, aby zjišťoval podrobnosti o osudu pruské armády a o směru jejího ústupu. Uvědomoval si nebezpečnost svého postavení a připravoval proto jeho evakuaci. Když pak Francouzi ráno poněkud nepochopitelně nepřešli do útoku, začal své linie ihned oslabovat a odeslal trén a zraněné do nového postavení u Mont-Saint-Jean. Zde byl připraven bojovat v případě, že mu Blücher pošle na pomoc alespoň jeden ze svých sborů. Když si pak Francouzi konečně uvědomili svou chybu, bylo již příliš pozdě – Wellingtonovy hlavní síly jim unikly a u Quatre-Bras zanechaly rozrušeného císaře, spílajícího veliteli svého křídla, jenž si dovolil projevit zločinnou netečnost.

Vyvrcholení celkově frustrujícího průběhu dne pak Napoleonovi zajistilo počasí. Když se totiž francouzské síly daly konečně do pohybu, otevřelo se nebe a liják proměnil cesty v potoky bláta. S postupujícím odpolednem se tak naděje, že se Wellingtona podaří dostihnout, pomalu blížila nule a jakékoliv její zbytky byly promptně zadušeny Wellingtonovým zadním vojem – jeho jezdeckto a jízdní dělostřelectvo provedly v proudech večerního deště řadu úspěšných zdržovacích akcí.

Ústupová akce v průběhu 17. června přivedla britsko-nizozemskou armádu na hřeben jižně od Mont-Saint-Jean. Byla to pozice, kterou Wellington před časem spolu se svým štábem označil za excelentní obranné postavení. Výhodou byl i les jižně od Soignes v jejím týlu, který by v případě nutnosti ustoupit umožnil pěchotě snadný průchod, zatímco by zdržoval pronásledující jezdeckto. Statky, ležící v předpolí tohoto postavení, tvořily spolu se zámkem Hougomont dokonalé opěrné body, které bude možno dobýt jen s velkým úsilím a které umožní vést palbu do boků jakýchkoliv nepřátelských jednotek, jež by případně prošly mezi nimi – všechny útoky budou díky tomu usměrňovány na střed celé Wellingtonovy pozice. Pravda je, že vévoda původně preferoval hřeben u La Belle-Alliance, kde bude později rozmístěna masa francouzského dělostřelectva, ale jeho náčelník štábu DeLancey v průběhu ústupu zvolil severněji položenou kratší linii.

Napoleonovu euforii nad tím, že se mu Wellingtona konečně podařilo dostat do kouta, narušovala pouze vytrvalá obava, že mu britský vojevůdce v skrytu temnoty unikne, a císař si v průběhu neklidné noci na 18. června opakovaně vyžádal hlášení o protivníkově pozici. Jeho obavy však byly neopodstatněné. Naopak, Wellington byl nyní v obranném postavení v dobře známém terénu dle vlastního výběru, a tudíž maximálně nebezpečný. Jakmile se mu dostalo slibu brzké pomoci od věrného pruského spojence, bylo nasnadě, že příštího dne dojde k bitvě, jejíž výsledek rozhodně pro Francouze nebyl jistý.

Napoleon byl oné noci přesvědčen, že Wellington udělal chybu a je v pasti bez naděje na jakoukoliv podporu. Kdyby znal vévodu lépe, asi by nebyl tak optimistický. Francouzi začali celé tažení se strategickou výhodou v podobě momentu překvapení a iniciativy na své straně, obojí však již v jeho počátcích doslova zahodili a teď dovolili Wellingtonovi, aby bojoval na místě dle svého vlastního výběru. Pokud Prusové dorazí tak, jak slíbili, byl Wellington připraven přivodit Napoleonovi vpravdě nepřijemné překvapení...

BITVA U WAVRE

Wavre se rozkládá v řídké zalesněném údolí na obou březích řeky Dyle, spojeno v jeden celek dvěma mohutnými kamennými mosty. Na obou stranách jej obklopují prudké svahy, poskytující v případě obrany jednoho z břehů ideální postavení pro dělostřelectvo. Právě zde se zastavila hlavní část ustupující pruské armády, vděčna za každý odklad ve francouzském pronásledování, který jí umožní uniknout z protivníkovy dosahu. Napoleon uvolnil Grouchyho pro pronásledování Prusů 17. června okolo oběda, ale ten již mezitím v průběhu noci ztratil s Prusy kontakt a jeho nepříteli energické pronásledování proto zpočátku směřovalo z bojiště u Ligny severovýchodním směrem na Gembloux, nikoliv na sever k Wavre.

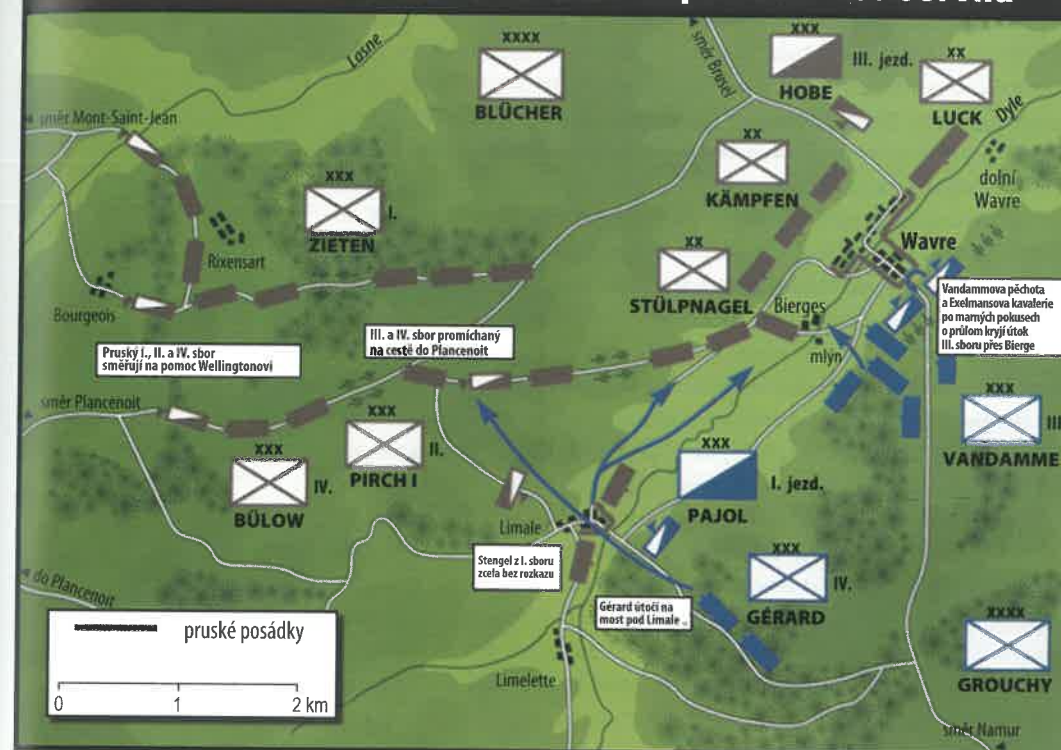
Za soumraku již Grouchy se svými hlavními silami tábořil přímo v okolí Gembloux, deset kilometrů severovýchodně od bojiště u Ligny. Předsunuté jezdectvo bylo roztaženo ještě dalších několik kilometrů dále podél silnice severovýchodním směrem. V této pozici byl Grouchy již mírně na východ od Prusů, kteří se – kryti svým IV. sborem – konsolidovali asi osmnáct kilometrů severně a západně odtud. Mizerný francouzský průzkum nezaznamenal dokonce ani posílený pluk pruského jezdectva dislokovaný u Mont-Saint-Gilbert, necelých deset kilometrů severozápadně za francouzským levým křídlem. O skutečném postavení pruské armády (u Wavre) se pak Grouchy nedozvěděl dříve než v deset hodin večer. Výsledkem bylo pootočení osy postupu směrem na sever a Vandamme dostal rozkaz vyrazit na pochod v šest hodin ráno následujícího dne. Gérard se svým sborem jej měl následovat o dvě hodiny později. Armáda, unavená po předchozích dnech naplněných pochody a bojem, však právě nepřekypovala energií a dala Prusům navíc další dvě hodiny. Tento čas Blücherovy *Kinder* rozhodně nepromarnily – mezera mezi oběma armádami se již v osm hodin ráno začala opět zvětšovat.

Pruský IV. sbor generála Bülowa byl stále čerstvý, nezasažený boji u Ligny, a přinejmenším on mohl být odeslán na pomoc Wellingtonovi u Mont-Saint-Jean. Blücher přitom trval na tom, že dodrží slovo dané Wellingtonovi, tj. pokud mu k tomu Francouzi poskytnou alespoň minimální příležitost, přispěje svému britskému protějšku minimálně dvěma sbory. Bülowův sbor se nacházel u Dion-le-Mont, tři kilometry jihovýchodně od Wavre, a ve čtyři hodiny ráno dostal rozkaz projít postavením II. sboru jižně od Dyle a přes Wavre k Chapelle-Saint-Lambert. Jestliže pak dojde u Mont-Saint-Jean k bitvě – ale jedině pak – dostal za úkol udeřit na francouzské pravé křídlo. Když se tudíž 18. června dopoledne francouzské kolony konečně vydaly na pochod, Bülow byl již dávno na cestě a jeho předsunuté oddíly dorazily do Saint-Lambert kolem desáté hodiny dopolední. Pochod skrz prakticky celý zbytek pruské armády,

Generál Friedrich Wilhelm von Bülow, hrabě Dennewitz (1755–1816), udílí rozkaz svému pobočníkovi. Bülow velí v průběhu tažení Blücherovu IV. sboru, který tvořil při cestě k Waterloo na pomoc Wellingtonovi čelo pruské armády. (akvarel, Philip Heinrich Duncker; ASKB)

BITVA U WAVRE. Situace ve 3:30 odpoledne 18. června

po jediné cestě vedoucí přelidněným městečkem, byl nicméně receptem na dopravní kalamitu a zmatek. Když se k tomu pak ve Wavre přidal velký požár, který hlavní síly IV. sboru zbrzdil ještě více, výsledkem bylo, že ty do Saint-Lambert dorazily až po poledni.

Zatímco Bülow zápasil ve Wavre s chaosem i s pruským II. sborem, Grouchy bezstarostně usedal k pozdní snídani. Bylo za pět minut půl dvanácté a v dálce na západě bylo slyšet hromovou kanonádu prvních salv Napoleonovy „Velké baterie“. Gérard a několik dalších důstojníků bylo toho názoru, že Grouchy by měl vyrazit za zvukem děl a připojit se k císaři. Došlo k vášnivě diskusi, v níž Gérard trval na svém způsobem natolik netaktním až urážlivým, že se Grouchy urazil a naopak trval na tom, že do puntíku splní poslední rozkaz, který zatím od císaře obdržel. Tento rozkaz byl poněkud nečitelně naškrábán na kus papíru a navíc dvojznačného znění, bylo z něj však zřejmé, že je potřeba obsadit Wavre. Grouchy neměl v úmyslu stát se objektem všeobecně známé Korsičanovy zuřivosti, následující po každém neuposlechnutí rozkazu, jak se již ostatně mezitím přihodilo nešťastnému Neyovi. Kdyby se byl Grouchy okamžitě rozhodl k pochodu na západ, téměř jistě by cestou zachytil pruský IV. sbor ještě dříve, než by ten byl schopen dosáhnout bojiště u Waterloo.

Ale je také pravda, že Grouchy měl ke svým výhradám vůči pochodu na západ dobré důvody. V noci poslal Napoleonovi z Gembloux depeši, varující císaře před pruskou hrozbou, a až do této chvíle v reakci na ni neobdržel žádné nové rozkazy. Depeše byla doručena ve dvě

hodiny v noci, a byla buďto ignorována, nebo zapomenuta, protože Napoleon se rozhodl vydat Grouchymu nové rozkazy až v deset hodin dopoledne – z nich pak bylo zřejmé, že maršálový přítomnosti u Waterloo není potřeba. Tak či onak, zmiňované rozkazy dorazily příliš pozdě na to, aby Grouchy mohl situaci u Waterloo nějak ovlivnit.

Pruský průzkum mezitím odhadl sílu maršálových vojsk na přibližně 20 000 mužů, především kavalérie (ve skutečnosti šlo o 33 000 mužů včetně dvou pěchotních sborů). Když k útoku ze strany Francouzů nedocházelo ani nadále, byl kolem poledne směrem na západ odeslán i Pirchův II. sbor, zakrátko následovaný Zietenovým I. sborem. Výsledkem byla další dopravní zácpa, přičemž na březích Dyle zůstalo proti Grouchymu pouze 15 000 mužů Thielmannova III. sboru. Ti se na pochod k Waterloo nevydali jen kvůli tomu, že to nedovolovaly již zmiňované problémy s ucpanými komunikacemi uvnitř pruské armády.

Váhavý Bülow shromáždil svůj sbor u Saint-Lambert kolem třetí hodiny odpolední. Poněkud nepochopitelně však nevyrazil proti francouzskému pravému křídlu, jak zněl rozkaz, a raději zůstal pasivně stát s kompletním výhledem na bitevní pole pod ním. Je možné, že nechal své muže před bojem odpočívat, nebo se obával, že na něj Francouzi při průchodu blízkým *Bois de Paris* zaútočí; je však také možné, že prostě čekal, až se II. sbor konečně vymotá z dopravního chaosu za ním, nebo dokonce na to, až se těžce zkoušená Wellingtonova fronta zhroutí, načež by mu vyrazil na pomoc. Ať již byl důvod k čekání jakýkoliv, až Blücherova osobní hněvivá intervence vedla velitele IV. sboru k tomu, aby vyslal své čelní brigády skrze *Bois de Paris* proti francouzskému pravému křídlu. Když však kolem čtvrté hodiny uslyšel na východě první salvy Grouchyho dělostřelectva, nechybělo mnoho, a Bülow své muže téměř obrátil zpět.

Ve Wavre totiž Grouchy mezitím zahájil frontální útok Vandammovým sborem přímo na samotné městečko. Vandamme vyčistil jeho jižní část, byl však zastaven u mostů. Útok Hulotovy brigády proti mlýnu jižně od Wavre dopadl podobně a Grouchy, ve snaze zajistit si rychle přechod přes Dyle, odklonil zbytek Gérardova sboru k Limale, ležícímu tři kilometry jihozápadním směrem. Záhy nato, kolem páté odpoledne, byl obnoven i útok na mlýn v Bierges.

U Limale Grouchy narazil na odřad Zietenova sboru pod velením plukovníka von Stengela, který, zřejmě zapomenut, neměl jiné rozkazy než bránit jediný zdejší přechod přes Dyle. Terén zvyhodňoval obránce, ale převaha v počtech se brzy projevila a ještě před soumrakem Francouzi proudili přes most a na výšiny nad vsí.

V průběhu noci se Prusové pod velením plukovníka von Stülpnagela pokusili o zmatený protiútok, ale byli odraženi. Thielmannovy celodenní žádosti o posily mezitím nepřinesly žádný efekt (naopak, von Stengel v průběhu noci bez rozkazu odpochoval hledat svůj ztracený sbor), namísto toho se však velitel pruského III. sboru dozvěděl výsledek boje u Waterloo. Ke Grouchymu však žádné takové zprávy nedorazily a bitva proto 19. června začala znovu s tím, že Prusové tahali za výrazně kratší konec. V deset hodin dopoledne již museli vyklidit

Wavre a dát se před početní převahou nepřítele na ústup. I přesto však je třeba vystoupení pruského III. sboru hodnotit jako úspěch, neboť dokázal po 48 hodin zadržovat dvojnásobně početnějšího protivníka. Grouchyho vítězství pak bylo navíc dočasné, neboť již o půl jedenácté k němu dorazily novinky o dění u Waterloo. Když se pak dozvěděl, že pruský II. sbor je na cestě k němu, Grouchy neváhal, od nepřítele se odpoutal a dal se na ústup, který měl skončit až ve Francii.

Takticky byl sice vítězem, avšak ze strategického hlediska byl poražen směsí letargie svých podřízených, nejednoznačných rozkazů a nedostatku vlastní iniciativy. Od chvíle, kdy 17. června ztratil kontakt s pruskou armádou, hrál čas neustále proti němu, ale je třeba připomenout, že ještě 18. června by postup na Saint-Lambert namísto na Wavre pravděpodobně vedl k výraznému omezení množství pruských jednotek schopných přijít Wellingtonovi na pomoc, a mohl tudíž pro Napoleona získat u Waterloo vavřiny vítězství. Ve světle událostí odehrávajících se o kus dále na západě by bylo velice zajímavé spekulovat nad tím, co by se mohlo stát, kdyby se velitelé obou křídel francouzských armád u Waterloo a Wavre prohodili a impulsivní Ney by pronásledoval Prusy, zatímco opatrný, avšak takticky přesný Grouchy by se střetl s Wellingtonem.

BITVA U WATERLOO

ÚSVIT NAD WATERLOO

B yly dvě hodiny v noci, když císař konečně obdržel depeši, kterou mu v deset hodin večer předchozího dne poslal Grouchy. Psalo se v ní, že Prusové se zřejmě rozdělili do tří kolon, přičemž podle posledních informací se jedna z nich pravděpodobně pohybuje směrem na Wavre, snad s cílem posílit Wellingtona; druhá, včetně Blüchera, pochoduje na Lutych; a třetí, zahrnující většinu dělostřelectva, ustupuje k Namuru. Grouchy hlásil, že vyslal jízdní hlídky, aby přesný směr postupu jádra pruské armády co nejdříve zjistily – pokud míří k Wavre, Grouchy měl v plánu je následovat a držet je co nejdále od Bruselu i od Wellingtona.

Podle informací, které měl k dispozici, se Grouchy zřejmě musel domnívat, že postup na Wavre zatláčí rozbité zbytky pruské armády směrem na sever a na východ, pryč od Bruselu i od spojenců. Nane-

štěstí pro Francouze byl však maršál v okamžiku sepsání této depeše v Gembloux, tj. mírně na východ od Prusů, a ti byli v důsledku zdrženého pronásledování po bitvě u Ligny daleci zuboženého stavu, který u nich Napoleon předpokládal. Ostatně prakticky ve stejnou chvíli, kdy Grouchy svoji depeši psal, Prusové dokončovali koncentraci svých sil u Wavre – východně položená pozice ve spojení se zpožděním ráno 18. června proto zavdávají příčinu pochybnostem, zda měl velitel pravého křídla francouzské armády vůbec nějakou šanci Prusy zastavit způsobem, jaký si představoval. Jisté je jen jedno – maršál, bez výhod našeho zpětného pohledu, vyrazil ráno 18. června na Wavre. Bylo osm hodin ráno a Prusové již mezitím byli na cestě k Wellingtonovi.

Ve stejnou dobu, kdy se Grouchyho vojáci zvedali k dalšímu pochodu, pár kilometrů od Le Caillou a něco přes kilometr severně od La Belle-Alliance usedal Napoleon se svými generály ke snídani. Císař byl v rozjařené náladě a počítal s tím, že večer již bude v Bruselu. Když se Soult pokusil jej navrátit do reality návrhem, aby neztrácel čas a povolal alespoň část z Grouchyho 34 000 mužů na pomoc proti Wellingtonovi, císař ho odbyl: „Vy si myslíte, že když vás Wellington porazil, musí být velkým generálem,“ odsekl Napoleon. „Já vám říkám, že je špatný generál, Angličané jsou mizerní vojáci a celá tahle záležitost

Hostinec La Belle-Alliance, stojící v samotném středu francouzské pozice, údajné (pravděpodobně nikoliv skutečné) místo setkání vítězů – Wellingtona s Blücherem.

Napoleon ráno před bitvou zdraví svoji císařkou gardu. Civilní zajatec kyrysníka napravo může být místní sedlák Decoster, kterého Napoleon využíval jako průvodce místním terénem. (podle Ernesta Croftse)

bušení do protivníkových linií, vrcholící krvavou opotřebovací bitvou, kde na nějaké finesy a manévry nebude místo. Uvidíme, že jak Soult, tak Reille přišli s radou, která mohla Francouzům se značnou pravděpodobností přinést vítězství, avšak Napoleon ve svém přehnaném optimismu tuto možnost zavrhl. Naopak, když mávnutím ruky odmítl manévry, zbytečně tím odsoudil tisíce vojáků k téměř jisté smrti.

Dalším kontrastem oproti Napoleonovi z počátků jeho kariéry byla

i ochota odložit útok o čtyři hodiny, aby rozmáčená půda měla čas alespoň trochu vyschnout – a to přesto, že obdržel několik zpráv o tom, že Wellingtonovi se blíží pomoc v podobě pruských spojenců. Je pravda, že manévrování bylo díky tomu jednodušší a rychlejší, obzvláště pro dělostřelce, kteří mohli navíc ocenit schopnost pevnějšího podkladu odrážet pevnou municí v podobě dělových koulí. Takové tvrzení je však poněkud zavádějící, protože Wel-

Týlová zeď zámku Hougomont s bránou a kaplí, která na jeho pozemku stojí. Místo jednoho z nejzrušivějších zápasů celé bitvy.

lington většinu svých jednotek evidentně skryl za vrcholem hřebene, mimo dosah dělostřelectva. Zmíněný hřeben navíc jakýkoliv efekt odražených projektilů prakticky eliminoval. Je však možné, že Napoleon pouze *ex post* hledal důvod k ospravedlnění zpoždění – jeho vojáci totiž zjevně nebyli v obvyklých devět hodin ráno připraveni k boji, což by ještě před pár lety bývalo bylo nemyslitelné: „Strategie je umění využívat čas a prostor. Na tom druhém mi záleží méně, neboť prostor můžeme získat zpět, ale čas nikdy... Mohu ztratit bitvu, ale nesmím ztratit ani minutu.“

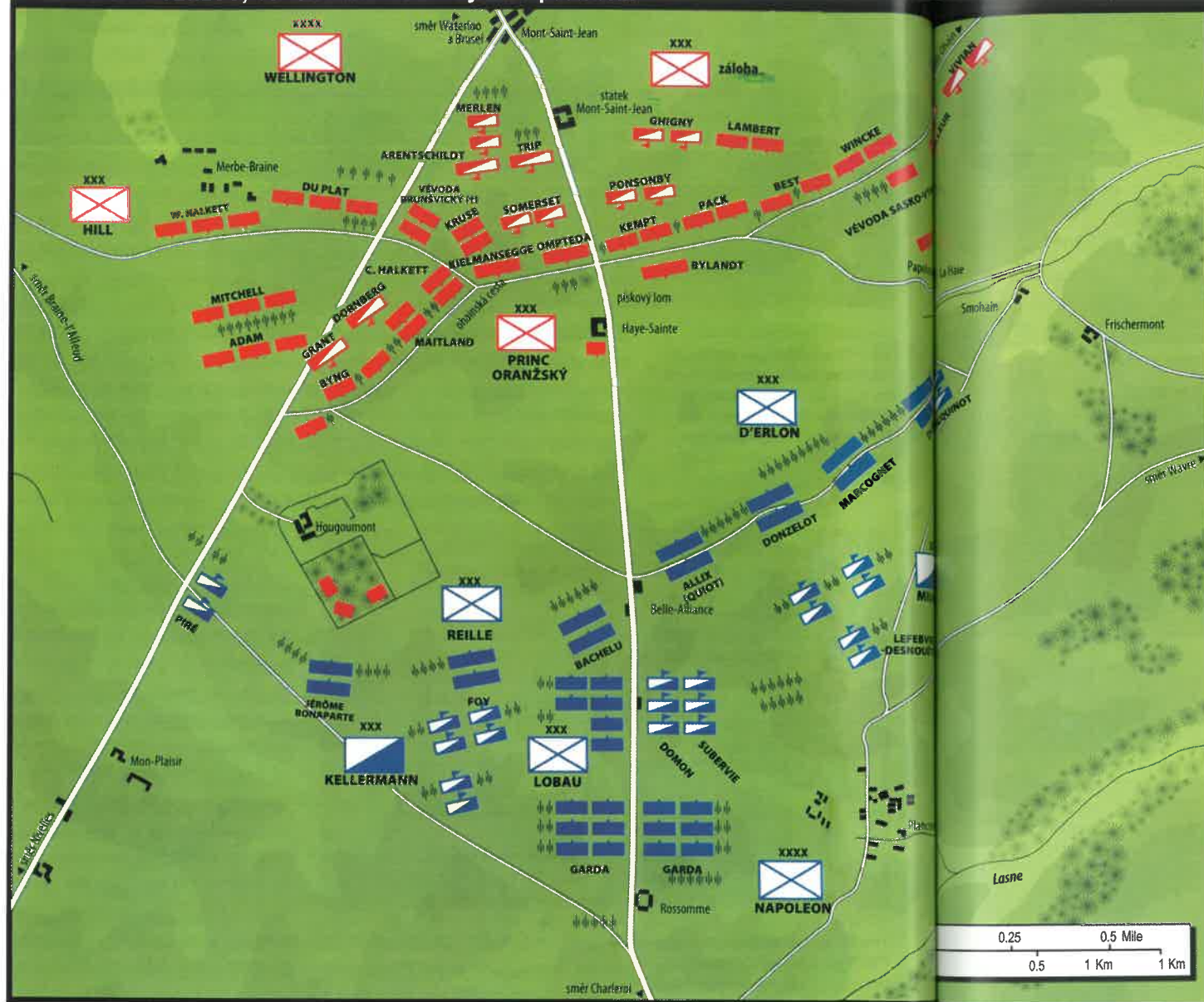
Po průzkumu bojiště a pozorování viditelných nepřátelských pozic vyrazil císař na statek Rossomme, ležící necelý kilometr od La Belle-Alliance, kde v deset hodin dopoledne nadiktoval denní rozkaz a také onu depeši pro Grouchyho, z níž muselo být veliteli pravého křídla armády zřejmé, že jeho přítomnost u Waterloo není vyžadována,

nebude o nic těžší než sníst tuhle snídani.“

Reille nato poznamenal, že britská pěchota je díky své palebné síle frontálním útokem neporazitelná, a tvrdil, že klíčem k úspěchu je manévr. Tato varianta se císaři zamlouvala ještě méně a celé setkání rozpustil. Bylo zřejmé, že heslem dne bude

BITVA U WATERLOO, 18. ČERVENA 1815 – výchozí postavení

a která jej instruovala k postupu na Wavre. Napoleonův plán bitvy byl jednoduchý, nekomplikovaný a brutální. D'Erlonův I. sbor, stále bojem nedotčený a nedočkavý akce, v níž se bude moci předvést, měl čelně zaútočit proti Wellingtonovu levému středu. Napoleon neměl v úmyslu se do bitvy zapojovat osobně a jednotlivé detaily svého plánu – stejně jako dohled nad bitvou samotnou – přenechal maršálu Neyovi. Lze namítnout, že Neyovy dosavadní výkony v tomto tažení pro takovou míru důvěry právě solidní základ neposkytovaly ...

I tím tedy, těsně před začátkem bitvy, zasel císař sémě vlastní porážky. To, že přenechal kontrolu zbrklému Neyovi; jeho podcenění

nepřítele bez ohledu na rady zkušených důstojníků v jeho okolí; jeho odmítání možnosti; že mohou dorazit Prusové; to, že nepovolal Grouchyho, či skutečnost, že zahodil drahocenné čtyři hodiny – to vše mělo sehrát v Napoleonově pádu zásadní roli. Uvidíme, že pokud by se změnil byl i jediný z těchto faktorů, Wellingtonův osud u Waterloo mohl být zcela dobře zpečetěn. U Napoleona-vojevůdce na vrcholu sil by nic z toho nebylo myslitelné.

BITVA ZAČÍNÁ – D'ERLON ÚTOČÍ

Pěťadvacet minut po jedenácté hodině poprvé zahřmělo čtyřicet dvacet dvanáctiliberních kanónů náležejících k francouzským bateriím d'Erlonova sboru. Většina Wellingtonovy pěchoty byla tou dobou skryta za nízkým hřebenem a francouzským dělostřelcům nezbylo, než se soustředit na početně slabší koaliční dělostřelectvo a také na Bylandtovu brigádu pěchoty, která zůstala zřejmě omylem na čelních svazích hřebene, naplno vystavena francouzské palbě.

Ve stejnou dobu zahájil svůj útok, směřovaný proti Hougoumontu, i Jérôme Bonaparte. Původním cílem útoku bylo odpoutání pozornosti, ale nakonec se proměnil v zuřivé celodenní střetnutí, v němž bude postupně nasazeno na 13 000 Francouzů, zápasících o shluk staveb s pouhými dvěma tisíci britskými gardisty, kteří všechny útoky nakonec odrazí.

Kolem jedné hodiny se k d'Erlonovým dělům přidalo i čtyřicet šestiliberních děl I. sboru spolu s dalšími čtyřicet dvacet dvanáctiliberními kanóny, patřícími do sestavy císařské gardy. Výsledkem byla masivní baterie celkem 88 děl, jejichž drtivá palba se soustředila především na exponovanou Bylandtovu brigádu, pro niž mohla jedinou útěchou být snad jen skutečnost, že stále ještě promáčená půda příliš neumožňovala nebezpečné odrazy dělových koulí.

O půl druhé, kdy již začal hlavní útok, byl k Napoleonovi předveden zajatý pruský husar, který císaři potvrdil, že Wellingtonovi spěchá na pomoc na 30 000 Prusů. Proto, aby bylo zajištěno francouzské pravé křídlo, dostal sbor generála hraběte de Lobau rozkaz s podporou Domonovy a Subervieho kavalerie zaujmout východně od hlavní silnice obranné postavení.

D'Erlonův sbor mezitím zahájil postup, na levém křídle kryt Traversovými (vlevo od silnice) a Duboisovými (vpravo) kyrysíky. Čtyři pěší divize postupovaly ve stupňovitém sledu s vysunutým levým křídlem, takže Allixovi pěšáci (dočasně vedení gen. Quottem) měli zaměstnat spojenecký střed okolo statku La Haye-Sainte, zatímco hlavní síly, vedené nyní Donzelotem, by prošly okolo a postupovaly dál do svahu. Ve zmatku, tak typickém pro každou bojovou situaci, však došlo k tomu, že dvě prostřední divize se seřadily namísto v divizních kolonách po batalionech (*colonnes de division par battalions*) v kolonách divizních (*colonnes de division*). Zatímco prvně jmenovaná formace představovala obvyklejší a mnohem pohyblivější variantu

s čelem o dvou pelotonech (70 mužů na šířku, celkem v 9 řadách) sešikovaných tak, že mezi jednotlivými bataliony zůstával prostor na přechod do linie, divizní kolona byla masivní, značně neohrabanou formací 8 až 9 hustě sešikovaných batalionů – celkem 27 řad, každá o 200 mužích.* Pro většinu útočících sil tak nezbyl žádný prostor ani k rozvinutí do linie, ani k manévrování nezbytnému ve chvíli, kdy dosáhnou svého cíle, o možnosti jakýchkoliv potíží vůbec nemluvě.

Potíže však po takové dělostřelecké přípravě málokdo očekával a zpočátku se opravdu vše vyvíjelo dobře. Zbytky nizozemské pěchoty se před masou 18 000 Francouzů rozutekly na všechny strany, Allix obsadil zahradu a sad u La Haye-Sainte, vyhnal britský 95. střelecký (*Rifles*) regiment z pískového lomu a Němce pod velením majora Baringa zatlačil až do samotného domu. Jeden z batalionů Omptedovy brigády, vyslaný na pomoc Baringovi Vilémem Oranžským, byl rozprášen Traversovými kyrysníky a zbytek Francouzů nezadržitelně postupoval do téměř vylidněného svahu. Nerovný a svažitý terén však brzy způsobil, že tlačence ve francouzských řadách se stala neudržitelnou a postupně

* *Colonne de division par bataillon*, divizní kolona po batalionech, každý batalion s čelem v šíři jednoho divizionu. Bataliony jsou v tomto případě řazeny vedle sebe. Druhým výrazem je míněna *colonne de division de huit (neuf) bataillons déployés*, divizní kolona osmi (devíti) rozvinutých batalionů – pozn. odborného redaktora.

Smrt sira Thomase Pictona v čele jeho divize. Picton byl vážně zraněn již u Quatre-Bras, avšak tuto skutečnost skrýval, aby mohl vést své muže do akce i u Waterloo. Zde jej vidíme s dvojrohým kloboukem štabního důstojníka – ve skutečnosti však měl v danou chvíli na hlavě svůj civilní klobouk. (akvatinta S. Mitana podle kapitána George Jonese)

Obrana lesíku a zámku Hougoumont. Napravo a uprostřed křídelní kompanie 2. batalionu 2. gardového regimentu (*Coldstream Guards*), odrážející útok 6. divize Jérôme Bonaparta. (malba, Denis Dighton)

Křídelní kompanie britské pěší gardy brání nádvoří Hougoumontu. (podle Roberta Hillingforda)

„Wellington u Waterloo“ – vévoda ve svém oblíbeném civilním oděvu, modrém kabátu s pláštěnkou a s obyčejným kloboukem, udílí rozkazy svému štábu, zatímco v pozadí vyrazí do akce Somerssetovo jezdectvo. (malba Abrahama Coopera; ASKB)

proměňovala vyrovnané řady postupujících divizí v beztvarem masu. Donzelotova divize, nyní v čele útoku, se proto těsně pod vrcholem zastavila a pokusila se stísněnou formací rozvinout.

Zatímco Bylandtovi Belgičané mezitím bojiště dávno opustili, Pictonova divize byla připravena se Francouzům postavit – a to doslova. Její vojáci dosud leželi na zemi a kryli se před francouzským bombardováním na snížené cestě a v křovinách na vrcholu odvráceného svahu hřebene. Nyní, na Pictonův rozkaz „Vztyk!“, se 3 000 mužů zvedlo na nohy a připravilo k boji. Záhy nato Picton v dokonalém načasování vyrazil v čele Kemptovy brigády vpřed, na samotný vrchol – právě ve chvíli, kdy se Donzelot marně snažil zavést do svých promíchaných jednotek alespoň nějaký řád. Britové rychle překročili mírný terénní zásek, smetli před sebou rojnici tirailleurů a s halasným „Hurá!“ vyslali ze vzdálenosti ani ne 40 metrů vražednou salvu přímo do právě se rozvíjející francouzské kolony. Přívál kulek doslova pokosil její čelní řady a k panujícímu zmatku přidal ještě paniku a děs. Francouzi pod zničující palbou možná nejlepší pěchoty na světě zaváhali a Picton s výkřikem „Na zteč! Hurá!“ vyslal své muže s nasazenými bajonety, aby protivníka smetli dolů z kopce. Byla to generálova poslední slova, neboť jak se Kempt se svojí brigádou řítit ze svahu dolů, sir Thomas Picton padl, zasažen kulkou do spánku. Poslední zteč jeho života však byla úspěšná a zahнала na ústup celou Donzelotovu divizi. Pozdější ohledání jeho těla odhalilo další zranění, které Picton utrpěl u Quatre-Bras, avšak statečně je i přes velké bolesti, kterými musel trpět, držel v tajnosti.

Mezitím Marcognet, který dohnal rozvíjející se Donzelotovu divizi, nezastavil postup svých mužů pod vrcholem, ale v předtuše vítězství se přes něj přehoupl a stále v koloně a s nadšenými výkřiky „Vive

BRITSKO-NIZOZEMSKÁ ARMÁDA

WELLINGTON

Somersetova zteč

zbytek spojenecké linie, z velké části zformován v karé

spojenecké dělostřelectvo

La Haye-Sainte v držení majora Baringa

francouzské kolony se ještě před kontaktem začínají odzadu rozpadat

SPOJENECKÉ JEDNOTKY

- 1 1. pluk *Life Guards*
- 2 Královská jízdní garda
- 3 1. gardový dragounský pluk
- 4 2. pluk *Life Guards*
- 5 27. pěší pluk
- 6 32. pěší pluk
- 7 1. pluk královských dragounů
- 8 79. pěší pluk
- 9 *The Inniskillings*
- 10 28. pěší pluk
- 11 1. pěší pluk
- 12 *Scots Greys*
- 13 42. pěší pluk
- 14 92. pěší pluk
- 15 44. pěší pluk
- 16 Bestoví Hannoverští
- 17 Bylandt se přeskupuje
- 18 95. střelecký (*Rifles* pluk se přeskupuje poté, co byl vytlačen z pískového lomu)
- 19 Trípovo jezdecktvo
- 20 Ghingyho jezdecktvo
- 21 batalion Lüneberg na útěku; princ Oranžský je poslal na pomoc La Haye-Sainte, ale jejich rozvinutá linie byla zachycena francouzskými kyrysníky
- 22 Kielmanseggeho brigáda v karé
- 23 Omptedova brigáda v karé
- 24 Halkettova brigáda v koloně

druhá pozice francouzské „Velké baterie“

La Belle-Alliance Napoleonovo předsunuté velitelství

státek Mont-Saint-Jean

KEMPT útočí na otřesenou pěchotu

Ponsonbyho zteč

PACK rozvinutý do linie

směr Ohain

VANDELEUR vyráží vpřed

La Hale
Papelotte
Smohain

VÉVODA SASKO-VÝMARSKÝ

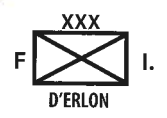
směr Wavre

DURUTTE

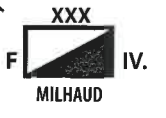
JAQUINOT

D'ERLON

SEVERNÍ ARMÁDA
NAPOLEON

MILHAUD

směr Genappe

FRANCOUZSKÉ JEDNOTKY

- A 4. kyrysnický pluk
  - B 1. kyrysnický pluk
  - C Quiotova brigáda vytlačena ze západní části La Haye-Sainte
  - D 1. kyrysnický pluk
  - E Bourgeoisova brigáda
  - F Donzelot
  - G Marcognet
- francouzská rojnice byla Pictonem zahrnuta za vlastní linie ještě před zde zobrazenými útoky a boji; D'Erion ztratil při útoku 5000 mužů – více než 30 procent svého sboru

ÚTOK D'ERLONOVA SBORU A ZTEČ BRITSKÉHO JEZDECTVA
pohled od jihu, situace kolem 14:15

Jeden z nejslavnějších detailů bitvy u Waterloo – seržant Charles Ewart z 2. regimentu královských skotských dragounů (*Scots Greys*) získává během zteče britské *Union Brigade* „orla“ francouzského 45. řadového regimentu (vlevo uprostřed). *Scots Greys* mívali ve skutečnosti v poli přes své kožešinové čepice nataženo voskované plátno a výstroj jejich koní nezahrnovala zdobený potah pouzder na pistole. (malba, Orlando Norie; ASKB)

Hrabě z Uxbridge vede své jezdecktvo na zteč proti francouzským kyrysníkům. Hrabě (uprostřed) má na sobě stejně jako ve skutečnosti uniformu husara – byl plukovníkem 7. regimentu královských vlastních lehkých dragounů (husarů) – avšak vyobrazený děj není nikde spolehlivě zaznamenán. (malba, Orlando Norie; ASKB)

l'Empereur!“ pokračoval v postupu. Nadšení jeho vojáků však bylo předčasné, neboť za vrcholem hřebene objevili Packovy linie, přesahující čelo jejich kolony. Britové do jejich řad z krátké vzdálenosti vyslali sérii zničujících salv, které další postup efektivně zastavily.

Marcognet byl na vrcholu hřebene sice zastaven, nikoliv však zahánán na ústup, a Traversova kavalerie o něco níže nyní vyrazila proti odkryté Kemptově brigádě. Kyrysníci si doslova prosekávali cestu davem před sebou a hodlali Brity buďto prostě na místě převálcovat, nebo je donutit zformovat se do karé, které by pak mohla francouzská pěchota – až se vzpamatuje – rychle dorazit. Z Marcognetova pravého křídla se navíc blížila čerstvá Duruttova divize. Proti téměř čtyřnásobné přesile, plně zaměstnána, bez záloh a s mrtvým velitelem, byla Pictonova 5. divize nyní nebezpečně blízko katastrofy.

Doslova v poslední chvíli jí však na pomoc dorazilo jezdecktvo, konkrétně hrabě z Uxbridge se dvěma brigádami těžké kavalerie – Somersetovy, skládající se z 1. a 2. regimentu *Life Guards*, regimentu Královské jízdni gardy a 1. gardového dragounského regimentu; a Ponsonbyho, složené z 1. královského dragounského regimentu, 6. dragounského (*Inniskilling*) regimentu a 2. (královského skotského) dragounského regimentu, jehož šedáci vysloužili jednotce dnes již legendární přídomek *Scots Greys*. Wellington si nikdy předtím ve svých armádách nemohl dopřát luxus silného jezdecktva a i díky tomu představoval výše uvedený výčet pravděpodobně nejvybranější a „nejvypiplanější“ kavalerii v Evropě. Britské pluky těžkého jezdecktva měly k dispozici skvělé, vysoce kvalitní koně, jací z kontinentální Evropy po intenzivních taženích po roce 1812 prakticky vymizeli, a stejně tak i pečlivě vybrané a skvěle vycvičené muže. V jejich řadách vládlo přesvědčení, že na světě není nic, co by bylo schopno postavit se jim do cesty.

Uxbridge vedl svoje muže proti otreseným, ale rychle se vzpamatoávajícím Francouzům s dokonalým načasováním. Somersetova brigáda postupovala západně od silnice, Ponsonbyho východně. Somerset se západně od La Haye-Sainte střetl s Duboisovými kyrysníky, jejichž pravé křídlo bylo poněkud dezorganizováno přechodem snižené cesty. Britové své protivníky obrátili na ústup, a s nimi i Allixovu pěchotu, útočící na statek. Pak se však části britské kavalerie (nikoliv poprvé) vymkly kontrole a místo toho, aby se znovu zformovaly za záložními eskadronami, vyrazily přímo proti francouzské „Velké baterii“.

Britská *Union Brigade* (pod velením Ponsonbyho) převálcovala (avšak není s to odvézt) baterii francouzského dělostřelectva – jezdci v kožešinových čepicích patří k pluku *Scots Greys*; ti s chocholem na přilbě pak buď k 1. pluku královských dragounů, nebo k regimentu *Inniskilling*. (podle W. B. Wollena)

Ponsonby mezitím ve dvou liniích udeřil na Donzelota a Marcognea – královští dragouni a *Inniskillings* v první, *Scots Greys* v záloze a mírně nalevo. Skotové však na svoji podpůrnou roli brzy zapomněli a vrhli se na Marcognetova křídla, čímž jeho divizi definitivně obrátili na útek. Podpůrný útok Vandeleurovy lehké brigády, který zteč rozšířil na celou širší východní části bojiště, mezitím zatlačil na (relativně spořádaný) ústup i Durutta. Francouzi ztratili na 5 000 mužů a dva orly a jistých úspěchů dosáhli pouze na svém extrémním pravém křídle, u Papelotte a Frischermontu.

Scots Greys se však nehodlali spokojit s úspěšnou ztečí proti d'Erlonovým pěšákům, ignorovali pokyn k opětovnému zformování a jako v transu se vrátili mezi francouzské baterie, kde se kvůli naprostému vyčerpání svých koní museli zastavit a spokojit s posekáním každého dělostřelce, který jim přišel pod ruku. V tom však na ně udeřily čerstvé síly francouzských kyrysníků a kopiníků a s těžkými ztrátami je zahaly na ústup – před pohromou je zachránila jen pohotová reakce Vandeleurovy lehké kavalerie, která vyrazila vpřed a poskytla jejich ústupu potřebné krytí.

Bylo kolem třetí hodiny odpolední a na bojišti zavládl relativní klid, neboť obě strany se potřebovaly přeskupit. Francouzský útok byl odražen, ovšem za cenu ztráty téměř 40 % Wellingtonovy kavalerie. Tyto ztráty navíc zahrnovaly primárně těžké jezdecktvo a bylo jasné, že to bude zoufale chybět při odražení dalších útoků, které na sebe nenechaly dlouho čekat. Napoleon, který si nikdy nebyl zcela jist svým rozhodnutím předat Neyovi kompletní řízení boje, dal nyní svému maršálovi přímý a kategorický rozkaz – okamžitě obsadit La Haye-Sainte.

Jeden z nejslavnějších příslušníků britské armády, kapitán Edward Kelly z 1. regimentu *Life Guards* (vpravo), bojuje s neznámým francouzským kyrysníkem. Mezi jeho činy patřilo i zabití důstojníka kyrysníků, jehož epolety si Kelly údajně ponechal jako trofeje. Tisk publikovaný Thomasem Kellym ukazuje starý typ přilby, nahrazený u Waterloo užívanou verzí s hřebenem zdobeným příz.

ÚTOK FRANCOUZSKÉHO JEZDECTVA

Krátce před čtvrtou hodinou Ney vyslal do útoku na La Haye-Sainte Quietovu a Donzelotovu brigádu z přeskupujícího se I. sboru, zjistil však, že postavení majora Baringa bylo mezitím posíleno. Útok byl v několika minutách odražen, ale maršál si z předních linií všiml několika britských batalionů, vracejících se do krytu na odvrácené straně hřebene, a také „kolon“ raněných, směřujících do týlu směrem na Mont-Saint-Jean. Ney byl přesvědčen, že se jedná o ústup a okamžitě vydal rozkaz brigádě Milhaudových kyrysníků, aby tento předpokládaný ústup proměnili v útěk. Útok se však ve všeobecném vzrušení poněkud vymkl kontrole a namísto jedné brigády kyrysníků vyrazilo proti spojeneckému středu na 5 000 francouzských kavaleristů všech typů, řada z nich bez jakéhokoliv rozkazu. Wellington a jeho štáb se na protějším hřebeni tak zjevně chybě protivníka velmi divili a vévoda dal záhy rozkaz své pěchotě, aby se zformovala do karé, z nichž některá nechal postoupit až těsně za své dělostřelectvo, lemuující samotný vrchol hřebene – dělostřelci tak měli možnost se v poslední chvíli ukrýt v pěchotních formacích a poté, co bude útok jezdecktva odražen, se zase rychle vrátit ke svým dělům.

Ponsonbyho *Union Brigade*

- 1) důstojník, 1. pluk královských dragounů, vycházková uniforma
- 2) voják, *Scots Greys*, vycházková uniforma
- 3) desátník, 6. dragounský (*Inniskilling*) regiment, plná polní výstroj (kresba Bryan Fosten)

Francouzské jezdectvo postupovalo okázale, ve stupňovitém sledu s vysunutým pravým křídlem. Tisíce jezdců se musely vměstnat mezi La Haye-Sainte a Hougoumont a postupovat do kopce, vysokým obilím a rozmáčenou půdou, takže není divu, že se pohybovali spíše klusem než tryskem, čehož s potěšením využili spojenečtí dělostřelci. Dělové koule drtily celé zástupy koní i jezdců, zatímco zadní řady kosily exploze granátů a šrapnelů. Brzy se však útok dostal na dostřel kartáčů a celé řady nyní v oblacích dýmu mizely jako mávnutím proutku z povrchu zemského. Koně za nimi pak hromadně padali přes zmasakrované zbytky toho, co ještě před okamžikem bylo výkvětem evropského jezdectva. Dezorganizovaná hromadami těl a trosek, sníženou cestou i neustálou palbou pěchotních zbraní, řadu po řadě se tato úžasná složka francouzské armády bez jakéhokoliv účinku rozbíjela o pevně stojící pěchotní karé, jen aby byla vržena zpět dolů z kopce, kde se přeživší přeskupili a znovu vyrazili přímo proti ústím stejných děl, která před chvílí míjeli, a proti pěchotě za nimi.

Francouzští kavaléristé provedli proti britským karé nejméně čtyři útoky, podporované na některých místech jízdním dělostřelectvem, avšak celkově úplně bez podpory či koordinace. Jakákoliv francouzská pěchota se mezitím mohla bez obav přiblížit, neboť spojenečtí dělostřelci se před kroužícími jezdci museli skrývat uvnitř svých karé, avšak tato příležitost zůstala naprosto nevyužita. „Ten předčasný útok může mít na výsledek celého střetnutí fatální dopad. Došlo k němu o hodinu dřív, než mělo,“ stěžoval si Napoleon Soultovi. „Opět nás [Ney] ohrozil, tak jako u Jeny,“ zněla odpověď.

V pět hodin odpoledne již bylo do víru boje zapojeno na 10 000 dalších jezdců, vyslaných, aby se pokusili vyprostit zbytky prvních, nyní již zcela vyčerpaných útoků; podpora pěchoty však nadále nepřicházela a k dispozici nebylo ani žádné vybavení k zatlučení dočasně obsazených spojeneckých děl. Ztráty v britských karé sice pomalu narůstaly, ale dokud je neohrožovala francouzská pěchota, byla schopna držet své pozice, zatímco dobře načasované zteče lehkého a zbytků těžkého jezdectva pomáhaly stále unavenější Francouze postupně vyhnat z hřebene. Všichni byli nakonec odraženi, když o půl šesté konečně dorazila podpora v podobě 8 000 pěšáků Reilleho sboru. Pro vyčerpané kavaléristy, přeskupující se na úpatí, však již bylo příliš pozdě. Pěchota lorda Hilla na spojeneckém pravém křídle se promptně vysunula kupředu směrem k Hougoumontu a umožnila tím soustředit na postupující francouzskou pěchotu palbu ze dvou směrů. Na dohled posledních zbytků francouzské kavalerie se Wellingtonova pěchota zformovala do zesílené linie (o čtyřech řadách) a připravila se tak na blížící se hrozbu, přitom však zároveň dokázala vyprodukovat palebnou smršť tak silnou, že Francouzi útok v deseti minutách vzdali, přičemž ztratili více než 20 % stavu útočících jednotek.

Druhý velký útok na koaliční postavení byl tím odražen, právě ve chvíli, kdy o sobě konečně dali vědět Prusové na pravém francouzském křídle.

28. pěší (North Gloucestershire) regiment, zformovaný v karé, odráží u Waterloo útok francouzských kyrysníků. Regiment byl snadno rozeznatelný tím, že si ponechával starý *stovepipe* (doslova „trubka od kamen“) model čáka s výrazným čelním štítkem, který byl již u ostatních jednotek řadové pěchoty nahrazen čákem vzor 1812 se štítkem falešným. (podle W. B. Wollena)

PRUSOVÉ PŘICHÁZEJÍ

Wellington očekával, že dva pruské sbory pochodující od Wavre posílí jeho pravé křídlo okolo oběda a ve svém rozestavení pro ně ponechal prostor za Pictonovou divizí. Zmatky v pruské štábní práci však způsobily v postupujících a vzájemně se proplétajících kolonách chaos a ve spojení s mazlavým blátem dodaly jejich postupu doslova hlemýždí tempo. Výsledkem bylo, že první z těchto formací, Bülowův IV. sbor, se dostal do akce až krátce po čtvrté hodině. Jeho brigády se vynořily z *Bois de Paris* na samém okraji francouzského pravého křídla, za d'Erlonovým sborem, zbytek pochodových kolon však byl i nadále kvůli obtížnému terénu roztažen daleko dozadu.

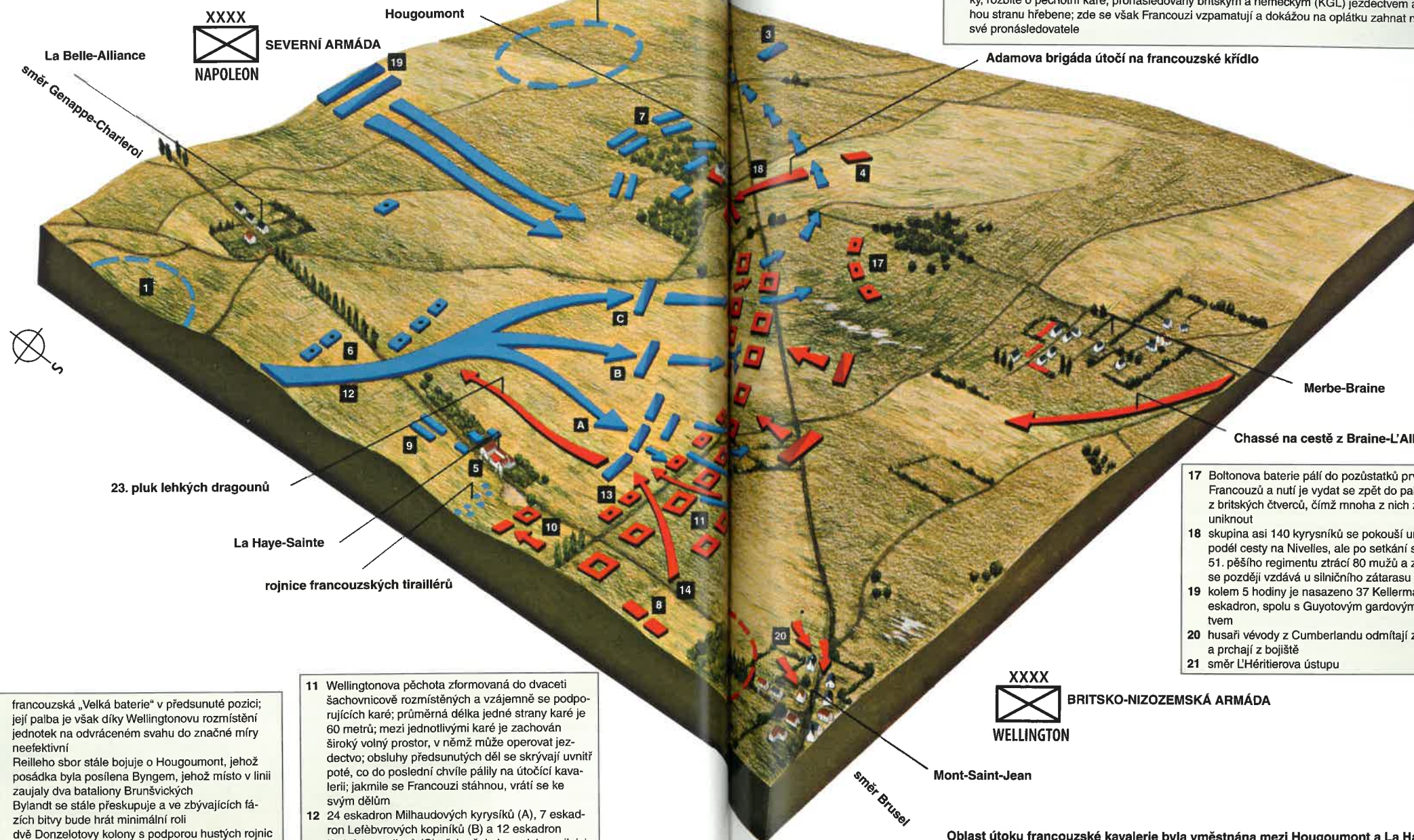
Jakmile se Prusové vynořili z lesa, narazili na oddíly sboru hraběte de Lobau, zformované v pravém úhlu k hlavní francouzské linii a sousedící s Duruttovou divizí na jejím pravém křídle. Než se Prusové dokázali řádně rozvinout, Lobau na ně zaútočil a zatlačil je zpět do lesa, avšak pruský postup na Plancenoit ohrožoval jeho křídlo a situaci zvrátil. Když pak v pět hodin na Bülowovo pravé křídlo dorazil Pirchův II. sbor, Plancenoit se ocitlo v ohrožení ze tří stran a Lobau začal mít vážné problémy. Na okraji vesnice vypukl zuřivý boj, Prusům se

Francouzské jezdectvo útočí u Waterloo na britská karé – uprostřed je vidět La Haye-Sainte, napravo pak Wellington. Na obloze jsou patrné rakety, odpalované Whinyatesovou baterií. (akvatint R. Reeve podle Williama Heatha; ASKB)

- 1 zde se stále přeskupuje velká část d'Erlonova sboru
- 2 přeskupující se zbytek britského jezdecktva; s koncem francouzského útoku se opět zapojí do boje a pomůže vyčistit hřeben od Kellermannových kavaleristů
- 3 Piré provádí klamný manévr
- 4 proti Pirému stojí Grantovo lehké jezdecktvo
- 5 posílený Baring stále drží La Haye-Sainte; 95. střelecký (Rifles) regiment v prostoru pískového lomu a na přilehlém svahu

- 13 francouzské jezdecktvo při svém postupu narazí na sedm baterií dělostřelectva
- 14 1. nizozemsko-belgická brigáda v protiútku proti francouzským kyrysníkům; podporuje je 23. regiment lehkých dragounů, útočící na kyrysníky z boku a následně je pronásledující přes celé údolí až k francouzským bateriím. Jde o jediný zaznamenaný útok nizozemského jezdecktva v průběhu bitvy – na rozkaz k zopakování své ztře Holanďané reagují opuštěním bojiště
- 15 francouzská kavalerie se tváří v tvář dělostřelbě a palbě z pušek rozbíjí o pěchotní karé a veškerá organizace v jeho řadách se rozpadá. Poté co na ně v týlu britské formace udeří malé jednotky britského a německého (KGL) jezdecktva, jsou Francouzi vrženi zpět do křížové palby pěchoty
- 16 rozsáhlý pohyb ve Wellingtonově pravém středu, kde jsou dezorganizované francouzské jednotky, rozbíté o pěchotní karé, pronásledovány britským a německým (KGL) jezdecktvem až na druhou stranu hřebene; zde se však Francouzi vzpamatují a dokážou na oplátku zahnat na ústup své pronásledovatele

XXXX
NAPOLEON

SEVERNÍ ARMÁDA

Hougoumont

La Belle-Alliance

směr Genappe-Charleroi

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

zbytky francouzské kavalerie

23. pluk lehkých dragounů

La Haye-Sainte

rojnice francouzských tirailleurů

Adamova brigáda útočí na francouzské křídlo

Merbe-Braine

Chassé na cestě z Braine-L'Alleude

směr Brusel

XXXX
WELLINGTON

BRITSKO-NIZOZEMSKÁ ARMÁDA

Mont-Saint-Jean

- 6 francouzská „Velká baterie“ v předstunuté pozici; její palba je však díky Wellingtonovu rozmístění jednotek na odvráceném svahu do značné míry neefektivní
- 7 Reilleho sbor stále bojuje o Hougoumont, jehož posádka byla posílena Byngem, jehož místo v linii zaujaly dva bataliony Brunšvických
- 8 Bylandt se stále přeskupuje a ve zbývajících fázích bitvy bude hrát minimální roli
- 9 dvě Donzelotovy kolony s podporou hustých rojníc lehké pěchoty útočí na La Haye-Sainte
- 10 Kemptova brigáda vyhání francouzskou lehkou pěchotu ze svahu nad La Haye-Sainte

- 11 Wellingtonova pěchota zformovaná do dvaceti šachovnicově rozmístěných a vzájemně se podporujících karé; průměrná délka jedné strany karé je 60 metrů; mezi jednotlivými karé je zachován široký volný prostor, v němž může operovat jezdecktvo; obsluhy předstunutých děl se skrývají uvnitř poté, co do poslední chvíle pálily na útočící kavalerii; jakmile se Francouzi stáhnou, vrátí se ke svým dělům
- 12 24 eskadron Milhaudových kyrysníků (A), 7 eskadron Lefebvrových kopiníků (B) a 12 eskadron jízdních myslivců (C) překračuje bruselskou silnici a ve stupňovitěm tvaru útočí zprava na Wellingtonův střed

- 17 Boltonova baterie pálí do pozůstatků první vlny Francouzů a nutí je vydat se zpět do palby mušket z britských čtverců, čímž mnoha z nich zabraňuje uniknout
- 18 skupina asi 140 kyrysníků se pokouší uniknout podél cesty na Nivelles, ale po setkání s oddílem 51. pěšího regimentu ztrácí 80 mužů a zbytek se později vzdává u silničního zátarasu
- 19 kolem 5 hodiny je nasazeno 37 Kellermannových eskadron, spolu s Guyotovým gardovým jezdecktvem
- 20 husaři vévody z Cumberlandu odmítají zaútočit a prchají z bojiště
- 21 směr L'Héritierova ústupu

Oblast útoku francouzské kavalerie byla vmětnána mezi Hougoumont a La Haye-Sainte, což dávalo britskému dělostřelectvu ideální příležitost pálit do zhuštěných formací, bránilo obchvatným manévřům a silně omezovalo možnosti spolupráce mezi jezdecktvem, pěchotou a dělostřelectvem. Francouzskou kavalerii doprovázelo pouze několik děl a Reilleho pěchota vyrazila ve chvíli, kdy již ztěk jezdecktva skončila, načež se ocitla osamocena a byla odražena. Naopak Wellington byl schopen všechny tři zbraně kombinovat s maximální efektivitou.

ÚTOK FRANCOUZSKÉHO JEZDECTVA
pohled od severovýchodu, situace přibližně mezi 16:00 a 18:00

zde nakonec podařilo uchytil a přisunovali zálohy, aby svůj úspěch využili. Na pomoc obleženým Francouzům dorazila divize mladé gardy a Plancenoit na chvíli získala zpět, jen aby je záhy pod náporem čerstvých pruských jednotek v zuřivém boji muže proti muži opět ztratila. Mladá garda byla odražena a Lobau se svými stále slábnoucími a unavenými jednotkami byl rychle zatlačován zpět. Kdyby tu tak byl Grouchy...

Věci se nyní nevyvíjely pro Napoleona vůbec dobře, a protože celá jeho přední linie byla plně zapojena do boje, k posílení přetíženého pravého křídla zbývala už pouze garda. Věděl, že pokud se nepodaří znovu obsadit Plancenoit, pravé křídlo se sesype jako domeček z karet. Poslal proto dva bataliony staré gardy, aby obsadily samotnou vesnici, a zbývajících jedenáct seřadil podél cesty. Lobau se svým těžce zkoušeným sborem tak mohl zkrátit své linie a posunout se od Plancenoit směrem na severovýchod. Demonstrace hroživé síly staré gardy málem stačila sama o sobě. Její dva prapory se v brilantním protiútoky prohnaly vesnicí, přičemž z jejího bezprostředního okolí vyhnaly plných čtrnáct batalionů Prusů a vzpružily tím upadající francouzskou morálku. Netrvalo ani hodinu a linie byla stabilizována, načež si obě strany daly přestávku k přeskupení a znovunabytí sil.

Když Napoleon kolem sedmé hodiny stáhl většinu staré gardy zpět do centrální zálohy, musel cítit, že vítězství je na dosah, neboť zatímco on se soustředil na pravé křídlo a na Prusy, v aktivitě neustával ani Ney.

WELLINGTON V KRIZI

Stále rozhodnut obsadit klíč k celé bitvě v podobě La Haye-Sainte, připravil maršál Ney třetí útok proti spojeneckému středu. Když jej pak krátce před šestou hodinou spustil, jednalo se tentokrát o dobře zorganizovanou akci kombinovaných zbraní, tj. pěchoty, jezdeckta a dělostřelectva. Řadu spojeneckých jednotek přítomnost jezdeckta donutila zformovat karé, což výrazně snížilo množství pušek mívajících na blížící se francouzskou pěchotu. Horší však bylo, že francouzské dělostřelectvo mělo v těsných formacích ideální terč a dokázalo do nich prostřílet obrovské díry, přičemž jedině, co mohli obránci tvářit v tvář této kombinaci nebezpečí udělat, bylo neustále srážet své řady.

Tlak na Wellingtonovu armádu byl nyní již téměř nesnesitelný. Přestože se její linie držela celé odpoledne, ztráty za tu dobu nebyly malé a do týlu směřoval nepřerušovaný proud raněných. Docházelo k dezercím, dokonce i v řadách jinak spolehlivých britských regimentů, a některé jednotky, jako například pluk husarů vévody z Cumberlandu, bojiště dokonce opouštěly hromadně. Výdrž belgických jednotek již byla velice pochybná a Brialmont popisuje, že silnice na Brusel byla nyní natolik zahlcena uprchlíky, že Wellingtonovi stejně nezbývalo nic jiného než pokračovat v boji – neměl kudy ustoupit.

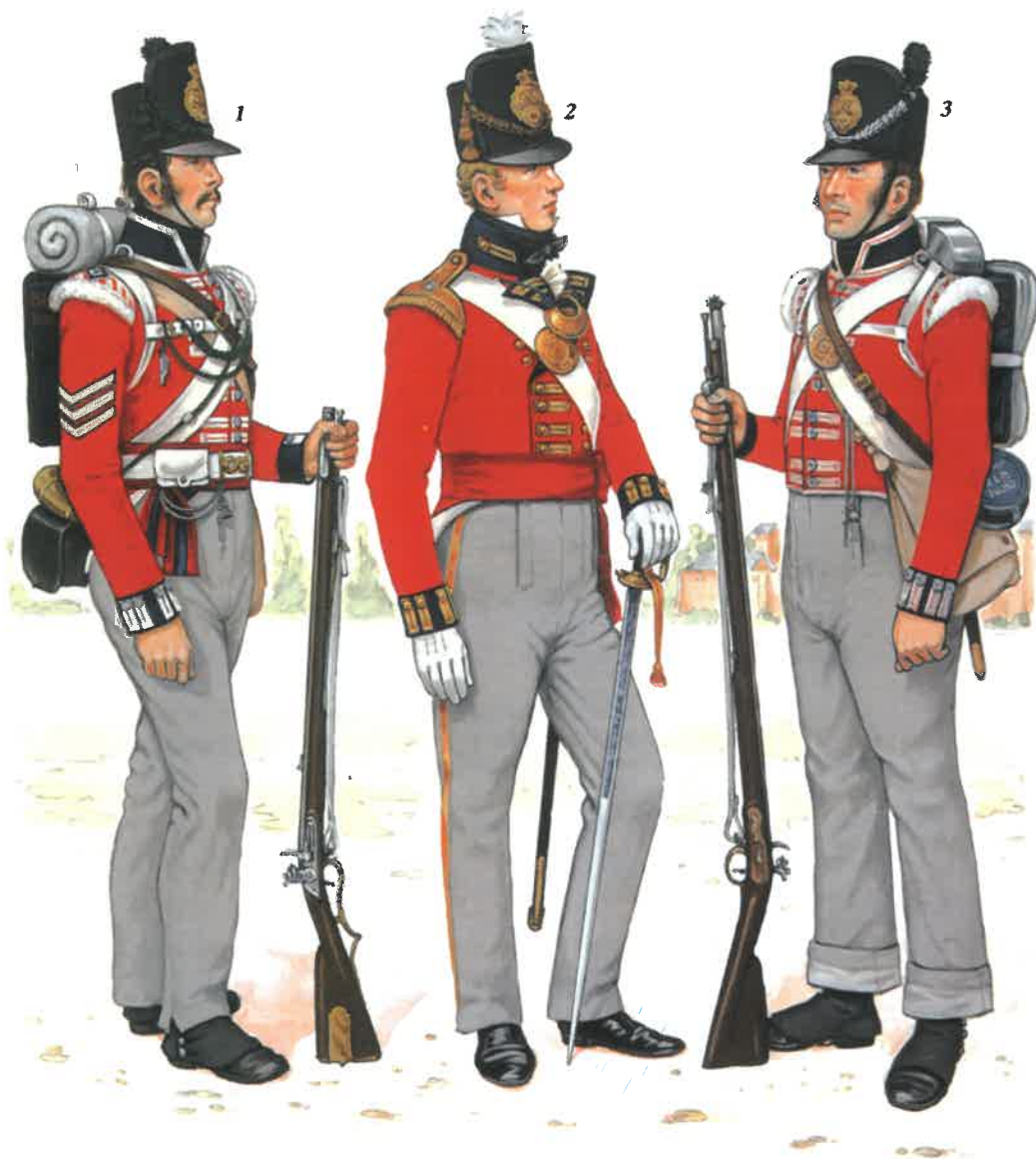

Blücher povzbuzuje svoji armádu na pochodu k Waterloo. Pruský velitel je ve vycházkové uniformě, v plášti s pláštěnkou a s čapkou se štítkem (*Mütze*, tj. polní čapka). (podle R. Eichstäda)

„Schlacht bei Waterloo an 18 Juni 1815“, akvarel Philipa Heinricha Dunckera, zobrazující postup pruské pěchoty zřejmě proti francouzským jednotkám v medvědicích (vlevo uprostřed) a se dvěma orly – pravděpodobně má jít o pěší myslivce císařské gardy, bráncí Plancenoit. (ASKB)

Královská německá legie

- 1) seržant, ostrostřelci, lehká kompanie, 3. řadový batalion
  - 2) důstojník, granátnická kompanie, 1. řadový batalion
  - 3) voják, lehká kompanie, 2. řadový batalion
- Tyto prapory byly všechny součástí 1. brigády 2. divize pod velením generála Clintona.
(kresba Bryan Fosten)

Princ Oranžský vede nizozemské jednotky proti Francouzům napravo od La Haye-Sainte; jde o klíčovou fázi bitvy, kdy vrcholí jeden z francouzských útoků; krátce předtím, než byl princ raněn a odnesen z bojiště.
(malba Charlese Warrena; ASKB)

Střed jeho linie se pod tlakem Neyova posledního útoku povážlivě ztenčoval. Nedaleko hlavní silnice padl k zemi mrtev generál Ompteda; sir William DeLancey byl smrtelně zraněn dělovou koulí při rozhovoru s Wellingtonem; sir Alexander Gordon byl zabit nedaleko; o něco víc napravo byli zasaženi princ Oranžský a generál Alten.

Lehké bataliony Královské německé legie se poté, co jim došla munice, pokoušely udržet La Haye-Sainte s pomocí bajonetů a pažeb svých pušek. Byl to právě nedostatek střeliva, co jejich heroickou obranu tohoto postavení ukončilo.
(podle W. B. Wollena)

Kielmansseggeho nezdolní Němci byli nakonec zatlačeni zpět a v samotném středu spojenecké linie po nich zela díra. Ještě horší bylo, že většina jednotek strávila kvůli útokům jezdeckta většinu odpoledne v uzavřených karé, což vedlo ke značnému roztříštění systému velení. Posádka La Haye-Sainte nebyla za celou dobu ani posílena, ani zásobována, a Barinovu značně prořídlému oddílu nakonec nezbývalo než si po vystřelení posledních nábojů probíjet cestu zpět k hlavní spojenecké linii. Z původních 400 obránců statku se vrátilo pouhých 42.

Když konečně dobyl La Haye-Sainte, Ney neztrácel čas a umístil zde dělostřeleckou baterii, jež ihned zahájila na spojenecké jednotky ze vzdálenosti necelých 300 metrů boční palbu. Wellington v tu chvíli mohl jedině povolát své poslední zálohy z okrajů pravého i levého křídla a snažit se jimi zaplnit mezeru ve středu.

Když konečně dobyl La Haye-Sainte, Ney neztrácel čas a umístil zde dělostřeleckou baterii, jež ihned zahájila na spojenecké jednotky ze vzdálenosti necelých 300 metrů boční palbu. Wellington v tu chvíli mohl jedině povolát své poslední zálohy z okrajů pravého i levého křídla a snažit se jimi zaplnit mezeru ve středu.

Když konečně dobyl La Haye-Sainte, Ney neztrácel čas a umístil zde dělostřeleckou baterii, jež ihned zahájila na spojenecké jednotky ze vzdálenosti necelých 300 metrů boční palbu. Wellington v tu chvíli mohl jedině povolát své poslední zálohy z okrajů pravého i levého křídla a snažit se jimi zaplnit mezeru ve středu.

Obrana La Haye-Sainte: lehká pěchota Královské německé legie, vedená majorem Georgem Baringem, se pokouší zastavit poslední francouzský útok. (malba Adolf Northen)

„LE CENTRE EST OUVERT! VIVE L'EMPEREUR!“*

Nastal čas, aby Ney spustil poslední útok, kterým by definitivně prolomil zdecimovaný Wellingtonův střed. Ale s čím? Jeho vlastní síly byly nyní napnuty k prasknutí, roztažené podél celé fronty, a neměl – stejně jako Wellington – k dispozici žádné bezprostřední zálohy. Bylo zapotřebí posil, možná v podobě gardy. Maršál proto vyslal plukovníka Heymèse, aby císaře o tyto jednotky požádal. Když plukovník dorazil na Napoleonovo pozorovací stanoviště, byl císař pod tlakem z pravého křídla a stále zaměstnán problémy v okolí Plancenoit. Garda byla roztažena podél pravého křídla a pro potřeby marnotratného maršála ji rozhodně nebylo možno uvolnit. „Další jednotky!“ zuřil Napoleon, „kde je mám asi tak vzít? Čeká snad, že mu je jen tak vyrobím?“

Ney tedy žádné posily nedostal, přičemž načasování nemohlo být kritičtější, protože Wellington úpěnlivě čekal, až dorazí jeho poslední rezervy. Kolísající linie se taktak držela, když z pravého křídla konečně dorazil Chassé, z levého Wincke a sám vévoda přivedl do mezery ve svém středu ze zálohy nezkušené a nepříliš spolehlivé oddíly Brunšvických. Aby je donutil držet pozice, nechal za nimi seřadit dvě brigády, Somersetovu a Ponsonbyho – brigády jen podle jména, protože dohromady byly schopny sestavit maximálně dvě eskadrony. Poslední zálohy tak byly nasazeny, Francouzi nakrátko zastaveni, kde ale byli ti slibovaní Prusové? „Bože, dej mi Blüchera... nebo mi dej noc...“ byla Wellingtonova tichá modlitba. To vévoda ještě netušil, že pruský útok na Plancenoit, který donutil i Napoleona nasadit poslední zálohy, již jeho armádu pravděpodobně zachránil. Bylo sedm hodin.

ÚTOK CÍSAŘSKÉ GARDY

Krátce před sedmou bylo francouzské pravé křídlo vyztuženo natolik, že se stará garda mohla vrátit zpět do armádní rezervy. Při pohledu od La Belle-Alliance vypadala francouzská pozice velice slibně – úplně napravo Durutte držel La Haie i Papelotte a jeho rojnice lehké pěchoty byla rozptýlena až na vrchol hřebene; zbytek I. sboru byl plně zaměstnán vpředu a napravo od La Haye-Sainte, zatímco od statku samého francouzská děla a odstřelovači pročešávali spojenecké linie na obě strany. Vlevo od cesty již Ney stoupal na hřeben a Wellingtonovy řady měly značné mezery. Bylo zjevné, že Wellington nasadil veškeré zálohy a od doby před půl hodinou, kdy maršál Ney žádal o posily, musel nutně ještě oslabit. Nyní bylo zapotřebí maximálního úsilí podél celé fronty a útoku císařské gardy, jenž by

* Střed je prorazen! Ať žije císař!

Napoleon pozoruje bitvu z místa v týlu císařské gardy, rozeznatelné podle medvědic a malovaných krytů schránek na náboje – vynikající emotivní litografie Auguste Raffeta. (ASKB)

rozdrtil protivníkův střed a sroloval jeho linii – aby zbyl čas před setměním se vypořádat s Prusy.

Avšak již ve chvíli, kdy dal Napoleon rozkaz k přípravě svého posledního útoku, bylo zřejmé, že jeho sen o úspěchu je pouhou iluzí. Na francouzském pravém křídle se totiž v dálce objevily modré uniformy pruského I. sboru, který se zpožděním dorazil do Smohainu a Fischermontu a spojil tak obě spojenecké armády v jednu. Na pravém křídle Napoleonovy armády se již začínaly objevovat náznaky paniky, šířící se spolu se spekulacemi o hrozící katastrofě. K vítězství císařových zbraní bylo nyní třeba nadlidského úsilí.

Zatímco garda postupovala, Napoleon, vždy připravený riskovat, úmyslně rozšířil zprávu, že modré uniformy na obzoru patří Grouchyho oddílům. Svým unaveným vojákům tím dal sílu k poslednímu náporu a navíc konečně nastupovala do útoku garda, pevně pochodující přímo proti Wellingtonovu středu. Její nasazení vždy signalizovalo vítězné završení bitvy – vítězství je na dosah; úspěch je jistý; garda nebyla nikdy poražena. „*La Garde au feu! Voila Grouchy! Vive l'Empereur!*“ (Garda do ohně! Tam je Grouchy! Ať žije císař!).

Detailní informace z průběhu útoku se dodnes liší a různé zdroje nám pro něj nabízejí různé interpretace. Zdá se však, že ze čtrnácti batalionů gardy byly dva nasazeny u Plancenoit, takže císař měl k dispozici zbývajících dvanáct. Tři byly ponechány poblíž La Belle-Alliance a Napoleon osobně nyní vedl ostatní podél hlavní silnice na Brusel.

Garda sestoupila do údolí a u La Belle-Alliance se na chvíli zastavila. Tři bataliony zde zůstaly s císařem, zatímco zbývajících šest pokračovalo kupředu, k Neyovi a vstříc útoku na spojenecký střed. Z většiny pramenů je patrné, že útok byl proveden v divizních kolonách po batalionech s čelem širokým na dvě kompanie, avšak generál Petit, velitel

Uvnitř Hougomontu: oddíly britské gardy, bránící zámek, vyrážejí na zteč proti Francouzům, kteří zadní branou pronikli na nádvoří. Rytina T. Sutherlanda silně nadsazuje množství Francouzů, kteří se dovnitř zámeckého komplexu dostali; plameny viditelné v pozadí zhasly dříve, než stihly zasáhnout i kapli. (ASKB)

císařská garda

- 1) seržant, granátníci, polní uniforma
- 2) důstojník, granátníci, polní uniforma
- 3) vrchní seržant, myslivci, všední uniforma
- 4) myslivec v plné polní (kresba Bryan Fosten)

1. gardového granátnického pluku, který Neyovi pomáhal s organizací útoku, trval na tom, že útok proběhl ve formaci ve tvaru dutého čtverce. Ať již byla skutečnost jakákoliv, je pravděpodobné, že jeden ze šesti praporů zaujal pozici u hlavní cesty nedaleko La Haye-Sainte, zatímco ostatních pět postupovalo ve stupňovitém tvaru do svahu – v čele na pravé straně byli granátníci střední gardy a v každém intervalu doprovázela pěšáky dvě děla. D'Erlonův zle pošramocený sbor útok podpořil vlastní ztečí na pravé straně, zatímco nalevo měl podporu svých nejvýchodněji položených batalionů poskytnout Reille – k tomu však z neznámého důvodu nedošlo a garda proto postupovala prakticky osamocena. Na sebevědomí jí to ovšem nikterak neubralo.

Kdyby k útoku došlo o pouhou půlhodinu dříve, celý střed bojiště by byl pro gardisty volný. Teď však čelní batalion – 1. prapor 3. granátnického regimentu střední gardy – vystoupal na hřeben a zde jej očekávali Brunšvičtí spolu se zbytky britského 30. a také 73. pěšího regimentu. Granátníci je začali tlačit před sebou, Brunšvičtí selhaly nervy a dali se na útek a samotný Wellington se je vydal přivádět k rozumu. Chassé, stojící za nimi, s sebou přivedl van der Smisenu nizozemskou baterii, která zahájila vcelku efektivní palbu, načež Chassé rozkázal svým dvěma brigádám pěchoty, aby mezeru po Brunšvičtích rychle zaplnily. Pohled na postupující císařskou gardu však byl více, než byli schopni muži d'Aubremeho brigády unést, a tak raději hledali spásu v pohybu opačným směrem. Ditmerova brigáda se však dokázala zformovat na levém křídle přeskupujících se 30. a 70. regimentu a postavila se granátníkům takovým způsobem, že se jí podařilo linii prozatím udržet pohromadě.

Mezitím se na levém křídle 1. praporu 3. pěšího pluku objevila další vlna císařské gardy, konkrétně jediný batalion 4. granátnického regimentu, a dostala se do boje muže proti muži s brigádou pod velením Colina Halketta, stále ještě rozestavěnou ve čtyřech řadách. Britská linie byla prudkým náporům téměř prolomena, avšak nakonec vydržela. Raněn byl i sám Halkett, povzbuzující zbytky 33. regimentu s plukovní zástavou v ruce.

Konečný výsledek těchto chaotických střetnutí byl stále na vážkách, když na místo společně v jedné masě dorazily třetí a čtvrtá vlna útoku, složené z 1. a 2. batalionu 3. gardového mysliveckého pluku. Jak se blížily k silnici, nebylo nic, co by jim stálo v cestě, až se nad lomozem bitevního pole vzneslo Wellingtonovo zvolání: „Teď, Maitlande, teď je vaše chvíle!“ Následoval rozkaz: „Gardo, vztyk!“ Vévoda dříve rozkázal všem jednotkám, které byly pod palbou, avšak nebyly přímo zapojeny do boje, aby zalehly nebo se kryly, a Maitlandova gardová brigáda tudíž ležela v krytu po stranách silnice. Na zmíněný rozkaz patnáct set gardistů doslova vyrostlo ze země necelých padesát metrů před Francouzi. Stále ještě ve čtyřech řadách, zahájili přímo do čela postupujících myslivců nepřetržitou palbu v salvách s devastujícími účinky. Útok zakolísal a upadl v chaos.

Aniž by měli čas vydechnout, vzali britští gardisté zmatenou masu myslivců útokem a hnali ji úprkem dolů ze svahu. V jeho spodní části

V kritický okamžik, kdy vrcholí útok císařské gardy, vydal vévoda z Wellingtonu rozkaz britské pěší gardě, aby se mu postavila. Tradované zvolání „Gardo, vstávat a na ně!“ pravděpodobně ve skutečnosti znělo „Gardo, vztyk!“ (britští gardisté celou dobu leželi, aby minimalizovali účinek dělostřeleckého ostřelování), provázené pokřikem na jejich velitele: „Teď, Maitlande, teď je vaše chvíle!“ Zde Wellington (uprostřed) právě vydává rozkaz. Gardisté mají na sobě vycházkovou uniformu s plátnem přikrytými čákami, v pozadí pak vidíme útočící francouzskou kolonu. (litografie, John August Atkinson; ASKB)

narazili pronásledující a dezorganizovaní Britové na francouzskou párou útočnou vlnu, složenou ze 4. gardového mysliveckého pluku, načež se rychle od nepřítele odpoutali a poklusem se vraceli zpět na hřeben mezi Halkettovu a Adamsovou brigádu, aby se zde opět rychle zformovali a připravili na nápor postupujících myslivců.

Adamsova brigáda mezitím také nezahálela. Plukovník Colborne vysunul 52. pěší (*Oxfordshire*) regiment vpřed a otočil jej o devadesát stupňů tak, aby mohl pálit do boku císařské gardě postupující do svahu. Ta reagovala zastavením a mezi oběma svazy vypukla zuřivá přestřelka, trvající čtyři minuty, jež si jen v řadách 52. pluku vyžádala na 150 padlých (z hustoty palby lze usuzovat, že myslivci opravdu mohli postupovat ve čtvercové formaci). Vyšší palebná síla britských pěšáků si ve 4. mysliveckém regimentu nakonec vybrala svoji daň, jeho formace se rozpadla a Britové ji vzápětí vzali útokem na bodáky.

Francouzský útok byl zastaven po celé šířce. Napoleon se v údolí připravoval vyslat další tři gardové bataliony – 1. myslivecký, 2. granátnický a 2. myslivecký, když vzhledl směrem k nepřátelským pozicím a v úžasu nemohl uvěřit svým očím: „*Mais, ils sont mêlés!*“ (Ale oni je semleli!).

Bylo totiž evidentní, že garda ustupuje a její útok byl odražen. Dokonalé formace, stoupající před několika málo minutami hrdě do svahu nad Le Haye-Sainte, se proměnily v jednolitý zmatený dav v modrém, lesknoucí se tu a tam záblesky chladné ocele – v místech, kde v davu Francouzů řádila Vivianova a Vandeleurova lehká kavalerie. Nemožné se stalo skutečností. Neporazitelní podlehli. Nevěřící volání se bleskově šířilo francouzskými formacemi: „*La garde recule! Sauve qui peut!*“ (Garda ustupuje! Zachraň se, kdo můžeš!).

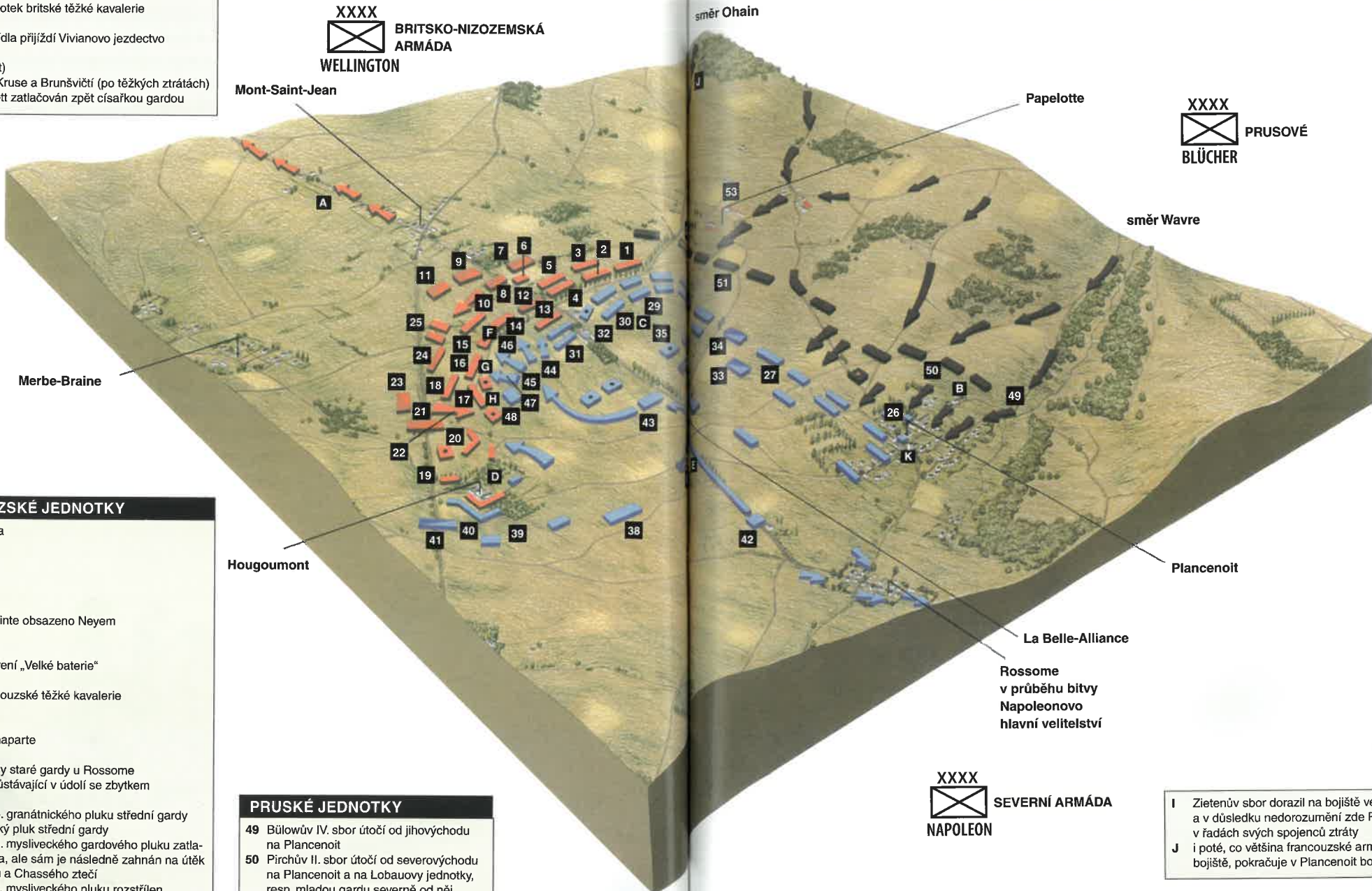
SPOJENECKÉ JEDNOTKY

- 1 Best
- 2 Kempt
- 3 Perponcher
- 4 Lambert (dorazil od Mont-Saint-Jean okolo 3:30 odpoledne)
- 5 Pack
- 6 Vincke
- 7 Merlen
- 8 zbytky jednotek britské těžké kavalerie
- 9 Ghingy
- 10 z levého křídla přijíždí Vivianovo jezdectvo
- 11 Trip
- 12 Vivian (část)
- 13 Ompteda, Kruse a Brunšvičtí (po těžkých ztrátách)
- 14 Colin Halkett zatlačován zpět císařskou gardou

SPOJENECKÉ JEDNOTKY pokračování

15 Chassé	19 Byng
16 Maitland	20 Hugh Halkett
17 Adams se vysunuje vpřed, aby na postupující myslivce udeřil z boku	21 Grant
	22 Dörnberg
	23 Brunšvičské jezdectvo
18 Mitchell	24 Vandeleur
	25 Ditmars

XXXX

 BRITSKO-NIZOZEMSKÁ
 ARMÁDA
 WELLINGTON

- A bruselská cesta ucpaná uprchlíky a raněnými
 B zuřivé boje o Plancenoit; Bülow nakonec uspěje v obchvatu francouzského pravého křídla
 C d'Erlonovy silně prořídlé a vyčerpané jednotky, rozptýleny v rojnici, poskytují podpůrnou palbu
 D o Hougomont se stále intenzivně bojuje
 E trasa přesunu císařské gardy, postupující až k La Belle-Alliance s Napoleonem v čele
 F Halkettova brigáda a Brunšvičtí se hroučí; situaci zachraňuje Chassé, podporovaný Vivianem
 G Wellington dohlíží na protiútok Maitlandovy brigády, který zažene gardové myslivce na útek
 H Adamsův manévř dostává Francouze do boční palby a zuřivá přestřelka končí jejich zhroucením; aby císařské gardě zabránil znovu se zformovat, Wellington nařizuje všeobecný útok

XXXX

 PRUSOVÉ
 BLÜCHER

FRANCOUZSKÉ JEDNOTKY

- 26 mladá garda
- 27 Lobau
- 28 Durutte
- 29 Marcognet
- 30 Donzelot
- 31 Quiot
- 32 La Haye-Sainte obsazeno Neyem
- 33 Domont
- 34 Subervie
- 35 nové postavení „Velké baterie“
- 36 Jacquinet
- 37 zbytky francouzské těžké kavalerie
- 38 Bachelu
- 39 Foy
- 40 Jérôme Bonaparte
- 41 Piré
- 42 dva bataliony staré gardy u Rossome
- 43 Napoleon zůstávající v údolí se zbytkem staré gardy
- 44 1. batalion 3. granátnického pluku střední gardy
- 45 4. granátnický pluk střední gardy
- 46 1. batalion 3. mysliveckého gardového pluku zatlačuje Halketta, ale sám je následně zahrán na útek dělostřelbou a Chassého ztečí
- 47 2. batalion 3. mysliveckého pluku rozstřílen na kusy Maitlandovými gardisty; před jejich ztečí se obrací na útek
- 48 zatímco kolem prchají zbytky střední gardy, 4. gardový myslivecký pluk se dostává do krátké, ale zuřivé přestřelky s Adamsovou lehkou pěchotou

PRUSKÉ JEDNOTKY

- 49 Bülowův IV. sbor útočí od jihovýchodu na Plancenoit
- 50 Pirschův II. sbor útočí od severovýchodu na Plancenoit a na Lobauovy jednotky, resp. mladou gardu severně od něj
- 51 Zietenův I. sbor se blíží k bojišti
- 52 von Rödérovo jezdectvo je nyní v kontaktu s oddíly vévody Sasko-Výmarského, který stále drží statky na francouzském pravém křídle

XXXX

 SEVERNÍ ARMÁDA
 NAPOLEON

- I Zietenův sbor dorazil na bojiště velice pozdě a v důsledku nedorozumění zde Prusové způsobili v řadách svých spojenců ztráty
 J i poté, co většina francouzské armády opustila bojiště, pokračuje v Plancenoit boj muže proti muži

ÚTOK CÍSAŘSKÉ GARDY A OBRANA PLANCENOIT
 pohled od jihozápadu; závěrečný všeobecný útok francouzské pěchoty probíhá souběžně s útokem jednotek střední gardy

Lehčí dragouni Královské německé legie (vlevo uprostřed) útočí na regiment francouzských kopiníků – pravděpodobně v samém závěru bitvy, kdy dragouni KGL postupovali proti Colbertově brigádě kopiníků ze Subervieho 5. jezdecké divize. Francouzi jsou zde vyobrazeni v oděvech v polském stylu, přestože lehčí jízdní kopiníci v poli obvykle nosili přílbu s hřebenem. (malba, Charles Warren; ASKB)

Modrokabátníci na pravém křídle se mezitím stihli od Smohain přiblížit a jejich dělostřelectvo nyní pátilo do francouzských linií. Může na nás střílet Grouchy? V armádě vždy panovala všeobecná nedůvěra k bourbonským jednotkám pod jeho velením. Přeběhl snad maršál k Bourbonům? „*Traison!*“ (Zrada!) znělo volání. „*Nous sommes trahis!*“ (Jsme zrazeni!). V blížícím se soumraku však záhy vyšlo najevo, že jde o Prusy, nikoliv o Grouchyho. Armáda byla podvedena, o tom není pochyb, avšak nikoliv Grouchym...

Vida, že nastal pravý čas, Wellington zvedl klobouk a dal tím signál k všeobecnému útoku. Jeho armáda začala sestupovat ze svahu, zatímco Napoleonova se před ní hroutila. V údolí dokázaly pouze Reilleho sbor a tři bataliony staré gardy u La Belle-Alliance držet své pozice a dávaly tak prchajícím spolubojovníkům šanci se kolem nich znovu zformovat. Snaha to však byla marná. Prusové opět obsadili Plancenoit a tlačili vše, co bylo před nimi, směrem k hlavní silnici. Až když Napoleon pochopil, že je vše ztraceno, rozhodl se opustit bojiště. Jednotlivá karé císařské gardy se nakonec rozpadla, ale až poté, co se ocitla pod palbou drtivé přesily nepřátel ze všech stran. Jejich velitel, generál Cambronne, se vzdal plukovníku Henry Halkettovi. V deset hodin večer se pak u La Belle-Alliance setkal Wellington s Blücherem. Starý válečník nabídl vévodovi, že se ujme pronásledování, což Wellington s potěšením přijal – jeho vojáci bojovali nepřetržitě téměř deset hodin.

Bitva nepochybně byla, Wellingtonovým slovy, „ztraceně těsnou záležitostí“, avšak pevnost a disciplína britských jednotek udržela vévodovu linii pohromadě až do samého konce. Reilleho ranní předpověď, že britská palebná síla je čelním útokem nepřekonatelná, se k Napoleonovu rozčarování ukázala až příliš přesná, a platila nakonec i pro císařskou gardu. Bitva skončila a s ní i císařova naděje na úspěch. Prchl zpátky do Paříže, kde po prožitých útrapách a zklamáních upadl do stejné letargie, jaká jej přepadla u Ligny, obnovil svoji abdikaci a stáhl se do Malmaisonu. Zbytek tažení pak sestával z postupu koaličních armád do samotné Francie – postupu, který vyvrcholil u bran Paříže. Vítězné vavříny nakonec připadly těm, kteří udělali méně chyb a které v klíčovém momentech podpořila štěstěna i pečlivá štábní práce. Wellington přečkal svoji zásadní strategickou chybu na začátku tažení jak díky štěstí v podobě Blücherovy předsunuté koncentrace, tak i díky Neyově celkové pomalosti před i po bitvě u Quatre-Bras. Pak již Francouzům nedal šanci využít jakékoliv taktické chyby a použil proti nim svůj obvyklý, leč neortodoxní postup – skrývání vlastních sil před zraky i palbou nepřítele. Chladnokrevnost, disciplína a palebná síla britských a královských německých jednotek pak vykonaly zbytek, ovšem s pomocí všeobecné neschopnosti Francouzů u Waterloo řádně koordinovat své útoky.

Wellington nařizuje všeobecný útok, zatímco neznámý britský kavalérista se vrací z útoku s ukořistěným císařským „orlem“. Na rozdíl od mnoha jiných umělců zachytil John Augustus Atkinson v tomto akvarelu i krvavou daň a všeobecné utrpení, jež bitva účastníkům přinesla. Důstojník v uniformě husara před Wellingtonem je hrabě z Uxbridge. (ASKB)

Blücher přežil svoji vážnou chybu v podobě nebezpečně vysunutí koncentrace sil u Ligny díky neschopnosti Francouzů přivést na bojiště buďto sbor generála d'Erlona, nebo jeho kolegy Lobaua. Schopnost Prusů posílit Wellingtona u Waterloo by pak nebyla možná bez šťastného a téměř náhodného výběru Wavre jakožto bodu pro soustředění potlučené pruské armády. O zbytek se pak postarala Blücherova loajalita k Wellingtonovi a jeho nenávisť k Napoleonovi, s nikoliv nepodstatnou pomocí Grouchyho opožděného pronásledování a také jeho odhodlání držet se do písmene císařových rozkazů.

Na počátku tažení se zdálo, že vše hraje do karet Napoleonovi, avšak úspěch a konečné vítězství záviselo na tom, jak jeho podřízení tuto zásobu výhod vyčerpají a jaké další zisky se mu tímto procesem podaří získat. Od počátku jej pronásledovaly problémy, pramenící v konečném důsledku z jeho vlastní volby velitelů jednotlivých křídel i nezkušeného generálního štábu. Ney na levém křídle své výhody opakovaně zahazoval, aniž by za ně byl schopen něco získat, a Napoleon mu v tom nijak nebránil. Je také třeba přiznat, že bouře, která 17. června zalila bojiště hromy, blesky a proudy deště, císaři rovněž příliš nepomohla – pro Napoleona z časů italských tažení či Slavkova by však sotva byla překážkou.

I přesto však Napoleon téměř dokázal uspět. S trochu větším úsilím na jeho straně a s trochu větším dohledem nad Neyem mohli být Prusové po bitvě u Ligny efektivně pronásledováni a Wellington mohl být poražen již 17. června u Quatre Bras. A bitva 18. června, pokud by k ní vůbec došlo, mohla skončit dávno předtím, než by Prusové stihli dorazit.

Čelní jednotky pruské armády postupují troskami Plancenoit, z nichž některé jsou stále v rukou udatných francouzských obránců. Můžeme zde vidět dokonalý příklad pruské polní uniformy – obzvláště zřetelné jsou čáky pokryté voskováným plátnem. (malba Adolfa Northena)

„Útěk Napoleona od Waterloo“: Napoleon a jeho pobočníci opouštějí bojiště, zatímco se v pozadí rozpadá francouzská armáda. (rytina D. Sluytera podle J. Kamphuyzena; ASKB)

Napoleon se s blížícím se vyvrcholením boje kryje v karé císařské gardy, zatímco štábní důstojník se jej zřejmě pokouší přesvědčit, aby uprchl. (tisk podle Charlese Steubena)

Setkání vítězů, Wellingtona a Blüchera, večer na bitevním poli u Waterloo. Údajně k němu došlo u La Belle-Alliance a starý Prus prý prohlásil „*Quelle affaire!*“, což bylo podle Wellingtona to jediné, co uměl říct francouzsky. (malba Adolfa Menzela)

„Waterloo: ráno po bitvě“: Obraz J. H. Clarka naturalisticky zachycuje raněné a umírající, ležící bez pomoci mezi mrtvými, a naplno nám odhaluje hrůzné důsledky bitvy napoleonských válek. Manželky a děti hledají mezi hromadami těl své milované, supi okrádají mrtvé i umírající a několik malých skupinek se pokouší pomoci. (ASKB)

Vesnice Waterloo ráno po bitvě. Napravo je kostel, nalevo pak dům, ve kterém Wellington napsal svoji slavnou depeši – jeho pobočník Henry Percy je zobrazen, jak s ní právě odjíždí směr Anglie. Mezitím jsou přinášeni ranění. (rytina T. Sutherlanda podle kresby vytvořené na místě autorem s iniciálami „A. M. S.“; ASKB)

Královská německá legie

- 1) husar, 1. husarský regiment; tato jednotka byla pro tažení roku 1815 „přeškolená“ na kopiníky, zachovala si však své husarské uniformy
- 2) dělostřelec, jízdní artilerie (kresba Bryan Fosten)

FINÁLE

V armádách rozmístěných okolo Paříže stále ještě zůstávalo na 120 000 Francouzů; dalších 150 000 se nacházelo ve výcvikových střediscích. Oslabené boji, spojenecká i pruská armáda s postupem na Paříž dále slábly, zanechávající za sebou jednotky kryjící zásobovací linie. Francouzi tak měli reálnou naději ušetřit jim před Paříží porážku – Davout se snažil Napoleona přesvědčit, aby se o to pokusil, leč marně. Válka skončila.

Tváří v tvář poslanecké sněmovně, vedené Josephem Fouchém, byla císařova pozice nejistá. Fouché, jehož Napoleon jmenoval ministrem policie, byl tajně v kontaktu s koaličními mocnostmi a „běžel zároveň se zajícem i s honícími psy“. Císař nakonec přestal Fouchému věřit a 8. července se rozhodl hledat útočiště v Americe – na poslední chvíli, protože Fouché již nařídil jeho zatčení. Britské námořnictvo však bylo varováno a vyrazilo mu cestu překazit. Dne 15. července, v očekávání toho nejhoršího v případě návratu do Paříže, vložil Napoleon Bonaparte svůj osud do rukou prince regenta, budoucího britského krále Jiřího IV., a nalodil se na palubu HMS *Bellerophon*.

Nakonec byl odeslán do exilu na Svatou Helenu, pustý a skalnatý ostrov v jižním Atlantiku, vyznačující se mizerným podnebím. Se svým malým doprovodem zde přežíval v luxusní izolaci a jeho mysl, která kdysi zaměštnávala evropské velmoci, byla nyní odsouzena k hašteření s guvernérem, což jeho život proměnilo v utrpení. O šest let později zde našel i předčasnou smrt.

Jiní takové štěstí neměli. Fouché vydal seznam veřejně odsuzujících řadu generálů, kteří Napoleona podporovali. Někteří z nich, jako Lobau či Davout, byli zachráněni Wellingtonovou intervencí, jiní však nikoliv. Osud tak dostihl například generála de la Bedoyère. Maršál Ney, který v závěrečné fázi bitvy u Waterloo usilovně, leč marně hledal smrt, se jí dočkal až z rukou popravčí čtyř potě, co trval na tom, že se po restauraci monarchie vrátí do Paříže. Kdyby byl po Napoleonově návratu z Elby čekal s přeběhnutím do jeho tábora jen o několik dní déle, popravčí četě by unikl, neboť král Ludvík po útěku do Belgie rozpustil armádu a uvolnil tak všechny její důstojníky z přísahy věrnosti.

Blücher triumfálně vstoupil do Paříže a konečně tak pomstil veškerou potupu a útrapy, které Napoleon spáchal na jeho milovaném Prusku. Jen taktak se podařilo zabránit mu v jeho dlouho slibovanému a vysněnému záměru – podminování pařížského Pont d'Iéna. Starý maršál se nakonec vrátil do Pruska, aby strávil zbývající čtyři roky života ve víru divokého pití a hazardu.

Wellington, jemuž se podařilo vrátit armádě status, jaký neměla od časů vévody z Marlborough, se vrátil domů jako národní hrdina. Byl ověnčen poctami z celého světa, s nimiž přicházelo i bohatství – včetně Stratfield Saye House u Readingu, darovaného vděčným národem, a 61 000 liber finanční odměny (obyčejní vojáci obdrželi 2 libry, 11 šilinků a 4 pence). Byl velitelem okupační armády ve Francii a v letech 1828–1830 britským ministerským předsedou. Zemřel v roce 1852.

BOJIŠTĚ DNES

Na důkladnou prohlídku je potřebný celý den – jen prohlídka spojeneckých pozic pro získání přehledu vám zabere půl dne. Nejlepší způsob, jak se k Waterloo dostat, je podle mého názoru od jihu po N5, buďto z dálnice E41, nebo přímo z Charleroi. Pokud přijíždíte po E41, využijte toho a zastavte se u Fleurus a Ligny severně od ní. Budete překvapeni, jak malý potok Ligny ve skutečnosti je a jak otevřené jsou vesnice i mírně stoupající terén za nimi.

Při cestě po N5 projedete přes Frasnes-lez-Gosselies, kde Ney nocoval před bitvou u Quatre-Bras, a ocitnete se na stejnojmenném bojišti. Vpravo od silnice a na dohled od křižovatky N5 a N49 je starý statek Gemioncourt. Zastavte na pár minut na okraji silnice a ocitnete se v samotném centru bojů. Když se na statek podíváte blíže, pochopíte, proč Francouzům trvalo tak dlouho, než jej obsadili. Jedná se o přirozenou pevnost obklopenou ze všech stran vysokými zdmi bez oken. Otočíte-li se po směru hodinových ručiček, uvidíte za sebou nízký hřeben, z něhož francouzské dělostřelectvo ostřelovalo spojenecké pozice a odkud zahajovaly svůj postup francouzské útoky. Západně od cesty pak leží pláň, na které začala Kellermánova zoufalá zteč, přímo za mělkým příkopem, který pole rozděluje na dvě části. Pole dnes sahá daleko na západ, ale v roce 1815 zde byl *Bois de Bossu* – v současnosti pouhá skupinka stromů u hlavní cesty – jenž směřoval všechny francouzské útoky přímo do svahu. Severně od zmíněného příkopu je místo protiútoky brunšvických husarů a také místo, kde našel smrt jejich velitel, mladý vévoda. V současnosti holý mírný svah byl v době bitvy pokryt obilím do výšky vzrostlého muže. Když se podíváme přímo na sever ke spojeneckým pozicím kolem bruselské silnice, lze snadno pochopit Reilleho opatrnost. Není těžké si představit 92. regiment stojící napříč silnicí a kopiníky vířící okolo jeho karé. Křižovatka za jeho postavením byla nejzajímavějším bodem Neyova postupu a východně od ní se táhne silnice na Namur, z níž se Pictonovi *Highlanders* vynořili, aby se střetli s francouzskými kolonami za Gemioncourtem. Pro velitele je celé bojiště velice přehledné a kompaktní. Člověk se na tomto místě nutně zarazí, když si uvědomí krátký dostřel mušket, brutální důsledky salv vypálených z bezprostřední blízkosti, účinky chladných zbraní a také naprostý nedostatek jakýchkoliv prostředků kontroly mimo dosah vlastního hlasu.

Až nasednete zpět do vozu, pokračujte po N5 na sever. Minete Genappe, místo poslední bojové akce dne vedené Uxbridgeho kavalerií a jízdní artilerií, a projedete kolem statku Le Caillou, Napoleonova velitelství před bitvou u Waterloo, nyní muzea. Pak již stačí jen málo a dorazíte do La Belle-Alliance, vsi obklopené památníky a pomníky. Zajedťte ke straně a prohlédněte si panorama, které se rozprostírá před vámi.

Na první pohled nejpatrnějším objektem je hliněná mohyla, tyčící se nad okolními poli, z níž dolů shlíží lev. Jedná se o tzv. Lví mohylu, označující střed spojenecké pozice. Je vyrobena z materiálu pocházejícího ze samotného hřebene, táhnoucího se východně a západně od ní, který tuto pozici dodnes jasně vyznačuje; byla vztyčena po bitvě.

Na východě je vidět Papelotte, na západě v prohlubni pak sotva patrné střechy Hougomontu. Z místa přímo před Lví mohylou, kde stojíte, svítí do dálky bílé stěny La Haye-Sainte, za posledních 175 let téměř nezměněné, a k vám se jako stužka vine bruselská silnice. Pole je poseto nepřeborným množstvím pomníků a památníků.

Vedle La Haye-Sainte se nachází návštěvnické centrum. Pobyt zde vás může po určitém čase přivést k názoru, že v učebnicích historie byla někde chyba a že ve skutečnosti Napoleon bitvu vyhrál!

Na procházku po samotném bojišti budete potřebovat pár dobrých bot, protože i v létě je půda často rozměklá a blátivá. Místní těžké šedivé bláto muselo být v roce 1815 kvůli předchozím deštům skutečně problémem. Když začnete u křižovatky, můžete na východní straně silnice vidět výšku náspu, kterým se zařezává do hřebene a která bývala před stavbou mohly stejná i na západní straně. Přejděte do prostoru pro piknik východně od cesty a ocitnete se v místě, kde se rozvíjela Kemptova brigáda z Pictonovy divize. Patrná je úroveň ochrany, kterou musel hřeben poskytovat před francouzskou dělostřelbou. Jděte dál po pěšině, která vás dovede až k hřebeni a za něj, prakticky stejnou cestou jako Kemptovy muže, a naskytne se vám vynikající výhled na francouzské postavení na protější straně údolí. Přímo pod vámi pak vidíte místo, kde se Donzelot usilovně pokoušel rozvinout do linie a kde jej Kemptova brigáda zahнала zpět z kopce dolů.

Opodál dojdete k místu, kde býval pískový lom, na počátku dne obsazený 95. střeleckým regimentem a dnes již zasypaný. Popojdete-li kousek pod jižní okraj La Haye-Sainte, s trochou štěstí najdete pěšinu vedoucí do pole na úpatí kopce. Půjdete po ní a ocitnete se na samém dně údolí, na místě zuřivých útoků britských dragounů a ztečí francouzských kyrysníků a kopiníků. Značný sklon svahu je odtud dobře patrný, stejně jako skutečnost, že bruselská cesta je mírně vyvýšená a ať se na její druhé straně děje cokoli, z této strany údolí to nelze pozorovat. Vraťte se k silnici – v roce 1815 lemované topoly – a jděte dolů k La Belle-Alliance. Po levé straně budete mít počáteční i konečné postavení francouzských baterií. V La Belle-Alliance se dejte doleva na Plancenoit a po pár metrech uvidíte napravo schody, které vás dovedou na místo, odkud bitvu pozoroval Napoleon. Můžete odtud vidět téměř celou spojeneckou linii. Zajímavé ovšem je, že nelze spatřit Hougomont ani jeho okolí – je snad tohle důvod, proč dostal Jérôme Bonaparte v operacích proti němu volnou ruku? Napravo jsou kopce, které pokrývá *Bois de Paris*.

Pokračujte po silnici do Plancenoit. Minete několik nových domů a dostanete se do samotné vesnice, kde vás okamžitě zarazí, jak otevřená a prostorná je. Návštěva pruského památníku rozhodně stojí za to.

Když se vrátíte do La Belle-Alliance, můžete si prohlédnout francouzský památník, zobrazující umírajícího orla. Téměř naproti silnici z Plancenoit najdete pěšinu, která vás z La Belle-Alliance vyvede přibližně rovnoběžně se spojeneckou linií směrem na Hougomont. Cesta se záhy spustí do úžlabiny a ve chvíli, kdy budete stát přímo naproti středu spojenecké linie, již nebudou z La Belle-Alliance vidět ani střechy, stejně jako nic jiného na východní straně bruselské silnice. Zcela mimo jakýkoliv

dohled se nyní nacházíte na místě, kde se francouzská jízda vymkla kontrole, a namísto postupu několika eskadron vyrazily ke zteči na střed spojenecké linie celé regimenty. Když zde člověk stojí, uvědomí si, jak mohl k takové ztrátě kontroly přispět prostý problém přehlednosti terénu.

Postupujete stejnou trasou, kterou se při posledním útoku na spojeneckou linii vydala císařská garda. Abyste se jí drželi i nadále, musíte nyní opustit pěšinu a zamířit přímo na střed spojeneckých postavení. Když se pak dostanete na vrchol hřebene, pohled na jeho mírný odvrácený svah vám jasně ukáže, jak skvělá obranná pozice to pro Wellingtonovu pěchotu musela být – spousta prostoru, vynikající výhled i možnost vzájemného překrývání palebných polí. Vystoupat na hřeben a uvidět za ním masu připravené pěchoty muselo být bezpochyby demoralizující.

U silnice na Ohain, křížící hřeben, je patrné, že cesta zde nebyla snížena až do té míry, že by jednotkám ztěžovala přechod. Na hřebeni je označeno místo, kde stála v pozdější fázi bitvy Mercerova děla. Stojíte ve středu spojenecké linie.

Zde rozhodně stojí za návštěvu panoráma – velká, kruhová stavba se starou, poněkud zaprášenou, avšak stále velice zajímavou malbou, která jí celou pokrývá zevnitř kolem dokola. Její ideou je, že se nacházíte přesně na tomto místě, uprostřed spojenecké linie, ve 4 hodiny odpoledne v den bitvy. Stojíte mezi spojeneckými děly a za vámi, před vámi i po stranách se nacházejí britské bataliony – vlevo a vpravo jsou v téměř životní velikosti gardoví dragouni a kopiníci, dramaticky stoupající na hřeben, a všude kolem vás jsou kyrysníci l'Héritierovy divize, útočící na jednu z baterií. K setření hranice mezi vámi a malbou slouží velké modely a různé vojenské harampádí a pocit vzrušení z boje dodává expresivní styl malby.

V nově zbudovaném návštěvnickém centru můžete vidět scény z filmu *Waterloo* spolu s modelem celého bojiště. Jednotlivé fáze bitvy jsou v přítomnosti nad modelem zvýrazňovány světelnými efekty. K návštěvnickému centru přiléhá samotná Lví mohyla s nekonečným schodištěm vedoucím na vrchol. Výstup však stojí za to, neboť výhled odtud je vpravdě překrásný. Abyste však bojiště pochopili, musíte si je opravdu projít! Odtud, shora, vypadá totiž vcelku placaté.

Posledním místem zastavení je pak Hougomont, který lze v případě nedostatku času navštívit až při odjezdu. Přivedou vás k němu směrovky se zkříženými šavlemi a datem 1815 ze silnice N6 vedoucí na jih.

Pochybuji o tom, že budete mít čas navštívit Wavre, aniž byste v oblasti strávili další den. Pokud to však chcete zkusit, vydejte se z bojiště u Waterloo směrem na Lasne, buďto ohainskou silnicí (přes Papelotte a La Haie), nebo z Plancenoit – silnice se zde spojuje. Lasne a sousední ves, Chapelle Saint-Lambert, leží v *Bois de Paris*, a množství místních silnic vás zavede do Limale, Bierges i Wavre – všechno místa tvrdých bojů. Terén je kopcovitý a ani dnes se nejedná o právě jednoduchou cestu – ztratit se není žádný problém. V roce 1815, navíc hlubokým blátem, musel být pochod těmito místy mnohem obtížnější. V samotném Wavre najdete řadu míst k parkování a za hodinovou návštěvu toto městečko určitě stojí. Řeka Dyle zde tvoří obtížnou překážku a není se co divit, že Grouchy se ji rozhodl obejít přes Limale.

VÝBĚR LITERATURY

- BARRÈS, J. B.: *Memoirs of a French Napoleonic Officer*. Londýn 1925 / 1988.
BOWDEN, S.: *Armies at Waterloo*. Arlington 1983.
CHANDLER, D.: *The Campaigns of Napoleon*. New York 1966 / Londýn 1967.
CHANDLER, D.: *Waterloo: The Hundred Days*. Londýn 1980.
COIGNET, J. R.: *The Note Books of Captain Coignet*. Londýn 1985.
ESPOSITO, V. J. - ELTING, J. R.: *A Military History and Atlas of the Napoleonic Wars*. New York 1964 / Londýn 1980.
FULLER, J. F. C.: *The Decisive Battle of the Western World*. 2 svazky, Londýn 1954-1956.
GLOVER, M.: *Wellington as Military Commander*. Londýn 1973.
GLOVER, M.: *Battlefield of Northern France*. Londýn 1987.
HAYTHORNTHWAITE, P. J.: *Uniforms of Waterloo*. Londýn 1974.
HAYTHORNTHWAITE, P. J.: *Napoleon's Military Machine*. Londýn 1988.
LACHOUQUE, H.: *Waterloo*. Paříž 1972 / Londýn a New York 1975.
MANN, M.: *And they Rode On*. Salisbury 1984.
MAXWELL, H.: *The Life of Wellington*. Londýn 1899.
MERCER, C.: *Journal of Waterloo Campaign*. Londýn 1870.
NAYLOR, J.: *Waterloo*. Londýn 1960.
PIVKA, O. von: *Armies of the Napoleonic Wars*. Newton Abbot 1979.
SIBORNE, J.: *Men of Waterloo*. Londýn 1966.
WELLER, J.: *Wellington at Waterloo*. Londýn 1967 / 1992.

Základní literatura v češtině

- KOVAŘÍK, J.: *Pád orla (Napoleonova tažení IV)*. Třebíč 2004.
KOVAŘÍK, J.: *Sto dní. Z Elby k Waterloo*. Praha 1999.
TARABA, L.: *Waterloo*. Praha 1999.

**Osobní knihovna
dr. Tomáše Řepy**